

249.715
Knjiga 3

NO DRUŠTVO NR BOSNE I HERCEGOVINE
RADOVI — VII
ODJELJENJE ISTORISKO-FILOLOŠKIH NAUKA
Knjiga 3

HAMDIJA KREŠEVLJAKOVIĆ

MUTESELIMI I NJIHOV DJELOKRUG

(Poseban otisak)

SARAJEVO
1957

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DERVIŠ SUŠIĆ" TUZLA

KREŠEVLJA KOVIĆ H. Muteselimi
HAMDIJA KREŠEVLJAKOVIĆ

MUTESELIMI I NJIHOV DJELOKRUG

(Primljeno na sjednici Odjeljenja istorisko-filoloških nauka 22. X. 1956)

I

OPĆENITO O MUTESELIMU

Od XVI stoljeća pa do zavođenja reforama u prvoj polovini XIX stoljeća administrativno-policijsku službu vršile su u Bosni tri vrste organa: muteselimi, vojvode i kapetani. Prvi i drugi su civili, a kapetani su pripadali vojničkom staležu.

Vojvodâ i kapetana bilo je i prije 1580, a ima ali ne baš sigurna spomena i jednom muteselimu u sandžaku Bosni. No da li ih je bilo i u sandžacima Hercegovini, Zvorniku, Klisu i Požegi koji su ušli te godine uz još neke u sastav bosanskog ejaleta, nije mi poznato.

Krajem XVI stoljeća bosanski se ejalet sastojao od deset sandžaka: Bosna, Hercegovina, Zvornik, Klis, Krka, Bihać, Čazma (Pakrac ili Cernik), Požega, Vučitrn i Prizren. Nešto kasnije otcijepljena su zadnja tri sandžaka od ovog ejaleta. Karlovačkim mirom otpali su sandžaci Krka (Lika) i Čazma, a prije 1711 ukinut je sandžak Bihać. Njegov teritorij pripojen je bosanskom sandžaku. Tako je ejalet Bosna imao u XVIII stoljeću samo četiri sandžaka. Na čelu ejaleta je beglerbeg ili vezir sa tri tuga i uza nj vijeće ili divan, a na čelu sandžaka sandžakbeg. U divanu je uz vezira glavna ličnost defterdar (šef finansija). Vezirov je zamjenik ehadja.

Sandžaci su se dijelili na sudbene kotare ili kadiluke, ovi na nahije, a nahije na džemate (slično općini) i džemati na sela. Ove nahije valja razlikovati od nahija i sandžaka u spahiskim livama kojima su od XVI st. na čelu alajbezi. Oni su po nekim mjestima imali svoje zastupnike. Od osamdesetih godina XVI stoljeća Sarajevo je kadiluk višeg ranga, tzv. munlaluk, a sastojao se od pet nahija: Sarajevo, Visoko, Fojnica (Kreševo), Neretva i Prozor. Ostali kadiluci mogli su imati samo jednu (na pr. Derventa), dvije (Banja Luka i Gradiška) pa i tri nahije (Tešanj, Maglaj i Žepče). Kadija je sjedio u glavnom mjestu kadiluka, a u nahijama je postavljao naiba (zamjenika). Administrativnu službu po nahijama vršile su vojvode, a po pograničnim gradovima, a kasnije i po gradovima uz glavne drumove, kapetani, po džematima

džematbaše a po nekim selima zabiti a ponekad i imami. Gdje nije bilo ni vojvode ni kapetana njihovu su službu obavljali serdari, zapovjednici detaširanih jeničara po manjim mjestima (na pr. Zenica) i mukataemini po rudarskim mjestima (Vareš, Fojnica i Kreševo).

Muteselimi ili muselimi sjedili su samo po većim mjestima kao što su: Sarajevo, Mostar, Pljevlja, Zvornik, Banja Luka i Livno, a od XVIII st. bilo ih je još i u nekim manjim mjestima. Naloge su dobivali od vezira odnosno Divana i od kadije.

Sud u kome je sudio kadija ili naib izdavao je više vrsta isprava, koje su se ne samo po sadržaju nego i po formatu razlikovale. Od tih isprava za ovaj rad najvažnije su: murasele i ilami. Muraselom kadija ili naib naređuje da se nešto vrši ili izvrši. Kadija postavlja i naibe u svom kadiluku istim aktom. Na muraseli je kadijin potpis, a na naleđu njegov pečat ili muhur. Rijetko su murasele bez datuma. One se ne zavode u sindžil (protokol suda), ako to stranka ne zahtijeva.

Ilam je izvještaj s predlogom ili bez njega što ga kadija šalje veziru.

Isto tako izlazilo je iz vezirske kancelarije više raznih vrsta isprava, a za nas je najvažnija bujrukdija kojom se nešto naređuje ili se neko postavlja na neki položaj. Bujrukdija ima takođe svoj format, a pisana je naročito vrstom pisma. Na vrhu bujrukdije je vezirov pečat. Teskerom se zove isprava koju izdaje vezirov zamjenik ili čehaja, ali ona ima i drugo značenje (putnica).

Molbe i tužbe privatnika na pojedine organe vlasti zvahu se arzuhali. I oni imaju svoj posebni format. Arzuhali su najčešće nedatirani. Upućivani su na razne organe vlasti. Arzuhal na vezira podnošen je ponekad preko kadije. Na njemu bi kadija napisao svoj izvještaj i vezir svoje rješenje. Ako je upućen izravno veziru ili Divanu, vezir bi na njemu i opet napisao svoje rješenje i naredio kadiji ili muteselimu, da ga izvrši. I to se zove bujrukdija. Ponekad bi vezir zatražio izvještaj od kadije.

Muteselim je čovjek vezirova povjerenja. Vezir ga postavlja i on ga može u svako doba skinuti i postaviti drugog. Služba muteselima prestaje onim časom čim se vezir promijeni. Novi vezir može zadržati muteselima svoga predšasnika, a može postaviti i novoga. U oba slučaja izdaje novi vezir bujrukdiju, jer je služba prestala odlaskom vezira koji ga je postavio. Bujrukdije kojima su postavljeni muteselimi u Sarajevu adresirane su na kadiju, jeničarskog zapovjednika, učene ljude ili ulemu i na ostale građane, dok mi nije poznato na koga su adresirane po drugim mjestima, jer mi nije došla do ruku nijedna takva bujrukdija. Kako je bilo s vojvodama, ne znam kao ni to da li ih je postavljao i skidao vezir, sandžakbeg ili muteselim. Prema jednom ilamu visokog naiba od 16 reb. I 1196 (1 III 1782) vojvodu u Visokom skidao je i postavljao sarajevski muteselim. Visočki kadija javlja muteselimu kako visočki vojvoda Mustafa Lika pije i u pijanstvu uznemiruje raju, i ova se na nj tuži, pa kadija traži da ga skine i drugog postavi.¹⁾ Ovaj je ilam

¹⁾ Arhiv M. E. Kadića u Gazi-Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu broj 422. Dalje citiram samo Arhiv M. E. Kadića.

jedini meni poznati izvor koji se odnosi na skidanje i postavljanje vojvode. Posve je drugačije bilo s kapetanima. Oni su postavljeni carskim beratom, a njihova je služba bila nasljedna i prelazila s oca na sina ili brata i bližeg rođaka.

Muteselimi su uzimani iz uglednih trgovačkih i feudalnih građanskih porodica. Bilo je porodica u kojima se služba muteselima održala i po koji decenij. Tako su napr. neki članovi kuće Dženetića bili duže vremena muteselimi u Sarajevu, ali ne neprekidno, kao i Firdusi u Livnu, koji su ujedno bili i kapetani. To nije jedini slučaj da se služba kapetana i muteselima našla u rukama jedne osobe, jer je takav slučaj bio još i u Banjoj Luci. U Banjoj Luci bilo je sjedište i kapetana i muteselima, a tako isto i u Novom Pazaru i Zvorniku.

U XVII stoljeću upotrebljava službena terminologija za muteselima izraz »kajmekam«. Dvojica kliških muteselima stavljaju u potpisu uz ime i svoj poziv: kaimekami Klis. Na tim istim aktima u suvremenim registima stoji da su oni muteselimi. Isto tako upućena je jedna murasela 1680 banjalučkom kaimekamu, a na poleđini u registu stoji muteselim. To ćemo sve bolje vidjeti u trećem dijelu ove radnje. Biće da je kompetencija sandžakških kaimekama ili muteselima bila šira od kompetencije sarajevskog i banjalučkog muteselima.

Kaimekamom se nazivao sve do reforama Mahmuda II službenik koji je zamjenjivao vezira ili valiju kad bi ovaj bio odsutan iz glavnog grada, kao i zastupnik kome bi novi vezir povjerio upravu dok stigne u glavni grad.

Muteselim, ili po narodnom muselim i kaimekam arapske su riječi: prva znači povjerenik, a druga zamjenik ili zastupnik.

Muteselimi su imali svoje urede. Koliko znam, oni su uređovali po svojim konacima. Svaki je muteselim imao bar jednog pisara, po kojeg mubašira (delegat s nalogom ili komesar) kao izvršni organ i po više stražara.

Osim pisarskih poslova, pisar je bio i šef muteselimove kancelarije i arhivar. Znam nekoliko muteselima koji su prema duhu onoga vremena posjedovali odgovarajuću naobrazbu. Neki su imali i poveću biblioteku. I pored toga držali su pisare, jer sami nisu mogli voditi kancelariju u kojoj je bilo dosta posla.

Mubašir je vršio razne poslove izvan ureda. On je s nalogom odlazio i u druga mjesta prema potrebi i privodio ljude koji se nisu htjeli sami odazvati pozivu suda ili muteselima. On je sprovodio krivce u glavni grad ejaleta. Neki su muteselimi držali u svom uredu i naročitog kahvedžiju.²⁾

Uz muteselimov konak bio je zatvor u koji su hapšeni ljudi pod istragom i osuđenici na kraći rok.

Muteselim je sigurno plaćao svoje pomoćno osoblje, dok mi nije poznato odakle je tekla njegova plaća i je li je uopće imao ili je pobirao takse. O tome nema nikakvih podataka. Iz jednog akta se vidi da je Rogatica slala sarajevskom muteselimu mjesečno po 2 groša. U tom se aktu kaže za taj iznos da pripada muteselimu.³⁾

²⁾ Arhiv Orijentalnog Instituta br. 3840 (Stari broj).

³⁾ Arhiv M. E. Kadića br. 419.

Za sarajevske muteselime znam da su otpremali neki doprinos veziru. Osim toga pri postavljanju muteselima plaćali su oni veziru neku taksu koja se zvala džaza. Kako su se za ovo mjesto pojedinci upravo otimali, držim da to nisu činili jedino radi časti, nego da je ovaj položaj bio i unosan. To je sigurno sve vrijedilo i za muteselime drugih mjesta.

Mjesečni doprinos što su ga muteselimi slali veziru zvao se šehrija. Prema potvrdama o plaćanju ovoga doprinosa šehrija je iznosila 1763 godine 20, 1771 godine 30, 1777 i 1786 50 groša.⁴⁾ Pa i ovaj su doprinos neki muteselimi ponekad ostajali dužni po više mjeseci.

I sarajevski muteselim primao je od ajana neki doprinos. I ti su doprinosi slati neuredno, zbog toga je sarajevski muteselim Derviš Mustafabeg Dženetić zamolio početkom šezala 1196 (9 IX 1782) od bosanskog divana bujruldiu na kadiju u Rogatici, da od ajana Alibega u istom mjestu naplati 42 groša što pripada sarajevskom muteselimu za 21 mjesec.⁵⁾ Prema tome plaćali su muteselimu u rang u niži od njega, a oni opet višima od sebe.

Iz više bujruldiya kojim se postavljaju muteselimi vidi se da muteselim treba da bude pravedan, da sa svakim živi lijepo, da pazi na šeriat i kanun, sirotinji i raji da ne čini zuluma, a u teškim poslovima kada je teško donijeti odluku, neka se obraća veziru. Pa ipak je među muteselimima bilo zulumčara. S time ćemo se upoznati u trećem dijelu ove radnje.

Kada je zavedena institucija muteselimluka u sandžacima koji su ušli 1580 u beglerbegat ili ejalet Bosna, tačno se ne zna, jer su izvori za taj period u ovome predmetu više nego oskudni. Sandžaci Bosna, Hercegovina i Klis pripadali su prije 1580 beglerbegatu Rumeliji kao i Zvornik do 1541, kada je pripojen novoosnovanom beglerbegatu sa sjedištem u Budimu. U Arhivu franjevačkog samostana u Fojnici ima jedna isprava iz 1517, i u znatno kasnije napisanom registru navedeno je da ju je izdao sarajevski muteselim. Iz šestog i sedmog decenija istog stoljeća očuvan je po jedan sidžil, ali ni u jednom ne znamo da se spominje koji muteselim. Godine 1622 imala je Hercegovina svoga muteselima ili kaimekama koji je rezidirao u Pljevljima, a kliški sandžak takođe je imao kaimekama ili muteselima 1673. U spomenutom franjevačkom arhivu postoji jedna isprava iz 1680 u kojoj je naveden neki Džafer kao muteselim Banje Luke.

Ima sigurnih podataka o muteselimima Sarajeva, Hercegovine. Banje Luke i sandžaka Klisa iz XVII, a u ostalim njihovim sjedištima iz XVIII i XIX stoljeća. No to nikako ne znači, da ih nije i prije bilo.

Muteselimski su arhivi netragom iščezli. Zaslugom Muhameda Enverije Kadića⁶⁾ spasen je jedan manji dio arhiva muteselimске

⁴⁾ Arhiv M. E. Kadića, broj 492, 493, 1588 i 1605.

⁵⁾ Arhiv M. E. Kadića, broj 419.

⁶⁾ E. Mulabdić: Muhamed E. Kadić, »Pravda« kalendar za 1920 god. God. I, str. 51—56; H. Kapidžić: Muhamed Enveri ef. Kadić »Novo vrijeme«. God. III (1931) od 2 III; H. Kreševljaković: Muhamed Enveri ef. Kadić »Narodna Xdžanica«, kalendar za 1933, str. 108—115; Isti: Matasovičeva Narodna Starina X, str. 273—275; Dr. F. Babinger: Fünf bosnisch-osmanische Geschichtsschreiben, GZM XLII (1930) sv. 2, str. 171.

porodice Dženetića. Prema tim dokumentima može se služba muteselima potpuno ustanoviti. Iz njih se vidi da su muteselimi vršili najrazličitije administrativno-policijske poslove. Taj je arhiv nekada morao brojati koju hiljadu akata. Ono što je do nas doprlo broji preko 500 akata. Najbrojnije su mrasele. Ti su akti danas sastavni dio arhiva M. E. Kadića koji je on pred smrt poklonio Gazi-Hustevbegovoj biblioteci, gdje se i danas nalazi. Regesta Kadića arhiva napravio sam s Hafizom Džemaludinom Hadžijahićem⁷⁾ 1934 godine. Ta je regesta dopunio i mjestimice ispravio današnji upravitelj spomenute biblioteke prof. Muhamed Pašić. Po tim dokumentima napisao sam ovu radnju.

Na osnovu tih dokumenata vidi se da su muteselimi primali i vršili naloge od bosanskog vezira odnosno Divana i od kadija. Osim toga njima su se obraćali veziri pismima za neke usluge privatne naravi kao i privatne osobe molbama.

U djelokrug muteselima spadali su, kako je već rečeno, razni poslovi i radi lakšeg pregleda svrstao sam ih ovako:

- 1) Sakupljanje daća
- 2) Utjerivanje dugova
- 3) Privođenje optuženika sudu
- 4) Zatvaranje i puštanje uhapšenih
- 5) Sprovođenje krivaca u Travnik
- 6) Izviđanje i ispitivanje
- 7) Ukori i manje kazne
- 8) Progon iz grada
- 9) Smrtna kazna
- 10) Čefilema
- 11) Deložiranje
- 12) Uvođenje u posjed
- 13) Progon eskije
- 14) Bračne stvari
- 15) Opskrba
- 16) Popravak javnih građevina
- 17) Vršnje nabavki
- 18) Molbe
- 19) Rasprodaja ostavina
- 20) Poslovi privatne naravi
- 21) Izdavanje putnica
- 22) Pravna zaštita interesa esnafâ.

Institucija muteselima dokinuta je krajem 1835 godine, za vezirovanja Mehmed-Salih-paše Vedžihije kad su dokinute i kapetanije i vojvodaluci. Od 1835 do nove administrativne podjele Bosne i Hercegovine 1851 postavljeni su po kadilucima mjesto kapetana, vojvoda i muteselima, muselimi koji su vršili upravne poslove. Oni su po kadilucima bili donekle ono što su u naše doba bili kotarski prestonici ili sreski načelnici. Porti i njenim reformama odani kapetani i vojvode postavljeni su za prve muselime. Neki od njih održali su se do 1851 pa i kasnije. Njih su kao i muteselime imenovali i skidali veziri.

⁷⁾ H. Kreševljaković: Hadži Hafiz Džemaludin Hadžijahić (1891—1953), Sarajevo 1955 (Separat iz Glasnika vrhovnog islamskog starješinstva).

O ovim muteselimima piše Vitez Erco u svojoj relaciji o putovanju po Bosni iz 1846 godine ovako: Die Musselime sind Vorsteher der Bezirke, die 20—30.000 Einwohner haben, mit Ausnahme Sarajewo, da die Stadt allein 40 bis 50.000 Einwohner zählt, in ihren Händen ist die politische und executive Verwaltung die entscheiden aber auch in Streitsachen. Die Partheien kommen zuerst zum Musselim, gesteht der schuldner die Schuld ein, so entscheidet er ohne weiters über die Modalität der Zahlung, leugnet er sie aber, so schickt sie der Musselim zum Kadi, damit derselbe den Beweis herzustellen trachte. Musselim und Kadi nehmen bei ihren Entscheidungen Prozente. Bosnien zerfällt in die drei Sandschakate von Travnik, Bosna und Klis, und in 41 Bezirke, die Kadiluks oder nahie heissen. Ich habe ihre Namen auf der Karte angemerkt. Diese Bezirke werden ferner nach drei Gegenden hin eingetheilt, nämlich in jene die an der nach Konstantinopel führenden Hauptstrasse liegen (Dschiadde Koli) in die der Possavina gegen dio Save zu (Possavina Koli) und in die von Travnik und den Grenzen gegen Dalmatien und Croatien (Travnik ve serhadet Koli).

In Zvornik und Unter Tuzla sind Mirimiren, ein Mirimiran unterscheidet sich von den Muselim dadurch, dass er von der Pforte mittels Diploms bestellt wird, und dadurch eine Rangstufe (rutbe) bekommt. Die Musselims werden nur von den Statthaltern ernannt, und werden sie entlassen, so kehren sie wieder in die Klasse der Privaten zurück. Ein Mirimiran kann von dem Statthalter nicht abgesetzt werden. Ferner hat der Mirimiran mehrere Musselims unter sich, so zwar dass die Befehle des Muschirs durch seinen Kamal den ihm unterstehenden Musselims mit Getheilt werden.⁵⁾

II

POSLOVI MUTESELIMA

1) Sakupljanje daća

Vezir i defterdar povjeravali su muteselimima sakupljanje nekih daća. Iz sačuvanih dokumenata vidi se da je muteselimima povjeravano sakupljanje džizije, taksita i drugih daća u vezi s taksitom, mukate od voska i doprinosa za održavanje vezira za vrijeme njegova boravka u Sarajevu.

Džizja ili harač je glavarina koja se pobirala od nemuslimana kao vojnika. O džiziji je vodio brigu defterdar. To je za ejalet bio znatan prihod. Sakupljači džizije zvali su džabije ili džizjedari. Iz prihoda džizije kao i iz drugih prihoda plaćali su se razni službenici, naročito vojnici po utvrdama. Džabija je morao dati

⁵⁾ Ovaj njemački tekst ustupio mi je prof. Dr. Hamdija Kapidžić, koji je Ercoovu Relaciju spremio za štampu, na čemu mu se najljepše zahvaljujem. Isp. Slavoljub Bošnjak (I. F. Jukić), Zemljopis i poviestnica Bosne, Zagreb 1851, str. 10. U djelu Voyage en Bosnie, Paris 1816 od Chaumette-a des Fossesa na str. 32 i 36 govori autor o muteselimima, ali ti njegovi podaci nisu pouzdani, pa se zbog toga nisam njima koristio.

jamce i neku obveznicu ili temesuk. Za džabiju je bio ovo unosan posao, a za raju težak namet jer su sakupljači činili razne zloupotrebe.¹⁾

Iz sačuvanih isprava znamo za dvojicu sarajevskih muteselima koji su bili džabije, i to Smailbeg Dženetić i njegov sin Derviš Mustafabeg, obojica za sarajevsku nahiju. Prvi je postavljen bujrukdijom od početka muharema 1188 (11 III 1774) za istu godinu, a drugi je dvaput postavljan i to za hidžretske godine 1200 (1785) i 1203 (1788). Prvi put mu je izdana bujrukdija početkom mjeseca safera (4 XII), a drugi put tek 9 reb. II (30 XII). Izgleda da se Derviš Mustafabeg nećkao da se primi ovoga posla. On je živio bez računa pa se valjda bojao da ne zajede državni novac i doživi sramotu. To naslućujem iz pisma onovremenog travničkog kadije Muhameda Hajrića Homarije, vrlo uplivna čovjeka na divanu, koji mu 9 safera 1200 (12 XII 1785) preporučuje da se primi itoga posla.²⁾ Mjesec dana kasnije pisao mu je Hajrić nešto o garantima i temesuku za džizju.³⁾ Dva mjeseca kasnije (5 reb. II = 5 II) pisao je isti Hajrić Derviš Mustafabegu o nekim tužbama na Divan protiv njega i njegovu zauzimanju za nj.⁴⁾ Svoj položaj i svoj upliv Hajrić je iskorišćavao za se i gulio svoje štice.

Početkom mjeseca zilkade 1200 (26 VIII 1785) pisao je bosanski defterdar Sulejman Vilić Derviš Mustafabegu o sarajevskoj džizji.⁵⁾

Očuvala su se i dva naloga za isplatu. Kajmekam bosanskog vezira Mehmed pisao je muteselimu da isplati neke ponosnike (kirdžije).⁶⁾ Bosanski defterdar izdao je 17 VII 1226 (7 VIII 1811) nalog da se iz sarajevske džizije isplati 8½ groša vaizu (propovjedniku) u Ključu Derviš Jusuf efendiji.⁷⁾

Taksit (obrok) je daća koju su dva puta godišnje davali seljaci za održavanje vezirova ili valijina dvora. Svaake godine u proljeće i u jesen stigli bi mubaširi i čohadar s bujrukdijom, da se pokupi taksit. Kadija bi pozvao ajane, age i druge ljude iz naroda, pa bi se taksit raspisao na sva sela i prema tome raspisu bi se onda sakupljao. Pored taksita za valiju, kupila se još i posebna nagrada za mubašire, pa onda još neka vratarina (hardži bab), troškovi za menzillhane i konačišta (menzil akče i hardži han). Ovaj danak za održavanje valijina dvora bio je, pored mnogih drugih daća, vrlo težak. Kada bi u valijinoj kuhinji nestalo koje vrste životnih namirnica, traženo je iz pojedinih srezova da se pošalju još prije na račun budućeg taksita. Kolike su te akontacije bile, vidi se iz jedne Hadži Mehmed-pašine bujrukdije od 22 ramazana 1168 (2 jula 1755), kojom je traženo da se na račun budućeg zimskog taksita što prije pošalje u Travnik 3200 oka soli i 1000 oka meda. Prema naređenju so je računata po jednu paru na oku, a med po četiri pare.⁸⁾

¹⁾ O džiziji ili haraču napisao je opširnu radnju Hamid Hadžibegić, naučni saradnik Orijentalnog instituta u »Prilozima za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom«, sv. III — IV i V.

²⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 405.

³⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 398.

⁴⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 404.

⁵⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 413.

⁶⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 408.

⁷⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 268.

⁸⁾ F. Spaho, Pobune u tuzlanskom srezu polovinom XVIII vijeka, Glasnik Zemaljskog muzeja XLV/1933, str. 75.

S ovom daćom nije defterdar imao ništa. Veziri su se obraćali na kadije, muteselime, vojvode i ostale slične organe, da im sakupljaju taksit. Izgleda da je u tome poslu često zapinjalo, pa su veziri izdavali požurnice⁹⁾ i oštre naloge¹⁰⁾ kako za taksit tako i za zaostatak,¹¹⁾ jer nisu dozvoljavali da im i para propadne. Nekim je vezirima bila glavna briga — napuniti džepove. Ne znam kada je zavedena ova daća. Sva je prilika da je taksit uveden početkom XVIII stoljeća. Isto mišljenje dijeli i Hamid Hadžibegić, naučni saradnik Orijentalnog instituta, koji se već duže vremena bavi pitanjem raznih daća turskog perioda naše prošlosti.

Najstariji dokumenat u Kadića arhivu koji govori o taksitu jeste bujruldiya od 5 reb. I 1142 (28 IX 1729) upućena pljevaljskom kadiji, hercegovačkom muteselimu, vojvodama i ostalima, da prema defteru pakupe i pošalju taksit.¹²⁾ Iz nešto kasnijeg vremena ima bujruldiya o postavljanju muteselima za sakupljanje taksita. Kako je kadija pojedinog kadiluka bio glavni faktor pri razrezivanju taksita, obraćali su se veziri prvenstveno na kadije, a ovi opet putem murasele na muteselime.

Iz prihoda taksita vršene su neke isplate. Tako je 9 šabana 1196 (20 VII 1782) zapovjedeno muteselimu teskerom Ahmeda, čehaje vezirova, da se po nalogu bosanskog vezira isplati iz prihoda od taksita 273 groša Čokadžiji Mehmed-efendiji.¹³⁾

Mukata od voska bila je takode jedan od državnih prihoda. Ne znam koliko je iznosila ni kako se odmjeravala. Iz bujruldiye bosanskog vezira Selima Siri-paše od 17 šabana 1238 (28 IV 1823) vidi se da je njeno sakupljanje bilo povjereno sarajevskom muteselimu Mehmedbegu i kako je ovaj bio prognan, naređuje spomenuti vezir sarajevskom kadiji da je pokupi.¹⁴⁾

Stanovništvo sarajevske nahije bilo je opterećeno i troškovima učinjenim povodom dolaska vezira u Sarajevo. Po odlasku valije iz Sarajeva napravio bi se obračun troškova učinjenih tom prilikom i to bi se onda razrezalo na sela kao i taksit. I te troškove ubirali su muteselimi. 10 VII 1189 (6 IX 1775) izdata je murasela na muteselima da pokupi u sarajevskoj nahiji zaostatak troškova učinjenih povodom dolaska Ali-paše Dagistanlije i Halil-paše,¹⁵⁾ a početkom muharema 1195 (28 XII 1780) naređeno je muraselom da odredi jednog čovjeka koji će pokupiti doprinose selima koja još nisu platila odnosni dio za troškove što su učinjeni povodom dolaska Abdulah-paše u Sarajevo.¹⁶⁾

⁹⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 1080.

¹⁰⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 1037, 1038, 1084 i 1079.

¹¹⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 149, 159, 394, 640 i 637.

¹²⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 1029.

¹³⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 415.

¹⁴⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 1118.

¹⁵⁾ Arhiv M. E. Kadića broj 529. Ajvaz Hadil-paša došao je u Sarajevo krajem safera 1189 (oko 25 IV 1775), a skinut je 28 VI 1189 (26 VIII 1775), Ali paša Dagistanlija postavljen je 24 VII 1187 (11 X 1773), a skinut 23 XI 1188 (25 I 1775), po drugi put je postavljen 12 IV 1191 (20 V 1777) a skinut krajem VI 1192 (oko 20 VII 1778).

¹⁶⁾ Arhiv M. E. Kadića br. 636. Abdulah-paša je došao u Sarajevo 14 XII 1194 (11 XII 1780).

2) Utjerivanje dugova

Utjerivanje dugova vršio je muteselim uvijek nakon na sudu provedene rasprave i izrečene osude, tako da bi mu kadija izdao muraselu, u kojoj je naveden sudom ustanovljeni iznos duga i imena dužnika i vjerovnika. Muteselim bi preko svoga čovjeka — mubašira — utjerao dug i predao vjerovniku. Ponekad je dužniku nakon izrečene presude određen rok plaćanja. Premda se u meni poznatim izvoricima ne spominju nikakvi ovršni troškovi, držim da bez njih nije moglo biti. Ako dužnik nije htio ili mogao platiti, muteselim bi ga uhapsio. Iz zatvora je pušten kada se neko našao da za nj garantira, ili kad se ustanovilo da je mufliz, potpuno insolventan.

Iz murasela se vidi da su dugovi nastajali iz trgovačkih i feudalnih odnosa, kupnje i prodaje nekretnina, izvršenih usluga, od najma zgrada, ortačenja i vrlo često i pozajmica. Ponekad je dužnik davao vjerovniku na pozajmljenu svotu priznanicu ili temesuk u kojoj je naznačen iznos duga i vrijeme plaćanja. Na svakom su temesuku potpisali bar dvojice svjedoka. Ima slučajeva gdje jamci plaćaju dug.

Za svaku osudu što ju je izrekao sud u kome je bilo sjedište muteselima bez obzira na mjesto boravka dužnika, kadija je upućivao muraselu muteselimu, a ovaj bi se onda obraćao na kadiju odnosnog kadiluka, na kadiju i vojvodu, a ako je dužnik spahija, onda na kadiju i alajbega ili njegova zastupnika u dotičnom mjestu da dug naplati putem mubašira i novac pošalje vjerovniku.

Ako se može suditi po broju sačuvanih murasela u arhivu muteselimske porodice Dženetića, onda su u odnosu na druge poslove najbrojnije one o utjerivanju dugova.

Utružene sume u našim muraselama ne prelaze 1.000 groša, a često su to manji iznosi od 3—100 groša. Ponajviše se računa u grošima i parama, a rjeđe u akćama. Groš se računao po 40 para, para je po 3 zdrave ili 6 čuruk-akći.

I dužnika i vjerovnika ima sve četiri konfesije (muslimana, pravoslavnih, katolika i Jevreja), a po zanimanju obrtnika, trgovaca, svećenika, jeničara, feudalaca, zemljoradnika itd.

Našao sam svega 129 murasela o utjerivanju dugova, od kojih je najstarija izdana prije 5 siječnja 1761 (28 V 1174), a najmlađa 19 svibnja 1789 (23 VIII 1203). To je upravo vrlo malen broj za razdoblje od 28 godina, jer ih je kroz to vrijeme izdana koja hiljada. Taj broj postaje još neznatniji kad se zna da ih trećina (44) potječe iz vremena od 30 siječnja do 15 studenog 1781. I to neće biti sve koje su izdane između ta dva datuma.

Onih 129 murasela potječe iz 14 hidžrskih godina i to:

iz 1174 (1761)	2	„ 1194	2
„ 1178	1	„ 1195	44
„ 1180	1	„ 1196	28
„ 1181	2	„ 1197	14
„ 1184	1	„ 1200	21
„ 1185	8	„ 1203	3
„ 1188	3		

Kako mnoge od ovih murasela imaju bar neku vrijednost za ekonomsku povijest, to ih ovdje iznosim kronološkim redom ispuštajući imena kadija i muteselima, koja su nam i iz drugih izvora poznata. Sve su izdane po presudi suda u Sarajevu.

Pritužba Ivana i Pavla stanovnika Muslimin mahale u Kreševu na vezira, kako im neki Ahmed, iz iste mahale, na osnovu dopisa sarajevskog muteselima, traži 19 tovara gvožđa, i da je dvojicu njihovih ljudi zbog toga strpao u zatvor, pa mole bujruđiju da ih riješi te napasti. Vezir 28 V 1174 (5 I 1761) naređuje sarajevskom muteselimu da se raja protuzakonito ne uznemiruje. Sarajevski kadija izvještava vezira da su Pavle i Ivan već jednom bili na raspravi s Ahmed-bašom i da je svjedocima utvrđeno da su dužni 19 tovara gvožđa, i na osnovu toga je izdana murasela na muteselimu da taj dug utjera (1573).¹⁷⁾ Sigurno su ona dvojica uhapšenih bili jamci za Pavla i Ivana.

Muraselom od 4 VI 1174 (13 I 1761) naređeno je da se od Jeftana iz sela Orahovice utjera prihod od $\frac{1}{8}$ čifluka, što pripada Ibrahim-baši. Muteselim je naredio kadiji u Visokom da to po mu-baširu izvrši i prihod u Sarajevo opremi (433).

M. od 18 X 1178 (10 IV 1765) naređeno je da se naplati 10 groša što duguje od zajma Židov Simon Židovu Spiri (760).

M. 8 XI 1180 (7 IV 1767) da se utjera 200 groša od kršćanke Jefimije i preda nasljednicima ubijenog spahije Ahmeda (513).

M. 8 VIII 1181 (30 XII 1767) da se naplati 92 $\frac{3}{4}$ groša od Josefa sina Salamonova i preda Ahmed-efendiji Logaviji (765).

M. 9 VIII 1181 (31 XII 1767) da se naplati 800 groša od Miće Kojanića i preda Mula Mehmedu, zastupniku nasljednika ubijenog spahije Ahmeda (769).

M. 7 XI 1184 (22 XII 1771) 1862 akče od Gavрила iz Garovića (džemat Pale) za zemlju Salihage Babića, što ju je tri godine sijao i preda Mustafa-efendiji, imam u Palama (758).

M. 23 I 1185 (8 V 1771) 14 groša zajma od Riste, sina Gavrilova, i preda Tomi (776).

M. 25 I 1185 (10 V 1771) 63 groša i 7 $\frac{1}{2}$ para od čurčije Jovana, sina Stjepanova, čurčiji Iliji. Oba su ortaci (770).

M. 1 II 1185 (16 V 1771) 500 groša od Ikonije i njena sina Pante Anđeliji i Mariji za kuću i zemljište u Carevoj mahali pod mukatom Sofi Mehmed-pašina vakufa (773).

M. 2 II 1185 (17 V 1771) 100 groša od Izraela Mula Mustafi Hadžišabanoviću za bakar (772).

M. 5 II 1185 (20 V 1771) 15 $\frac{1}{2}$ groša zajma od sapundžije Stjepana Citki (Cvjetku ?) (775).

M. 22 II 1185 (5 VI 1771) 720 groša od Alibega Babića iz Hotočine, što ih duguje kao jamac Hadži Salihu (771).

M. 27 II 1185 (10 VI 1771) 17 groša tapijske pristojbe od spahije Rustema i preda spahiji Salihu (777).

M. 15 III 1185 (28 VI 1771) 245 groša od dželebdžije¹⁸⁾ Riste, sina Lazina, dželebdžiji Nikoli, sinu Mihajlovu (774).

¹⁷⁾ Brojevi u zagradama uz murasele označuju broj dokumenta u Arhivu M. E. Kadića.

M. 7 I 1188 (14 III 1774) 26 groša od Jovana Milutinovića, stanovnika Gornje Varoši u Sarajevu, po temesuku Mula Abdulahu, sinu Sulejman-efendije Kurevije (752).

M. 26 I 1188 (8 IV 1774) da utjera po 8 groša i 32 čuruk-akče od stanovnika Kreševa: Ivana, sina Petrova, Ivana, sina Jozina, Prane, sina Jozina, Matije, sina Ivanova, Nikole, sina Jakina, i Antuna, sina Ivanova, i preda Smail-baši, koji je s njima u ortakluk kopao rudu u rupama (kuije) na Ravnama i sam snosio sve troškove parničeći se s kreševskim eminom.¹⁹⁾

M. 29 XI 1188 (1 II 1775) 15 $\frac{1}{2}$ groša od zimije Gavрила Salihu. Dug je od cijene konja (756).

Ilam sarajevskog kadije Ahmeda od 27 VII 1194 (29 VII 1780) na bosanski divan kojim traži bujruđiju na pljevaljskog muteselima Hasanagu da naplati dug od 365 groša i 30 para od Abdulah-bega kao najstarijeg sina i uživaoca cjelokupne ostavine iz umrlog Hamza alajbega Babica—oglu i preda šejh Mehmed-efendiji Mejliji. Mejlija je imao temesuk na gornji iznos, ali je Abdulahbeg porekao i dug i temesuk, pa je tražbina svjedocima utvrđena (416).

Ponovna murasela od 20 XII 1194 (17 XII 1780) na 39 groša kirije od Anđelije Jovanove iz Šejh Ferah mahale Mula Ibrahimu (698).

M. 4 II 1195 (30 I 1781) 11 groša i 13 para za šimlu od Jovana iz sela Sajnovića i preda tabaku Huseinbaši (666).

M. 4 II 1195 (30 I 1781) 5 $\frac{1}{2}$ groša za pšenicu od nekog mlinara i preda Kara Huseinbaši (632).

M. 14 II 1195 (9 II 1781) 7 groša od Židova Avrama kujundžijskom čaušu zimiji (ime nije navedeno) (689).

M. 2 III 1195 (26 II 1781) 25 groša od cijene konja od Riste Čapkunovića i preda Ciganinu Ahmedu (668).

M. 7 III 1195 (3 III 1781) 572 groša zajma od Save i preda Ani i Savki (635).

M. 11 III 1195 (7 III 1781) 17 $\frac{1}{2}$ groša od Mitra za prodane stvari i preda Židovu Mori (634).

M. 15 III 1195 (11 III 1781) 7 groša i 35 para za pašu od Abdi spahije Omer-baši (686).

M. 8 IV 1195 (3 IV 1781) 30 groša od Miće za cijenu konja i preda Abdi-baši (695).

M. 11 IV 1195 (6 IV 1781) 14 groša od Jovana od cijene konja i preda Bekir-baši (697).

M. 11 IV 1195 (6 IV 1781) 18 groša od Dragutina od cijene konja i preda Ahmed-baši (696).

M. 13 IV 1195 (8 IV 1781) 24 groša od Save za konja i preda Đuri (670).

M. 13 IV 1195 (8 IV 1781) 8 $\frac{1}{2}$ groša za suho meso od Jovana Osman-baši (655).

M. 27 IV 1195 (22 IV 1871) 12 groša i 5 para za ovce od Ivana Ali-baši (656).

¹⁸⁾ Dželebdžijom se zvao trgovac marvom.

¹⁹⁾ Ova murasela nije još registrirana.

M. 3 V 1195 (27 IV 1781) 7 groša i 8 para za zajam od Stojana, sina Petrova, Židovu Zadiku Čolakoviću (678).

M. 5 V 1195 (29 IV 1781) 32 groša od Petra muezinu Salih-baši, opunomoćeniku Hadži-Musaovu (779).

M. 14 V 1195 (8 V 1781) 225 groša od Jeftana Jovanu (663).

M. 15 V 1195 (9 V 1781) 88 para za uže od Alekse Mustafa-baši (679).

M. 5 VI 1195 (29 V 1781) 20 groša od zimije Maksima Ali-efendiji, a ako ne plati u roku od 10 dana da se uhapsi, jer je već prije bio osuđen i naređeno mu da plati, što nije učinio (692).

M. 12 VI 1195 (4 VI 1781) 4½ groša za konja od zimije Pola Osman-baši (646).

M. 18 VI 1195 (10 VI 1781) 108 groša kao trogodišnji najam od zimije Pere Bekir-baši, zastupniku Mihajlovu (645).

M. 19 VI 1195 (11 VI 1781) 454 groša za dućan od Save Hadži-Muharemu (654).

M. 21 VI 1195 (13 VI 1781) 11 groša od zajma od zimije Miće zastupniku bajraktara Abdulaha Halil-baši. Da je Halil-baša zastupnik posvjedočili su Smail-baša i Selim (648).

M. krajem džum II 1195 (22 VI 1781) 5 groša od zimije Jakova Milet, zastupniku Aleksinu (647).

M. 3 VII 1195 (25 VI 1784) 44 groša od Tomaša, Gavрила i Jovana Numan-baši. Dug su posvjedočili terzija Ibrahim-baša i Zevak Mustafa-baša (658).

M. 5 VII 1195 (27 VI 1784) 210 groša od Židova Kalmia, sina Simonova, Mula Mehmedu, zastupniku malodobne djece Abdulah-efendijine (536).

M. 23 VII 1195 (15 VII 1784) 3 groša i 13 para za kože od Sime Husein-baši i 2 groša i 35 para od istog također za kože i preda kasapu Ibrahim-baši (693).

M. 4 VIII 1195 (26 VII 1784) 33 groša i 30 para duga od Židova Kalmia zimiji Risti (190).

M. 9 VIII 1195 (31 VII 1784) 60 groša za konja od Antuna, sina Jovanova, Jovanu, sinu Stojanovu (653).

M. 10 VIII 1195 (1 VIII 1784) 23 groša zajma od Antuna Abdurahmanu, plativo nakon 7 mjeseci (687).

M. 14 VIII 1195 (5 VIII 1784) 4.050 akči kao zaostatak od obračuna od Ilije Mula Rustemu (673).

M. 1 IX 1195 (21 VIII 1784) 3½ groša kućne kirije od Kate Ivanu (684).

M. 25 X 1195 (14 X 1784) 7 groša za cijenu kobile od Lazara Salih-baši (683).

M. 25 X 1195 (14 X 1784) 13 groša od Ilije Omeru. Dug je nastao pri trampi konja (682).

M. 27 XI 1195 (15 XI 1781) 55 groša i 10 para za zajam od Jeftana Savki (631).

M. 28 XI 1195 (16 XI 1781) 51 groš od Židova Mošike Ali-baši. Dug je nastao pri prodaji sedam krava (555).

M. 20 I 1196 (5 I 1782) 21 groš i 11 para od Mihajla Bekir-baši, zastupniku spahije Hajdara (611).

20 II 1196 (4 II 1782) 63 groša od zajma prema temesuku od Anđelije bakalua Nuhanu (620).

M. 11 III 1196 (24 II 1782) 19 groša kao zajam od braće Petra i Miće Jovanu (619).

M. 12 III 1196 (25 II 1782) 4½ groša od Hasan-bega Kotorije Uman-baši (558).

M. 23 III 1196 (8 III 1782) 10 groša i 10 para od ćurčijske robe od Jovana Risti (612).

M. 5 IV 1196 (20 III 1782) 8½ groša za pašu od Antuna zaimu Ahmedagi (613).

M. 14 IV 1196 (29 III 1782) 73½ groša za 45 testeta²⁰) ploča od Antuna Muharem-baši (592).

M. 14 IV 1195 (29 III 1782) 20 groša od Blagoja Mula Abdulahu. Dug je nastao pri obračunu, a posvjedočili su ga Hadži-Ahmed i Mula Mehmed (618).

M. bez datuma 42 groša od Pante iz Franačke mahale dunđeru Jovanu (630).

M. 15 IV 1196 (30 III 1782) 11 groša i 17 para za gvožđe od Alekse iz sela Petrovića Ahmedbaši (193).

M. 17 IV 1196 (1 IV 1782) 10 groša od Miće Iliji, a po svjedočanstvu Petra sina Mijanovca i Jovana sina Dragina (597).

M. 17 IV 1196 (1 IV 1782) 10 groša od zimije Mire iz Hoće Jovanu iz Čemerna (621).

M. 10 V 1196 (23 IV 1782) 5½ groša kućne kirije za 6 mjeseci od Trifka Mariji (596).

M. 25 V 1196 (8 V 1782) 30 groša za zajam i kazasku robu od Židova Rafaila kazazu Mustafa-baši (538).

M. 26 VI 1196 (8 VI 1782) 16 groša za robu od Marka iz Solakovića Hadži Ahmedu (590).

M. 5 VIII 1196 (16 VII 1782) 3½ groša kao preostatak od cijene ovaca od Sime Mustafa-baši iz sela Karatepe (Crni Vrh) (614).

M. 24 VIII 1196 (5 VIII 1782) dug je iznosio 20 groša od cijene konja i za priuzu od Ciganina Hasana Numića iz Crne Rijke Mustafi. Dug je iznosio u svemu 35 i pri prodaji naplaćeno je 15 groša. Muteselimu se nalaže da ovaj dug ubere zajedno sa džizjom, jer je mutselim tada bio i sakupljač džizije (589).

M. 17 X 1196 (29 IX 1782) 8½ groša za sijeno od Jovana Čapkunovića Abdulah-efendiji (602).

M. 26 X 1196 (4 X 1782) 48 groša od zimije Mihajla Mula Abdiji Franjiću (Franji — oglu). Ovoga Franjića piše Bašeskija Frenjo — oglu. (203).

M. 3 XI 1196 (10 X 1782) 21 groš i 38 para i 2 akče od zimije Jovana Brke iz sela Lečića Sakir Mula Aliji. Dug je pred sudom ustanovljen, a posvjedočili su ga Mula Ahmed, sin H. Husejnov, i šejh Ahmed, sin Abdulahov. (204).

M. 6 XI 1196 (13 X 1782) 44 groša za volove od Jovana i Riste Abdulah-efediji. (607).

²⁰⁾ Jedno teste ili jedan džem brojilo je 40 komada ploča. Veliko teste jednako je 6 običnih testeta ili 240 komada. Jedno teste težilo je 6—12 oka, a teste magarećih ploča težilo je 4½—8 oka. 1 oka = 1,28 kg.

M. 5 XII 1196 (11 XI 1782) 23 groša i 10 para kao dvogodišnji prihod sa zemlje (hak) od Petra Hajdar-baši. (575).

M. 12 XII 1196 (18 XI 1782) 20 groša za konja od zimije Jovana Ciganinu Mustafi. (563).

M. 2 I 1197 (8 XII 1782) 25 groša od cijene konja od zimije Mate iz sela Hasića Ali-baši. (584).

M. 4 I 1197 (10 XII 1782) 6 groša i 30 para od ćurčije Laže Ali-baši. (588).

M. 4 I 1197 (10 XII 1782) 17½ groša od cijene konja Mihajla Mustafa-baši. (580).

M. 13 I 1197 (19 XII 1782) 9 groša i 3 pare od zimije Stjepana iz sela Mokrog Mula Osmanu. (565).

M. 17 I 1197 (23 XII 1782) 8 groša i jedan čejrek ječma od Vujice Ciganu Omeru. (582).

M. 27 I 1197 (2 I 1783) 38 groša za konja od Ivana Kulasićinovića Ciganinu Ahmedu. (561).

M. 27 I 1197 (2 I 1783) 236½ groša duga prema temesuku od Jovana Ristiću. (586).

M. 28 I 1197 (3 I 1783) da utjera 200 oka sirovog gvožđa od Gaše i 400 od Pave, oba iz sela Koj sine, i uruči Mustafa-baši. (579).

M. 16 II 1197 (22 I 1783) 8 groša od zimije Nikole iz sela Pala Salih-baši. (569).

M. 20 II 1197 (26 I 1783) 3½ šinika pozajmljene pšenice ili protivuvrijednost u novcu od Sime Mula Mehmedu. (566).

M. 25 II 1197 (31 I 1783) 3½ groša od cijene prodanih stvari od Petruše Derviš-baši. (583).

M. 17 I 1200 (20 XI 1785) 33 groša kao zajam od Sime Glamočaka Mahmud-baši Umihaninu zastupniku. (723).

M. 21 I 1200 (24 XI 1785) da od seljaka iz sela Rudnika utjera: od Stojana 15 groša zajma, od zimije Sime Mostarca 5 groša zajma i 3 šinika²¹⁾ i 1 čejrek ječma i od zimije Šijaka 5½ groša i 4 šinika ječma i preda Ahmed-baši zastupniku neke Umihane. (722).

M. 21 I 1200 (24 XI 1785) 26 groša za cijenu konja od Riste Mehmed-baši. (711).

M. 6 II 1200 (9 XII 1785) 18 groša zajma od Moške Husein-baši. (730).

M. 9 II 1200 (12 XII 1785) 24½ groša od Stanes Pala kao jamca Mehmedagi Ablagiji. (720).

M. 9 II 1200 (12 XII 1785) 7 groša kao kupovina sijena od Milutina Osman-baši. (724).

M. 11 II 1200 (14 XII 1785) 35 groša zajma od zimije Neše zimiji Milošu. (731).

M. 12 II 1200 (15 XII 1785) 17 groša zajma od zimije Mihajla Mustafa-baši. (732).

²¹⁾ Šinik je šuplja mjera za mjerenje žita, u različitim krajevima različite težine, kod nas 80 oka. Dijelovi su šinika kutija i čejrek. Kutija je 8–10 oka, a zvala se i osmak. Njena težina odgovara težini varičaka (10 oka). Dvije kutije su činile čejrek, tj. četvrtinu šinika. Isporedi A. Kristić, Kreševo, Zagreb 1941, str. 97 i »Zbornik za narodni život i običaje« knjiga 35, Zagreb 1951, str. 137.

M. 23 II 1200 (26 XII 1785) 6½ groša kao zajam od zimije Rade Ahmed-baši. (726).

M. 16 III 1200 (17 I 1786) 1000 groša od Židova Sante Židovu Hajmu. (699).

M. 16 III 1200 (17 I 1786) 14 groša od cijene konja od Nikole Fejzulah-baši. (700).

M. 17 III 1200 (18 I 1786) 941 groš nakon obračuna svote od 1000 groša od Židova Sante Židovu Hajmu, a kako Santo neće da plati, nalaže se da ga uhapsi. (702).

M. 10 VI 1200 (10 IV 1786) 100 groša zajma od nekog zimije Mula Mehmedu. Dug je sudom ustanovljen. (211).

M. 17 VII 1200 (16 V 1786) 21 groš kao zajam od Jeremije s Hreše Mustafa-baši. (713).

M. 29 VII 1200 (28 V 1786) 7½ groša zajma od Tomanije zimiji Vučeti. (701).

M. 1 VIII 1200 (30 V 1786) 51 groš i 1 zolotu od Marka Tomaniji ženi umrlag Vukašina, stanovnici Kjučuk Kjatib mahale. (703).

M. 9. VIII 1200 (7 VI 1786) 20 groša od cijene konja od Koste iz Elbasana nastanjenog u Musaaginom hanu u Sarajevu Ibrahim-baši iz Bali-zade mahale. (710).

M. 9 V 1203 (5 II 1789) 8½ groša i 2 pare za 57 oka gvožđa od Antuna Mahmud-baši Jorgandžiji. (783).

M. 17 IX 1203 (11 VI 1789) 16 groša zajma od kasapa Adži Sumbula Mula Omeru. (334).

3) Privođenje sudu optuženih i okrivljenih

I ovo su poslovi koji su spadali u djelokrug muteselima, a on ih je vršio preko svojih ljudi prema muraselama koje mu je kadija upućivao. Sudeći po očuvanom broju murasela, ovi su poslovi bili brojni. O ovom predmetu našao sam 67 murasela od kojih je najstarija od 1168 (1755), a najmlađa 1232 (1817). Da se vidi kako su i zašto ljudi privođeni sudu, navodim redom te murasele.

Murasela od 7 IV 1168 (21 I 1755) da se privede pred sud Hasan u stvari ubijenog Murata u kasapnici kraj Frenkluk ćuprije (961). Tako se službeno zvala Latinska ćuprija, danas Principov most.

M. 9 IV 1163 (23 I 1755) da se privede sudu Jovan Okić iz Gračanice kod Visokog na raspravu sa Husein-bašom. Muteselim traži od naiba u Visokom da Jovana pošalje u Sarajevo. (527)

M. 3 VII 1178 (27 XII 1764) da se privedu jataci koje je naveo uhvaćeni hajduk Todor, sin Mitrov. (520)

M. 2 X 1178 (25 III 1765) da se privedu sudu Jovan Čarkić i Đuro na optužbu stanovnika Čekrekčine mahale. (759)

M. 4 X 1179 (16 III 1766) da se privede sudu Mihailo Stanković iz sela Osijeka, jer je protiv zabrane iz Mostara donio vino i rakiju i prodavao u svojoj kući. (780)

M. od 18 I 1195 (14 I 1781) da se pozove Vid iz Osijeka na raspravu s Hasan-bašom. (667)

M. od 4 II 1195 (30 I 1781) da se na tužbu zaima Ferhata prema bujrulđiji privedu sudu na raspravu stanovnici Kaliñ Hadži-Alijine mahale Safija, njen zet Abdulah i imam Salih-efendija. (639)

M. 7 III 1195 (3 III 1781) da se privede sudu Sulejmanbeg Babić na raspravu s Alibegom Babićem. (685)

M. 13 III 1195 (9 III 1781) da se privedu sudu Krsman i Mitar iz sela Brda i Gaćanin Ćoro iz sela Zoranica na raspravu s ranjenim zimijom Ilijom. (644).

M. 22 IV 1195 (17 IV 1781) da se privede sudu zimija Ćoro iz Gacka zbog tučnjave. (638)

M. 16 VII 1195 (8 VII 1781) da se pozove na raspravu zimija Damjan s Mustafa-bašom. (690)

M. 14 VIII 1195 (5 VIII 1781) da se privede Antun iz sela Doslada na raspravu s Isa-bašom. (674)

M. 24 VIII 1195 (15 VIII 1781) da se pozove Stjepan iz sela Kleka na raspravu s Mihajlom. (684)

M. 7 IX 1195 (27 VIII 1780) da se privede Maksim, odadžija hana u Kračulama, na ispit zbog nestalih novaca nekog Goga,²²⁾ nastanjenog u spomenutom hanu. (643)

M. 28 IX 1195 (17 IX 1784) da se pozove pred sud Mijat Be-sara i Gavro Zubić. (676)

M. 13 X 1195 (2 X 1784) da se pozovu pred sud stanovnici sela Dubrin (Kreševo). (651)

M. 21 X 1195 (10 X 1784) da se pozovu svi stanovnici sela Bukovice (Kreševo) na istragu. (650)

M. 12 III 1196 (25 II 1782) da se privede Mihajlo Datinić na raspravu s Mula Alijom. (593)

M. 12 IV 1196 (27 III 1782) da se pozove ćurčija Petar iz Viso-kog na raspravu s Hasanom. (615)

M. 26 IV 1196 (10 IV 1782) da se pred kadiju predvedu seljaci iz Crnotine, kako bi se mogao pronaći ubica koji je pred dva dana ubio u istom selu nekog Stjepana. (194)

M. 9 V 1196 (22 IV 1782) da privede na raspravu Josipa Pa-vića iz Kreševa, koga tuže Mula Ibrahim i H. Alija. Kreševski naib, Mehmed, odgovara da mukata-emin nije mogao privesti Josipa, ali je našao jamca koji će za nj dug platiti. (557)

M. 22 VI 1196 (4 VI 1782) da se na osnovu fermana privede, spahija Salih iz nahije Zenice na raspravu s Hadži Mehmed-efen-dijom. (594)

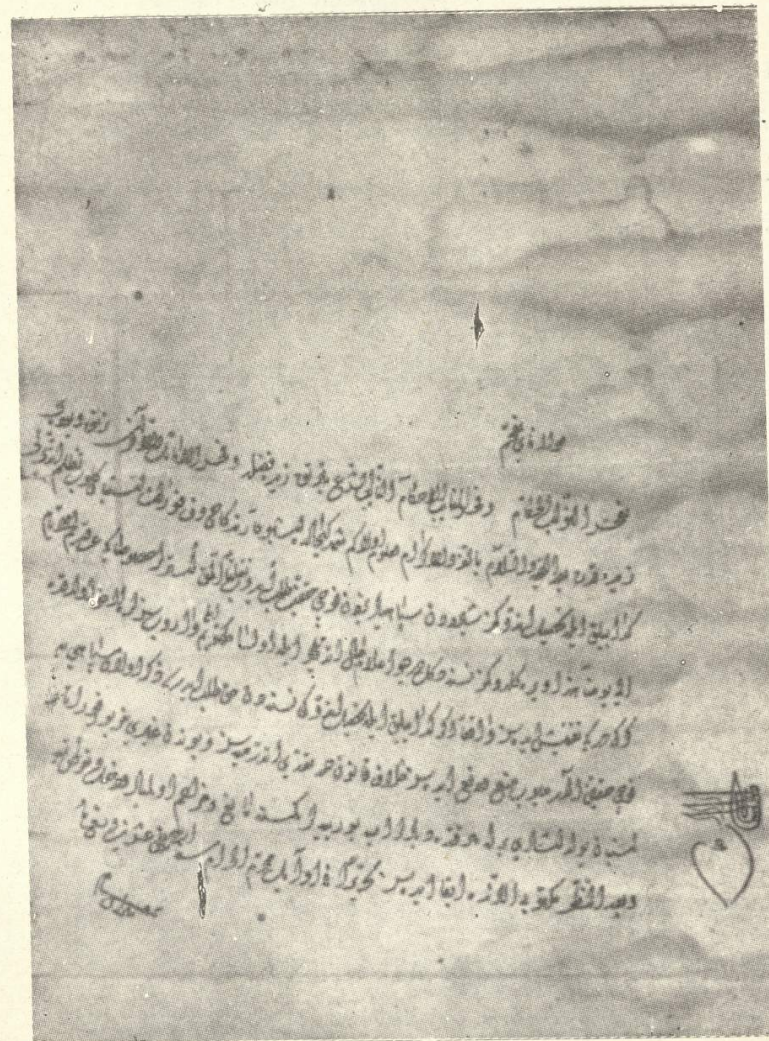
M. 6 VIII 1196 (17 VII 1782) da se privedu stanovnici sela Crnotine Jovan Dafinić, Luka i Tanasije, jer je na njih pala sumnja da su pokrali kuću Osmana Ćolaka. (625)

M. 6 IX 1196 (15 VIII 1782) da se pozove Jovan, Antun i dr. iz sela Radovanovića na raspravu sa Salih-bašom. (616)

M. 20 IX 1196 (29 VIII 1782) da se privede Jovan iz Krbljina (Trnovo) na raspravu s Jahjabegom. (627)

M. 27 IX 1196 (5 IX 1782) da se privedu Risto, Gavriilo i Marko iz sela Bogovića na raspravu s Ahmed-spahijom. (624)

²²⁾ Goga-zidar (faber murarius). Mahom su bili Cincari, vrlo marljivi ljudi. Postoji izreka: Radi kao goga.

Faksimil br. 1. — Isprava od početka muharema 923 (24-I-2-II-1517)

M. 2 X 1196 (10 IX 1782) da se dovede ćurčija Jovan na raspravu s kadijom Derviš Muhamed efendijom. (626)

M. 5 X 1196 (13 IX 1782) da se predvedu domaćin kuće u Donjem Docu i ostali prisutni gosti koji su pijući vino zametnuli svađu i u tučnjavi ranili dvojicu ljudi. (200)

M. 14 X 1196 (22 IX 1782) da se pozovu Risto i Jovan iz Pohvalića na raspravu zbog duga s Abdulah-efendijom. (601)

M. 19 X 1196 (27 IX 1782) da se na svaki način dovede pred sud Jovan iz Pohvalića, jer se na prvi poziv nije htio odazvati. (617)

M. 20 X 1196 (28 IX 1782) kojom se poziva Mićo s Pala na raspravu sa Simom. (609)

M. 21 X 1196 (29 IX 1782) da se predvede pred kadiju dunder Jeftan Siréo. (201)

M. 23 X 1196 (1 X 1782) da se privede Đurica Nikolin na raspravu s Muhamed ef. Ćurčićem. (606)

M. 21 XI 1196 (28 X 1782) da na raspravu privede dunderskog čauša Ristu i neke druge dundere. (205)

M. 14 XII 1196 (20 XI 1782) da se privede Marija, žena Jovanova, s Grbavice na raspravu s Abdulah-efendijom. (564)

M. 4 I 1197 (10 XII 1782) da se privede Luka iz sela Vikovića na raspravu s Mehmed-efendijom i njegovim bratićem Mula Ahmedom. (578)

M. 17 I 1197 (23 XII 1782) da se privede Mitar s Hreše na raspravu s Ciganinom Omerom. (574)

M. 4 II 1197 (9 I 1783) da se privede Jaksim i Vasilj iz Kalauzovića na raspravu zbog desetine sa spahijom Mula Mustafom. (572)

M. 18 II 1197 (23 I 1783) da se privede Jovan iz Reljeva na raspravu s Andrijom. (764)

M. 1 II 1200 (4 XII 1785) da se privede Risto iz Zenika (džemat Rakovica) na raspravu s Rukijom. (721)

M. kraj safera 1200 (1 I 1786) da se privede sudu pop Jovan na tužbu Đurinu. (739)

M. 7 III 1200 (8 I 1786) da se pozove Risto Gabela iz Franačke mahale na raspravu sa Ilijom i Pavlom. (709)

M. 25 III 1200 (26 I 1786) da se privede sudu Simo iz sela Vrhovine, koga tuži Jovan zbog krađe. (541)

M. 20 IV 1200 (20 II 1786) da se privedu sudu ubice nekog zimije iz Čekrekčine mahale Tomo, Simo i Jovan koje tuži Mirina, žena ubijenog. (736)

M. 6 VII 1200 (5 V 1786) da se sudu privede Židov Bahor na raspravu s Murat Čehajom. (715)

M. 15 VII 1200 (14 V 1786) da se privede na raspravu Petar iz Jarčodola, koji se potukao i ranio Nikitu. (712)

M. 2 VIII 1200 (31 V 1786) da se uhvati i pred sud dovede hajduk Marko, koji je na silu odveo Petru, Siminu kćer, iz Gornjeg Hodidjeda. (729)

M. 1 XI 1200 (26 VIII 1786) da se sudu privedu Tomo i Mićo na optužbu zimije Petra iz Foče. (217)

M. 17 XI 1204 (29 VII 1790) da se sudu privedu Nikola i drugi seljaci iz Doca kao i ranjeni Marko. (551)

M. 9 XII 1204 (20 VIII 1790) da se pred sud pozovu seljaci Antun i Peko iz Zabrda, Stojan i Stevan iz Hreljeva i Ljubo i Stjepan iz Nedarića zbog međusobnog spora. (744)

Ponovna murasela 20 XII 1204 (31 VIII 1790) da se sudu privedu Nikola i Petar iz Doca koji su ranili Marka iz istog sela. (553)

M. 22 XII 1204 (2 IX 1790) da se sudu privedu seljaci iz Presjenice Nikola Šehovac, Rade i Petar, koje tuži Ajiša zbog sjetve. (747)

M. 22 XII 1204 (2 IX 1790) da se privedu seljaci koji su se pobili u Nikolinoj kući u Hrasnu i jednog ubili. (552)

M. 28 I 1205 (7 X 1790) da se privede Merkeb Mihai na raspravu s Marijom. (750)

M. 16 IV 1232 (3 V 1817) da se dovede pred sud Mićo iz Češne Strane u Crnoj Rijeci, zbog rasprave. (1406)

4) Zatvaranje i puštanje krivaca

Muteselimi su uz svoj ured imali zatvor u koji su po nalogu kadije zatvarali krivce i osumnjičene ljude i po njihovu nalogu ih puštali na slobodu, ali oni su ponekad ljude zatvarali i po svojoj volji. Hapšenik je mogao biti pušten ako se za nj našao jamac i kadija ga primio. I u tome slučaju kadija je izdao muraselu na mutselima, da toga i toga pusti, jer za nj taj i taj jamči.

Hapšeniku je mogao neko od njegovih donijeti hranu i sve drugo što mu je bilo potrebno. Šta su hapšenici dobivali od mutselima, ne zna se, jer o tome nema nikakvih podataka. Međutim, među dokumentima Orijentalne zbirke Jugoslovenske akademije (br. 548) nalazi se žalba jadnika, koji su bačeni u zatvor blagajskog dizdara, bosanskom veziru na dizdara i režim u hapsu, koji ne odgovara propisima šerijata. Slaba hrana, dizdar traži od svakoga jedan groš, ne pusti ih ni jedan sat iz zatvora, itd. Vezir, nalogom blagajskom kadiji od 7 ševala 1172 (3 VI 1758) određuje postupak po šerijatskim propisima.^{22a)}

U mutselimov zatvor zatvarani su ljudi za dug, kao hajdučki jataci, zbog krađe, pijanstva i drugih rdavih poslova. Neke je hapšene puštao s nalogom na mutselima da ih iz mjesta progna. Među zatvorenicima nema muslimana. To je zbog toga što su Sarajlije mahom pripadale jeničarima, a za ove je postojao poseban zatvor u tvrđavi. O zatvaranju i kažnjavanju jeničara ovoga vremena ima podataka u Kronici Mula Mustafe Bašeskije. O zatvaranju našao sam samo 14 murasela i to iz:

1181 godine	1
1195 „	3
1197 „	2
1200 godine	7
1203 „	1

^{22a)} Ti propisi, naime, određuju human postupak i zabranjuju se vezanje, stavljanje u okove u zatvoru i fizičko maltretiranje i tortura; uhapšeni moraju imati dovoljnu ishranu i odjeću prema godišnjem dobu i ne smije im se ništa uskratiti što bi nepovoljno utjecalo na njihovo zdravlje (vidi Kitabul-haradž, Kairo 1933).

a o puštanju 40 i to iz:

1178 godine	3	1195 godine	4
1181 „	2	1196 „	9
1185 „	2	1197 „	2
1188 „	2	1200 „	1
1192 „	1	1203 „	2
1193 „	1	1204 „	11

a) Murasele o hapšenju

M. od 2 V 1181 (26 IX 1767) naređeno je mutselimu da zatvori i bez murasele ne pušta Todoru i Josefa iz Banjalučice, jer su htjeli pretjerati marvu u neprijateljsku zemlju. (766)

M. od 28 I 1195 (24 II 1781) da uhapsi Gavrilovu ženu Petrušu iz Franačke mahale u Sarajevu, jer je optužena kao rdava žena. (661)

M. 4 VI 1195 (28 V 1781) da se zatvore seljaci: Sava, Jovan, Nikola, pa drugi Jovan i drugi Nikola iz Ljubogošće, koji su sjekli šumu na čifluku Abdulah-efendije Krvi-zade i da ih ne pušta dok se šteta ne ustanovi. (185)

M. 5 X 1195 (24 IX 1781) da se zatvore neki kršćani iz Kreševa i da se ne puštaju, jer se istraga i ispitivanje obustavlja dok ne stigne bujrukdija od divana. Ko ima jamca, može se pustiti. (641)

M. od 23 I 1197 (29 XII 1782) da zatvori Iliju iz sela Hoćoja, jer je obio Ivanov dućan u istom selu i da se ne smije pustiti bez murasele. (571)

M. od 16 II 1197 (21 II 1783) da se uhapsi Umihana iz Mokrine mahale u Sarajevu zbog krađe Sulejman-bašina dućana. (577)

M. 20 II 1200 (23 XII 1785) da se uhapse Nikola i Janko iz sela Ljubogošće, jer su prije pet dana napali na Mustafu sina Ahmedova iz Kebkebir mahale u Sarajevu kad se vraćao iz sela, tukli ga i psovali, što su posvjedočili drugi Nikola i Stojan. (725)

M. 5 III 1200 (6 I 1786) da se zatvori Mileta kujundžija, zbog rdavog vladanja i da se bez murasele ne pušta. (707)

M. 20 IV 1200 (20 I 1786) da se zatvore i kad treba pred sud dovedu dželedbđije Sumbulović, Mića, neženja Ilija iz Tašlihana i Jovan Vuk, ortaci, jer su radili protiv zaključka vilajeta. (737)

M. 12 VI 1200 (12 IV 1786) da se uhapsi dželedbđija Birgo. (212)

M. 27 VI 1200 (27 IV 1786) da se ubojice zimije iz Franačke mahale u Sarajevu zatvore i po potrebi pred sud dovede i odvede: Jovan, terzija Lako, Gavriilo i Jovan Mićin. (714)

M. 5 VII 1200 (4 V 1786) da se uhapšeni Jovan, Gavriilo, Lako i Jovan Mićin bez murasele ne puštaju i da im se saopći da će se njihova stvar ilamom prikazati veziru u Travnik.

Ova je murasela u vezi sa slučajem iz prošle murasele od 27 VI 1200. (716)

M. 8 VII 1200 (7 V 1786) da se zatvore kirajdzije što stanuju u kući Sulejman-efendije Musića u Ajas-pašinoj mahali. (718)

M. od 6 X 1200 (2 VIII 1786) da se zadrže u zatvoru neke zimije iz Pohvalića koji su zatvoreni zbog neke djevojke. (216)

M. od 13 V 1203 (9 II 1789) da privede na preslušanje dželedžije: Samardžiju, ortaka Mićina, Mihajla Šaru, Marka, slugu Marka Selaka, ortaka Hadži-Maksimova Moju, Adži Obrada, Mihajla Glavana, Đoku i njegova ortaka Savu, Ščepana i Đoku. (782)

b) *Murasele povodom puštanja iz zatvora*

M. 11 VII 1178 (4 I 1765) da se pusti zimijsa Mitar iz Vogošće, ako nađe dobra jamca. (762)

M. 4 XI 1178 (25 IV 1765) da se pusti Konstantin s Pala uz jamstvo oca mu Krsmana. Zatvoren je, jer je na nj pala sumnja da je ubio Vuka Guzinu. (761)

M. 7 XI 1178 (28 IV 1765) da se pusti Dragutin sin Petrov uz jamstvo Nuhana, a osumnjičen je takode kao ubica Vuka Guzine. (763)

M. 13 VI 1181 (6 XI 1767) da se pusti kujundžija Mato za koga jamče kujundžija Mula Mehmed i jesildžija Omer-baša. (767)

M. 16 VI 1181 (9 XI 1767) da se pusti sapundžija Petar, jer za nj jamči cijela mahala. (768)

M. 25 II 1185 (9 VI 1771) da se pusti zimijsa Miloš zatvoren zbog 28½ groša duga Abdulkadir-efendiji Muzaferiji, jer su posvjedočila 3 muslimana i 3 kršćanina da je siromašan tako da nema ništa drugo do odjeće na sebi. (778)

M. 18 V 1185 (29 VIII 1771) da se puste dvojica kršćana, jer nije dokazao da su oni ubili nekog Mustafu na pašnjaku Vratilo, udaljenom 2 sata od Trnova. (421)

M. 28 VIII 1188 (3 XI 1774) da se puste Mihajlo i njegov drug, jer im se po šerijatu nije mogla dokazati krivica. (753)

M. 25 IX 1188 (29 XI 1774) da se pusti Tomaš, uhapšen zbog ubojstva nekog Riste, pošto mu se po šerijatu nije mogla dokazati krivica, a i brat Ristin odustao je od optužbe. (755)

M. 9 XI 1192 (29 XI 1778) da se puste Ilija i Milutin jer za njih jamči Maksim iz Malešića. (530)

M. 3 II 1193 (20 II 1779) da se pusti Mato iz sela Hasića, zatvoren zbog duga od 25 groša Ciganinu Ibrahimu od kupnje konja, jer je siromašan, tako da se ne može naplatiti. (573)

M. 13 III 1195 (9 III 1781) da se puste Židovi Jaho i Isak koji su zatvoreni zbog duga, jer je dokazano da su mufliži. (652)

M. 9 VI 1195 (2 VI 1781) da se pusti Petar iz sela Bilakovića, uhapšen zbog pijanstva. (633)

M. 24 VI 1195 (17 VI 1781) da se pusti Pavle iz Kreševa za koga jamči Josip. Uhapšen je na optužbu Sulejmanage Novalije od koga je ovaj kupio 22 tovara gvožđa. Josip se obavezao da će u roku od 6 mjeseci dati 3 tovara gvožđa u naravi, a 19 platiti po cijeni od 10 groša. (659)

M. 27 X 1195 (16 X 1781) da se pusti odadžija hana u Kračulama, zatvoren zbog pokradenih novaca nekog Goge, jer mu se krivnja po šerijatu nije mogla dokazati. Budući da postoji sumnja, treba uzeti jamca. (657)

M. 6 II 1196 (21 I 1782) da se pusti prije mjesec dana uhapšeni Abdulah bajraktar, s uvjetom da napusti Sarajevo. Za nj jamči njegov otac luledžija Derviš i brat Mehmed-baša. (599)

M. 28 IV 1196 (12 IV 1782) da se puste zimijsa Marko i Husnija Tuzlo iz sela Hotočine, uhapšeni zbog sumnje da su kradljivci. Za njih jamči cijelo selo. (556)

M. kraj džum. II 1196 (11 VI 1782) da se pusti Risto, zatvoren zbog krađe i da se iz Sarajeva protjera. (623)

M. 10 VII 1196 (21 VI 1782) da se pusti Risto do dalje odredbe. Uhapšen je jer je ranio Stjepana. (595)

M. 23 VII 1196 (3 VII 1782) da se pusti Trifko i da mu se uzme jamac. (591)

M. 15 VIII 1196 (26 VII 1782) da se pusti Stefan, osumnjičen zbog krađe. (622)

M. 2 IX 1196 (11 VIII 1782) da se pusti Savo iz sela Nahoreva, jer za njega jamči vlasnik čifluka Salih-baša Bešo. (628)

M. 8 X 1196 (16 IX 1782) da se pusti zimijsa Ilija iz Ak-ova (Bijelo Polje), jer se tužitelj do sada nije javio. (629)

M. 22 X 1196 (30 IX 1782) da se pusti Jeftan Sirčo za koga jamči serdengedždija Ibrahimaga. (202)

M. 9 I 1197 (15 XII 1782) da se puste seljaci iz sela Vogošće: Marko, sin mu Maksim i Stojan, koji su bili obijedjeni da su pokrali Miletinu kuću u Docu. Za njih jamče terzija Mahmud-baša i neki Hadži Husein. (531)

M. 25 II 1197 (30 I 1783) da se na molbu seljaka pusti Aleksa iz sela Obovče (?) koji je duže vremena u zatvoru. (570)

M. 5 II 1200 (8 XII 1785) da se pusti Simo, sin Nikolin, koji je jamčio Ali-baši Užićaninu za Janka, jer je dokazano da je mufliš, a dugovao je 700 groša. (733)

M. 28 II 1200 (31 XII 1785) da se pusti pop iz zatvora. Ime nije navedeno. (706)

M. 22 VII 1200 (21 V 1786) da se puste Jovan, Gavriilo, Risto i Jovan Zolota, koji su zatvoreni zbog ubistva Nikole, sina Jovanova. (719)

M. 18 IV 1203 (16 I 1789) da se puste Židovi Moro i Jako koji su bili osumnjičeni da su pokrali vakufsko olovo. (532)

M. 18 VI 1203 (26 III 1789) da se pusti Marko koji je bio zatvoren, jer je nekom izvukao kesu s novcima. (784)

M. 2 XI 1204 (14 VII 1790) da se pusti Đoko Jankov iz sela Hoćoja kod Visokog, zatvoren pod sumnjom da je bio hajdučki jatak. Za nj jamče 4 muslimana i Mustafa, seratik 97 odjela jenjičara. (545)

M. 22 XI 1204 (3 VIII 1790) da se puste Jovan, Nikolija i Pantelija, za koje jamče Hasan i Husein. (547)

M. 24 XI 1204 (5 VIII 1790) da se pusti zimijsa Jovan, osumnjičen kao hajdučki jatak. Za nj jamče imam Mehmed, Mehmed-baša i Ibrahim-baša. (543)

M. 27 XI 1204 (8 VIII 1790) da se pusti Ciganin Handan, osumnjičen kao hajdučki jatak, a za nj jamči brat mu Alija. (544)

M. početak zilhidže 1204 (12 VIII 1790) da se pusti Krsman s Barica, za koga jamče seljaci iz Bioska, njegove komšije. (542)

M. 7 XII 1204 (18 VIII 1790) da se pusti Milovan iz sela Brisalića (Kladanj), jer su seljaci posvjedočili da je dobar čovjek, a uz to za nj jamči i Salihaga Kešo.²³⁾ (535)

M. 13 XII 1204 (24 VIII 1790) da se puste 8 zimija, jer im krivnja nije ustanovljena. Sa strane murasele zapisana su njihova imena ovim redom: Nikola, Stojan Pologa, Ljuboja, Stevan, Stojan Prljević, Antun, Doka-oglu i Bulak. (548)

M. 14 XII 1204 (25 VIII 1790) da se pusti Sava iz sela Tahuljića (fočanski kadiluk), osumnjičen kao hajdučki jatak. Za nj jamče 4 seljaka iz istog sela. (550)

M. 20 XII 1204 (31 VIII 1790) da se pusti Đuka iz Pohvalića, jer je dokazano da je nevin. (745)

M. 27 XII 1204 (7 IX 1790) da se pusti zimija Jovan. (749)

M. 27 XII 1204 (7 IX 1790) da se pusti Židov Rafael, zatvoren na optužbu Hafiza Džine, jer mu krivnja nije dokazana. (748)

5) Sprovođenje krivaca u Travnik

Bilo je krivaca kojima je sudio Divan u Travniku. To su bili ponajčešće feudinci i veliki prestupnici. Travnik je bio glavni grad ejaleta od 1703 do 1850 godine. Onamo su opremani takvi ljudi iz raznih mjesta. Po njih je slao Divan mubašire s nalogom, da ih predvedu ili se obraćao bujrukdijom ili teskerom na muteselimima da ih pod sigurnom stražom doprati. Iz dokumenata ovog arhiva znam samo za takva dva slučaja.

Na 29 džum. II 1171 (10 III 1758) upućena je bujrukdija muteselimu Smailbegu Dženetiću u kojoj mu se nalaže da pod jakom stražom opremi u Travnik dvojicu kradljivaca kršćana iz Starog Vlaha i jednog kršćanina iz inozemstva. Sva trojica su bili u muteselimovu zatvoru. (933)

Iz nedatirane teskere vezirova čehaje Ahmeda istom muteselimu vidi se kako su više puta opremane bujrukdije da se u Travnik otpremi rasipnik zaim Mustafa Muzaferija, koji duguje Hasanu Bajraktaru 362 groša. Ovaj put je opremljen divanski čauš Ahmed da ga sprovede.

Na osnovu bujrukdije izdao je sarajevski kadija 21 redžeba 1200 (20 V 1786) muraselu muteselimu da se po mubaširu i još dvojici ljudi opremi u Travnik Murat, čehaja vojnika u gradu Ostrovici. (717)

6) Izvidi i ispitivanja

Ponekad je muteselim vršio izvide i ispitivanja lakših okrivljenika i opet po nalogu kadije i o tome ga izvještavao. U jednoj muraseli upozorava kadija muteselimima da pri istrazi ne bi patio sirotinju i raju, što znači da je i toga bilo. O izvidima i ispitivanju našao sam samo pet murasela.

²³⁾ Ovaj je Kešo bio ugledna ličnost na Vratniku. Ostavio je jedan vakuf za održavanje jednog sarajevskog vodovoda.

Na 3 reb. II 1195 (27 IV 1781) naredio je kadija da muteselim ispita šta se desilo s Ciganinom Ikanom iz Sarajeva, koga je nestalo prije nekoliko dana, a tijelo mu se našlo u rijeci Bosni kod sela Malešića. U ovoj muraseli upozorava kadija muteselimima da pri istrazi ne bi patio sirotinju i raju. (664)

Iz sela Otesa javljeno je sudu da se ubio Mihajlo Dakić. Kadija nalaže muteselimu 13 zilhidže 1196 (19 XI 1782) da izvidi da li se Mihajlo sam ubio, kako je to javljeno. (516)

Glavni drum Travnik—Sarajevo—Pljevlja—Carigrad ili tzv. Stambolska džada često se čistio, naročito kad bi dolazio novi vezir u Bosnu. To je bila dužnost sela uz taj drum. To nisu učinili seljaci džemata Pale. Kadija nalaže muteselimu 1 džum. II 1200 (1 IV 1786) da iz svih sela toga džemata pozove po jednog čovjeka i da ih ispita za razlog. (743)

U Sarajevu je pokradena nepoznata količina olova i zbog toga je vođena istraga. Uhapšen je neki Antun i njegov drug. Muteselimu je stigla murasela od 3 redžeba 1203 (9 IV 1789) da ovu dvojicu zatvorenika ispita kome su olovo prodali i da to javi sudu. (533)

7) Ukori i manje kazne

Po nalogu kadije i bosanskog divana odnosno vezira muteselim je izricao ukore i izvršavao manje kazne prekršiteljima reda.

Nema podataka o naravi kazni. Najvjerovatnije, to je mogao biti zatvor, ali je moglo biti i batinjanja.

Neka Petruša iz Duradžik-mahale rekla je nedostojnu riječ imamu iste mahale Abdulahu, kako su to svjedoci iskazali, pa je sarajevski kadija naredio muraselom od 26 reb. II 1188 (6 VII 1774) da je ukori. (757)

Neki Božo psovao je nekom Josipu vjeru i dušu. To su ljudi posvjedočili i kadija je naredio 19 redžeba 1190 (3 rujna 1776) muteselimu da Božu kazni. (1237).

Svjedoci su potvrdili kako je neki Gavriilo bez razloga napao i psovao nekog Mehmed-bašu. Kadija je naredio 2 II 1185 (28 siječnja 1781) muteselimu da krivca ukori. (672)

Muraselom od 19 reb. I 1196 (4 III 1782) naložio je kadija muteselimu da kazni nekog sapundžiju Simu što je bez razloga izmlatio nekog Jovana. Krivnja je svjedocima dokazana. (1235)

Isto tako naredeno je 28 IX 1200 (25 VIII 1786) da se kazni bojadžija Todor što je napao Omer-bašina sina Ibrahima, stanovnika Dudi-bula mahale, kad se s njime sreo u Čurčiluku. (741)

Mitra iz sela Stupa u Sarajevskom Polju tužila je veziru raspopa Jovana kako je napastuje i prijeti da će na njenu kuću navesti hajduke i moli da ga spriječe. Vezir je bujrukdijom od 17 šabana 1203 (13 V 1789) naložio muteselimu da Jovana pozove i upozori i o tome izvijesti bosanski divan. (448)

Na 13 ramazana 1203 (7 V 1789) naredio je bosanski divan muteselimu da kazni dvojicu ljudi koji su pokrali vakufsko olovo. (412)

8) Progon iz grada

Prema dokumentima kojima raspolazem, iz Sarajeva kao i iz drugih većih mjesta progonjeni su kradljivci, ubojice, prostitutke, žene koje bi učinile preljub, buntovnici itd. Na osnovu dokaza, sud bi u ovakvim slučajevima donio osudu o progonu iz grada i o tome bi izvijestio kadija ilamom bosanski divan, odnosno bosanskog vezira, i kad bi ovaj osudu potvrdio na originalu ilama, postala bi izvršna. Vezir bi bujrukdijom obavijestio kadiju i naložio muteselimu da osudu izvrši. Kod nekih slučajeva kadija bi sam naredio muteselimu da obavi progon. Ima slučajeva gdje bi ubojica pobjegao, a onda bi njegovu porodicu stigla kazna progona. Ponekad bi krivcu za kaznu i kuću porušili.

U Banjoj Luci ubilo je više Banjolučana muteselima Ali-bega Grošića, nešto prije 28 srpnja 1740 godine Ubojice su pobjegle, a njihove porodice stigla je dvostruka kazna: progon i rušenje kuća. Ta murasela nije upućena banjolučkom muteselimu, nego imamima mahala u kojima su ubojice stanovale. Kako je taj akt dosta zanimljivog sadržaja, donosim ga u doslovnom prijevodu kustosa Derviša Korkuta:

»Poslije pozdrava javlja se sadanjim efendijama mahala Stare Carske, Arnaudije, Hadži Seferove, Senarije²⁴⁾ i Osman pašine u gradu Banjoj Luci.

Povod pisanja ove murasele je sljedeći i na osnovu časne zapovijedi koju je izdao bosanski divan u pogledu egzemplarnog rušenja i razaranja kuća i stanova i progonu i internaciji u Belgradžik (Konjic) porodica zlikovaca po imenu Mehmed Berdo, Handan, Alija sin Čejvana (Kejvan — oglu), Abdulah sin Hadži Jusufov (Hadži Jusuf — oglu) i Kolarić, koji su poodavno ubili na pravdi Boga Ali-bega Groš-oglu (Grošića) pa pobjegli napisana je i dostavlja se ova odluka s molbom da privedete i pohapsite njihove žene i čeljad. Treba da žene i kućnu čeljad spomenutih zlikovaca predvedete i pohapsite i da ste zdravi!

4 džumad-ul-evvela 1153

Od siromašnog Muse kadije
u gradu Banjoj Luci.²⁵⁾

Kada neko nepoćudan napusti Sarajevo i ode u drugo mjesto, rekle bi stare Sarajlije: čisti se šehar. Ove riječi nalazimo u jednoj muraseli izdanoj povodom progona iz Sarajeva, što znači da su se te riječi i u službenim aktima upotrebljavale.

Ponekad je cijela mahala tražila da se iz njene sredine ukloni i u drugu mahalalu preseli neki rđav čovjek.

Osim one banjalučke murasele, našao sam ih još 11 izdanih između 1761 i 1786 i jednu o progonu iz jedne mahale u drugu. Od ovih 11, 6 ih pada u godine 1780—1786, a iz tih godina imamo relativno dosta murasela, svakako neuporedivo više nego iz godina 1761—1780. Zbog toga tvrdim da ova kazna bar u ono doba nije bila rijetka.

²⁴⁾ U originalu piše Senarija. Mahale ovoga imena u Banjoj Luci nema, ali ima mahala Sitarija.

²⁵⁾ Original u mene.

Evo tih murasela:

Imam Čekrekčijine džamije Hafiz Omer efendija, muezin iste džamije Mula Ahmed, dječiji učitelj (mualim) mekteba u Oprkanju Ahmed efendija i mnogi ljudi iz čaršije, došli su na sud i zahtijevali da se stanovnice Čekrekčijine mahale Marija i Sara zbog neurednosti i rđava vladanja i zbog toga što je u njihovoj kući dva dana prije pisanja ove murasele nađen rakijski kazan i alkoholno piće, prognaju iz Sarajeva. Ovaj je zahtjev podnio kadija bosanskom veziru 7 muharema 1175 (10 VIII 1761). Tri dana kasnije (13 VIII) donio je vezir rješenje i naredio muteselimu da Mariju i Saru prognu u Fojnicu i da im se ne dozvoli povratak u Sarajevo. (918)

U Buzadži H. Hasan-mahali stanovalo je nekada dosta feudalne gospode i učenih ljudi. Stanovnika te mahale spahiju Ahmeda sina Halilbegova porijeklom iz sela Hadžića usmrtio je jedne noći Abdulah odundžija Saćira Gušića u sporazumu sa spahijinom ženom Ajišom, kćerkom bajraktara Mahmuda, spahijinom majkom Safijom, kćerkom Šabanovom, Saćirom Gušićem, njegovim šurom Abdulahom i njegovom punicom. Zavjeru su sklopili u kući Gušića. Gušić, njegova punica i šura su pobjegli, ubica Abdulah je više puta u prisustvu većeg broja građana ispitivan i on je svoje djelo priznao, i osuđen je po zakonu — na smrt. Ajiša i Safija nisu priznale svoje sudjelovanje i nisu mogle biti osuđene, ali su ipak po nalogu vezira prognane u Užice. O svemu je kadija izvijestio vezira ilamom od 11 šabana 1181 (2 I 1768). Ovaj se zločin desio 10 mjeseci prije pisanja ilama. (160) To je zabilježio i sarajevski kroničar Mula Mustafa Bašeskija u svom nekrologiju sub 1180 i kaže da je Ahmed spahija iz Hadžića ubijen u svojoj kući u Sarajevu, i tom prilikom bio jako izranjen. Ovaj događaj desio se nešto prije 20 zilkade 1180 (9 IV 1767) jer je tog dana izvršen popis ostavine. Njegova je ostavina iznosila 2,056.034 akče. U ostavini je navedeno više dužnika, a o naplati tih dugova sačuvalo se i nekoliko murasela (vidi utjerivanje dugova).

Godine 1774 bila je u Sarajevu dvadeset i jedna mejhana. Najviše ih je bilo u Franačkoj mahali ili Latinluku i na Varoši. Bilo je ljudi odanih piću u svakoj konfesiji. Vlast je pijanstvo kažnjavala i batinama i progonom, pa ipak su se ljudi opijali. U mehane su često puta namamljivale goste i ženske. Tako je glasoviti majstor u gradnji bosanskih peći Jovan Pjanić otvorio mehanu i u njoj držao kao mamac svoju lijepu ženu. Takve ženske naravno nisu bile besprijeekorna vladanja.²⁶⁾ Ako i nisu sve, ali ih se jedan dio odavao bludu. Zbog raznih izgreda trpjeli su mahaljani. Na molbu mahaljana Franačke mahale da se iz njihove sredine i iz Sarajeva prognaju Anđelija i Marija, jer ih uznemiruju, uputio je kadija muteselimu muraselu 2 ševala 1188 (13 XII 1774) da prognu Anđeliju Mihailovu i Mariju, što je ovaj i učinio. (754)

Kratko iza toga, 23 zilkade 1188 (25 I 1775), uputio je kadija muteselimu muraselu da u Kladanj prognu prostitutku Zejnu, rodnom iz Travnička, stalno nastanjenu u Sarajevu. Nalog je izvršen

²⁶⁾ V. Skarić, Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austro-ugarske okupacije, Sarajevo 1937, str. 133.

istog dana. Ahmed, kadija Kladnja s Olovom, javio je muteselimu tri dana kasnije (26 zilkade) da je stigla i da joj je na njenu molbu dozvolio da se nastani u Olovu, gdje ima rodbine. (177)

Arifa, kći Seid Mahmud-efendije, stanovnica Jagdžića mahale, podnijela je prijavu bosanskom divanu 29 ševala 1189 (23 XII 1775) kako je njena kuća pokradena prije tri i po mjeseca i da su sada stvari nađene u kući zimije Šahina, zanatom aščije i kaluderice Savke u Šejh Ferah mahali. Pet dana kasnije (5 zilkade) stigao je nalog sarajevskom kadiji i muteselimu da se i Šahin i Savka protjeraju. (179)

Sarajevski kadija podnio je bosanskom veziru izvještaj kako je neka Fatima iz Sagr H. Alijine mahale počinila nevjeru u braku dok je njen muž Abdulah prije 2 mjeseca bio 3 dana u nekom selu i to na sudu priznala. Ona je već dva mjeseca u muteselimovu zatvoru i kadija predlaže progon, što vezir odobrava 19 I 1194 (26 I 1780). (1073)

Neka se opet Fatima iz Sagr Hadži Alijine mahale preudala imajući muža. O tome je kadija izvijestio vezira, koji je odobrio kadijin predlog da se progna. Na osnovu bujrukdije izdao je kadija muraselu 22 zilhidže 1194 (19 XII 1780) na muteselima da Fatimu progna u Višegrad. Sarajevski muteselim Derviš Mustafa javlja višegradskom kadiji, serdaru i ajanu da je zadrže u internaciji i ne puštaju do dalje odredbe. O ovome je uslijedila i bujrukdija bosanskog vezira. (1238)

Četiri dana kasnije (26 zilhidže) naredio je kadija muteselimu, da iz Sarajeva progna u Rogaticu kafedžiju Osmana zbog nedoličnih i protušerijskih postupaka. (187)

Na 19 džum. II 1195 (12 VI 1781) poslao je kadija muteselimu muraselu da iz Sarajeva u Valjevo progna nekog Mustafu zbog krađe i da se tako Sarajevo očisti. Murasela je izdana na osnovu bujrukdije bosanskog divana. U muraseli se kaže da Mustafu doprate muteselimovi ljudi do Srebrenice, odakle će ga preuzeti drugi ljudi i provesti u Valjevo koje je pripadalo Smederevačkom (beogradskom) pašaluku. (662)

Muraselom od 23 ševala 1196 (1 X 1782) naredeno je muteselimu da progna poznatog kradljivca Mustafu, koji je već dugo vremena u muteselimovu zatvoru. To je kadija učinio na molbu grasedana, jer je Mustafa imao staru i neopskrbijenu majku. U muraseli je naredeno da se i njihova kuća proda i da im se novac uruči. Osim toga izričito je naglašeno da se Mustafa ne smije nikada povratiti u Sarajevo. (559)

Stanovnici Franačke mahale zamolili su kadiju da se iz njihove sredine zbog uznemiravanja preseli u drugu mahal u Risto Gabela. O tome je izdao kadija muraselu na muteselima 8 reb. 1 1200 (9 I 1786). (740)

9) Smrtna kazna

Ove su kazne izvršavane nad krivcima koji su zatvarani u tvrđavske zatvore, naročito u Sarajevu i Travniku. Te su kazne vršene ponajviše davljenjem i vješanjem. U Sarajevu su često vršene smrtne kazne nad jeničarima, a u Travniku nad feudalnom gospodom.

Murasele su upućivane tvrđavskim zapovjednicima ili dizdarama. Sada prvi put znamo da je ovakve kazne izvršavao i muteselim.

Hajduci Mustafa Rakitić i Halil Arnaut iz sela Kreča u kadiluku Foča duže su vremena hajdukovali i počinili mnoga nedjela. Uhvaćeni su i dovedeni u Sarajevo i zatvoreni u muteselimov zatvor. Njihova su nedjela utvrđena mnogim svjedocima i sud ih je osudio na smrt. Muraselom od 7 zilhidže 1204 (18 VIII 1790) naredio je sarajevski kadija Muhamed Selim muteselimu Derviš Mustafabegu Dženetiću da ih javno objesi. (1239)

10) Čefilema

Jedna od preventivnih mjera turske sudsko-administrativne službe za održavanje reda i mira u nesigurnim danima bijaše čefilema, a sastojale se u tome što bi po naredbi vezira morali sumnjivi stanovnici jedne varoši, sela ili kraja solidarno jamčiti jedan za drugoga. Vezir bi izdao bujrukdiju svome muteselimu da uzme čefilemu. Gdje nije bilo muteselima, obavljale su to kadije. Muteselim bi sa svojim ljudima u teftar upisao sve one od kojih se uzima čefilema, s oznakom ko za koga jamči. Ovom mjerom ponekad je uspjele vlasti spriječiti pobune i nemire. Ponekad je opet uzimana čefilema nakon ugušenih nemira. Teftar što se ovakvom prilikom sastavljao zvao se kefileme defter.

Pod čefilemu su se obično uzimali muški stanovnici iznad devetnaest godina.

Prva poznata čefilema potječe iz prve polovine XVI stoljeća, a zadnja iz 1848 godine. Jednu čefilemu u Mostaru proveo je u zilkadi 1170 (između 18 VII i 17 VIII 1757) mostariski muteselim Muhamedaga Ševa. Jedna čefilema u Sarajevu uzeta je 1788 godine. O njoj nema nikakvih podataka u Dženetića arhivu, jer je tada bio muteselim Ahmedbeg Paloš.²⁷⁾

11) Deložiranje

I ovi su poslovi spadali u djelokrug muteselima. Mora da nisu bili baš česti. Muteselim ih je vršio na osnovu murasela koje su izdavane nakon rasprave i presude suda.

Neka Rukija stanovala je u kući nekog Mula Abdulaha u Čekrekči Muslihudin mahali. Kućevlasnik ju je tužio, ne zna se zašto, i sud je osudio da se iz kuće izbaci. Muraselom od 27 safera 1195 (22 II 1781) naredeno je muteselimu da to izvrši. (642)

Isto tako nakon provedene rasprave i odluke suda naredeno je muteselimu muraselom od 17 šabana 1196 (28 VII 1782) da izbaci Jovana i Ristu iz kuće na čifluku nekog Abdulah-efendije u selu Pohvalićima. (603) Jovan i Risto nisu se pokorili kadijinu nalogu, pa je ovaj dva mjeseca kasnije izdao ponovnu muraselu (22 šabana ili 30 rujna) da se izbace, jer se prvoj muraseli nisu pokorili i da se kuća uruči vlasniku. (604)

²⁷⁾ O čefilemi vidi moj rad u »Prilogima za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom« III—IV (1952—53), Sarajevo 1953, str. 195—215.

12) Uvođenje u posjed

U kući u Peltek Husamudin mahali u Sarajevu posjedovao je Hadži Osman, sin Hadži Bektašev, $\frac{2}{3}$, a neka Ajiša $\frac{1}{3}$ i taj Ajišin dio uzurpirao je Hadži Osman. Sigurno se Ajiša obratila molbom na divan i zatražila svoje pravo. U toj stvari stigla je bujrukdija kadiji. Na osnovu te bujrukdije izdao je kadija 18 nekog mjeseca 1174 (1760 ili 1761) muraselu na muteselima Smailbega Dženetića i jeničarskog zapovjednika u ejaletu Bosni (jeničar — zabit), serturnadžiju Muhamedagu da Ajiši predaju u posjed i raspolaganje njenu $\frac{1}{3}$ kuće i to nakon provedene diobe kuće od strane kadije.

Od više stotina murasela što su mi do ruku došle jedino se u ovoj spominje zapovjednik jeničara ovog ejaleta. Mora da je Hadži Osman bio neki viši funkcioner kod jeničara.

13) Progon eškije

I progoni odmetnika ili eškije spadali su među poslove muteselima, a gdje ovih nije bilo, zamjenjivali su ih njima odgovarajući organi.

Godine 1760 pojavila se eškija na Stambolskoj džadi (Cari-gradski drum) počam od Pala do Prače. Po nalogu bosanskog vezira uputio je sarajevski kadija muraselu muteselimu 27 I 1174 (7 IX 1760) da tu eškiju pohvata. (962) Dvije godine prije bilo je eškije i u okolici Kreševa.

Nisu to bili osamljeni slučajevi toga vremena, ali u ovome arhivu nema o tome drugih dokumenata.

14) Bračne stvari

Vjenčanje, razvod braka, bračne sporove, popis i raspodjelu ostavine kod muslimana vršio je kadija. Kod njega su se obavljala i zavještavanja. I neki kršćani sklapali su brak i obavljali zavještavanja²⁸⁾ kod kadije. U nekim sitnijim bračnim stvarima obraća se kadija muteselimu. I o tome ima nekoliko murasela.

U Sarajevu je 1761 godine neka Umihana iz Careve mahale u Rogatici, imajući zakonita muža, pokušala da sklopi novi brak. O tome je obavijestio kadija muteselima, a ovaj se 26 travnja obraća rogatičkom kadiji da tu stvar izvidi. (428)

20 srpnja 1781 obraćao se sarajevski kadija muteselimu s nalogom da privede sudu nekog Marka iz Bogovića, koga tuži Stana iz sela Cemalovića, kako joj je na silu odveo kćer Paleksiju i drži je nevjenčanu. (487)

Muraselom od 4 džum. II 1200 (4 IV 1786) naložio je kadija muteselimu da naredi Milki da se vrati svome mužu Maksimu, jer se on zakleo na sudu da nije inin (impotentan), kako ga je žena bila optužila.

²⁸⁾ S. Kemura, Turski dokumenti za povijest bosanskih katolika iz središta kutubhane Careve džamije u Sarajevu, GZM XXI, 1909, str. 565/6.

15) Opskrba mesom

Često puta maksimirale su se cijene raznim životnim namirnicama: brašnu, hljebu, mesu itd. Kako je opskrba mesom u gradu zavisila od dželedbdžija (trgovci stokom), to su se, izgleda, često morale dželedbdžije siliti da prodaju stoku domaćim kasapima. Dželedbdžije su nastojale da izbjegavaju prodaju stoke u svojoj zemlji, jer im se bolje isplatilo da je izvoze u strane zemlje i tamo prodaju. Zbog toga je ponekad i ovdje bila potrebna muteselimova intervencija. Kasapi su se obvezivali preko svoga ceh majstora ili kasap-baše sudu da će klati izvjesne količine stoke i prodavati meso po cijeni koja je ustanovljena od strane suda u sporazumu sa njihovim esnafom, ali su i tražili da im dželedbdžije prodaju stoku kako bi mogli ispunjavati preuzete obaveze. O tome su nam se sačuvala samo dvije murasele.

Sarajevski kadija Smail izdao je početkom džum. I 1185 (12 VIII 1771) muraselu na muteselima Smailbega Dženetića u kojoj mu naređuje da zadnji put opomene niže navedene dželedbdžije da kroz 10 dana imaju dogoniti marvu u Sarajevo, da se kolje i uz određene cijene prodaje. Oni su više puta uzaludno opominjani muraselama da opskrbljuju grad stokom i da je ne smiju izvoziti u neprijateljsku zemlju. Ovo je posljednja opomena i ko se ne bude pokorio treba ga kazniti. Te su dželedbdžije: Joksim, Jovan, Stefan Antun Babić, Petar Drzežić, Todor i njegov ortak Hadžibeg, Jovan, Kojo, Spasoje Đurum, Petar Martić, Jovan Esko, Kosta, Sava i Mihajlo. (170)

Prema jednoj drugoj muraseli od 26 XI 1204 (7 VIII 1790) naređeno je muteselimu da uzme jamce od dželedbdžija: Alekse Čapare, Gligorija, Riste, Mile i Save Mičića i Mihajla Glavana, da će poklati određeni broj marve, kako je zavedeno u sidžil na osnovu kasap-bašina iskaza. (746)

Cijene mesu maksimirane su i po manjim mjestima. Prema muraseli naiba Neretve i Belgraddžika (Konjica) od 17 XI 1215 (1 IV 1801) postavljaju se kasapi u ova dva mjesta i određuje se koliko koji ima prodavati mesa po određenoj cijeni.

Cijene mesu po oki (1,28 kg.) kretale su se ovako:

	1768 g.	1790 g.	1801 g.
Govedina	16 para	20 para	36 para
Bravetina	24	24	48
Janjetina	—	—	48

16) Popravak javnih objekata

Iz strateških razloga Turci su vodili brigu o gradnji i popravku mostova i održavanju skela preko većih rijeka. Ali bilo je mostova koje su gradili pojedini legatori i za njihovo održavanje ostavljali zaklade ili vakufe.

I pri ovim popravkama imao je udjela muteselim.

Bujrukdijom bosanskog vezira Mehmed-paše Muhsin-zade od 10 safera 1175 (10 IX 1761) poslano je 265 groša muteselimu Smailbegu Dženetiću i naređeno da se popravi drveni most preko Miljacke u blizini Sarajeva. (1045)

Na 5 zilkade 1175 (28 V 1762) podnio je sarajevski kadija ilam (izvještaj) na bosanski divan o potrebi popravka mosta preko Bosne kod Blažuja. Rješenjem od 8 istog mjeseca naloženo je muteselimu da se most popravi i voda vrati u staro korito. (151)

Na 23 zilhidže 1196 (29 XI 1782) izdao je kadija muraselu na muteselima da se mali kameni most u Kasapskoj čaršiji u Sarajevu popravi i da se svi drugi mostovi pregledaju i poprave, kako bi se preko njih mogli prevesti topovi što stižu narednih dana za sarajevsku tvrđavu. (322)

Prema bujruddiji od 15 I 1168 (1 XI 1754) naređeno je Smailbegu Dženetiću da dogradi vezirski konak (saraj) u Sarajevu.

17) Vršenje nabavaka

I o ovakvim poslovima sačuvao se samo jedan dokumenat. Čehaja bosanskog vezira Ahmed uputio je po vezirovu nalogu teskeru od 22 ramazana 1195 (11 IX 1781) u kojoj naređuje muteselimu da nabavi 80 oka olova, za neku džamiju i u to ime doznačuje mu 100 groša. Iz teskere se ne vidi da li je taj materijal bio potreban u Travniku ili Sarajevu. (957)

18) Privatni poslovi

Travnički su se veziri obraćali pismima muteselimima da im svrše i neke privatne poslove.

Bosanski defterdar Ibrahim obratio se sarajevskom muteselimu Smailbegu Dženetiću pismom od početka muharema 1189 (4 III 1775) da hitno pošalje paši u Travnik liječnika Kostu i slatkih šipova. (390)

Ahmed, čehaja bosanskog vezira, pisao je 13 zilhidže 1195 (30 XI 1781) sarajevskom muteselimu Derviš Mustafa-begu Dženetiću, da nađe konja i vodiča nekom Ali Hulusi efendiji, koji putuje u Carigrad. (392)

Isti čehaja pisao je istom muteselimu 7 zilkade 1196 (8 IV 1782) da pribavi konja i vodiča carskom silahšoru Derviš Osmanbegu kada stigne u Sarajevo. (438)

Nekoliko dana kasnije (22 zilkade — 23 IV) nalaže čehaja Ahmed muteselimu Fejzulahbegu Dženetiću da uputi iz Travnika poslanog mu čokadara Hasanagi i njegovu sinu Dervišbegu,²⁹⁾ bez obzira na to gdje se njih dvojica nalaze. (935)

Neki Osman, svakako iz okoline vezirove, tražio je 25 redžeba 1200 (24 V 1786) od muteselima da potajno izvidi i ispita od koga neki trgovac u Sarajevu kupuje burmut, kome ga prodaje i koliko godišnje čini prometa. Taj je trgovac bio kršćanin i stranac. (406)

²⁹⁾ Ovaj Hasanaga zvao se Kolanija, a uzimao je pod zakup sve moguće državne daće. O njegovu poslovanju ima više isprava u arhivu Orijentalnog instituta u Sarajevu; Dr. Truhelka naziva pogrešno ovog Kolaniju Kolumićem, GZM XXVII/1915, str. 143; O Kolumićima vidi V. Klaić: Zupanija Pset (Pesenta) i pleme Kolumića, Vjjesnik Hrvatskog arheološkog društva 1928, str. 1—13.

19) Rasprodaja

Muteselimi su se bavili i rasprodajom imovine iza umrlih osoba kao i rasprodajom imovine koju je država konfiscirala. Činili su to po nalogu bosanskog divana. I o tome se sačuvalo nekoliko dokumenata.

Neki Smail, koji je pripadao divanu, uputio je Dervišbegu Dženetiću kao muteselimu pismo kojim naređuje da se sudbeno popišu i na javnoj dražbi rasprodaju sve stvari umrlog Abdulah-efendije — osim sablje i sata, ali da i njih dade licitirati i da cijenu unese u spisak. Novac od rasprodanih stvari sa sabljom i satom i zapisnikom o raspodaji treba poslati Smailu. (1522)

Po nalogu Kara-Mahmud-pašinu zaplijenio je njegov muteselim Musa-aga nakon 6 lipnja 1832 pokretnu i nepokretnu imovinu Husein-kapetana Gradaševića, Mujage Zlatara i Mehmed Eminbega Dženetića. Sve stvari Husein-kapetana što su pronađene u travničkom konaku opremljene su u Sarajevo i Musa aga ih je na javnoj dražbi rasprodao.

20) Molbe

Privatnici su upućivali pismene molbe muteselimu moleći da im naplati neki dug ili da im privede optuženika sudu. Ima i jedna molba što ju je jedan zatvorenik u muteselimovu zatvoru uputio bosanskom veziru. Iz jedne se molbe vidi kako je muteselim Smailbeg Dženetić, podmićen, omogućio dvojici ljudi da pobjegnu iz zatvora. Kako ni te molbe nisu bez vrijednosti za izučavanje naše prošlosti, to ovdje donosim njihov kratki sadržaj. Od 16 molbi dvije su bez datuma, a 7 ih ima samo hidžretsku godinu, dok je na ostalim naveden dan, mjesec i godina.

Molba zimiye Luke sina Savina iz Sarajeva na bosanskog vezira od 25 IV 1171 (7 I 1758) koji se nalazi mjesec dana u muteselimovu zatvoru za dug od 150 groša. Moli u prvom redu da bude pušten, a onda da mu se vrati njegova zemlja u selu Ivica u Ljubinjskom kadiluku koju je uzurpirao Osman Saridžić iz Trebinja i njegov ortak kadija u Ljubinju. Za tu zemlju davali su njegovom ocu prije 30 godina 400 dukata. Vezir nalaže sarajevskom kadiji da ovu stvar izvidi, a kadija odgovara da s njegovim znanjem nije zatvoren. (447)

Molba Jašara i Saliha iz sela Korče od 18 V 1175 (15 XII 1761) u stvari krađe konja. Njima su dva Ciganina, Salih Bolovara i Salih Providur, koji se sada nalaze kod odžaka Halilbega Agića u Neretvi, ukrali 2 konja i s njima pobjegli u selo Kamensko — kadiluk Kladanj. Tu su vlasnici pronašli i Cigane i konje i uz pomoć seljaka toga sela odveli ih u Kladanj pred kadiju. Pošto su dokazali da su konji njihovi, kadija je presudio da se konji vrate, ili da im se plati 85 groša. S odlukom kladanjskog kadije došli su pred sarajevskog munlu, koji je obnovio postupak i osudio kradljivce da plate 85 groša i uputio ih muteselimu da ih zatvori. Muteselim Smailbeg Dženetić iz koristoljublja pustio je Cigane da pobjegnu. Sada Jašar i Salih traže od vezira da se izda visoka zapovijest sarajevskom munli i ajanima da im se od muteselima šteta namiri i da se izvrši pravda šerijatom ustanovljena. Vezir je riješio i uputio bujruddiju kadiji i muteselimu da se bez ikakva odugovlačenja oduzmu konji od Cigana i vlasnicima vrate. (150)

Molba Jahja baše na muteselima od 1179 (20 VI 1765 — 8 VI 1766) kojom moli da se pred sud dovede po mubaširu Petar iz Žuče zbog prihoda sa čifluka malodobnog Goraždalića. Muteselim 24 X 1179 (5 IV 1766) nalaže imamu u Butmiru da Petra pošalje pred sud. (924)

Tužba neke Fatime iz sela Zagorica muteselimu od godine 1180 (9 VI 1766 — 29 V 1767) u kojoj tuži nekog Tanasiju iz sela Arnautovića, kako ju je napao, izmlatio, oplijenio i obeščastio. 6 VIII 1180 (7 I 1767) traži muteselim od kadije u Rogatici da ovu stvar izvidi. Pet dana kasnije kadija izvještava muteselima da je stvar izvidio i ustanovio da je kleveta. (435)

Molba nekog Salih-baše iz Sarajeva od 13 IV 1180 (18 IX 1766) kojom moli muteselima da mu se naplati 14 groša iz ostavine Ahmed-bega sina Jusufbegova iz sela Arnautovića od brata Mustafabega, koje je dugovao njegovu rođaku Alibaši Sačaku, koji je također umro a molitelj mu nasljednik. Molbu je popratio sarajevski kadija Alija. Muteselim nalaže kadiji u Rogatici da iznos naplati, a ako se bude Mustafabeg protivio, da ga po mubaširu pošalje u Sarajevo. (430)

Molba Alijage od šestog džemata datirana 6 X 1194 (5 X 1780) na muteselima da mu utjera 55 groša duga od Zejnil spahije Čakrdžića iz sela Babjaka. Muteselim traži od rogatičkog kadije i Alajbegova zastupnika da spomenutog spahiju pošalju po mubaširu u Sarajevo. (429)

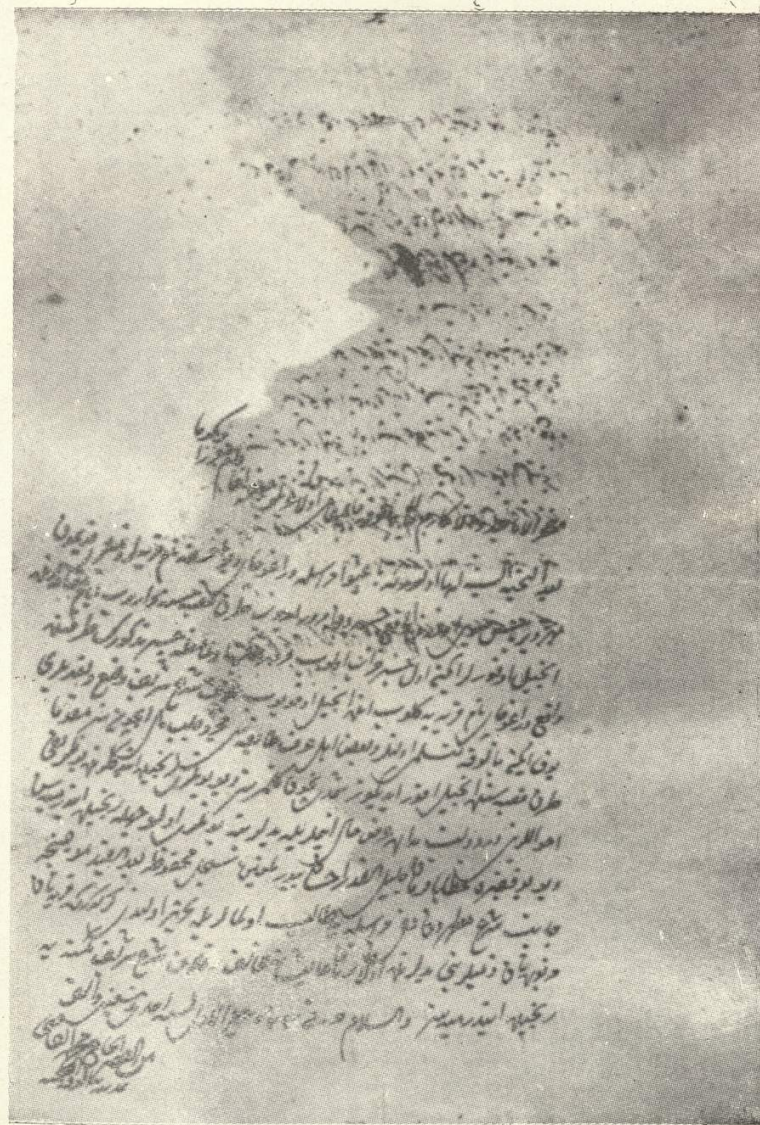
Molba nekog Salih-baše iz Sarajeva od 2 I 1195 (29 XII 1780) na muteselima da mu naplati 10 groša od Ibrahim spahije iz sela Obara kraj Prače, a sada boravi u selu Purotini (?). Muteselim nalaže kadiji i Alajbegovu zastupniku u Rogatici da stvar po mubaširu izvidi. (434)

Molba bajraktara Abdulaha od 11 VI 1195 (4 VI 1781) na muteselima da mu od trojice zimija u Sutjesci naplati neki dug. Muteselim nalaže visočkom kadiji i vojvodi da utjeraju ovaj dug, a ako dužnici ne plate, da ih opreme u Sarajevo. (498)

Molba nekog Mula Mehmeda i njegova kmeta Tome iz 1782 upućena muteselimu dosta je zanimljiv akt pa ga donosim u doslovnom prevodu kustosa Derviša M. Korkuta.

»Nek je živ i zdrav naš svijetli i plemeniti gospodar!

Podnosimo ovu poniznu predstavku: Dok je na miru sjedio naš kmet zimija Toma, nastanjen na našem kmetovskom selištu kojom smo vlasnici u selu Loznić koje pripada općini Prača u srezu Rogatici, odmetnuli su se u eskiju i obrazovali (hajdučku) četu stanovnici sela Nepravdići koje pripada džematu Glasinac istoga sreza Simo, njegov brat Đuro, Sava i Mitar i njihov otac Bogić, te Luka i brat mu Petar iz sela Obretić, zatim Stojan i Mihaj (Mijat) iz sela Sjedce u srezu Birač. Spomenute zimije su složno i zdogovorno krenule na stazu odmetništva, te došli na čifluk potpisanog vašeg sluga, opkolili i pritijesnili moju kuću, obili na njoj sva vrata i dali se na razne smutnje te su istukli moje kmete i nekoliko ih izranili ratnim oružjem, pa su osim raznih zlodjela iz moje kuće popljakali mnogo pokućstva i pogazili čast mojih kmetova i još im ni to nije bilo dosta, nego su silom ugrabili hrišćansku kćer moga kmeta i spomenutu

Faksimil br. 2. — Murasela banjalučkog kadije br. 23. rebiul-evela 1091 (23-IV-1680)

poveli i vodali je po planinama i s njom hodali i drznuli se da počine razna razaranja. Meni je učinjena velika šteta i oni su time dali povod da mi čifluk ostane pust, pa se ponizno obraćam Vašoj visokoj milosti s molbom da preko Vašeg sluga mubašira spomenute zločince dovedete preda se i održite im suđenje i da date puno zadovoljenje za čast mojih kmetova, te da pribavite naknadu za vrata koja su porazvaljivali u mojoj kući i da im se oduzmu predmeti koje su upljačkali.

Ponizan Toma, Vaš sluga,
Ponozni Mula Mehmed«.

Iznad ove molbe napisao je mutselim sljedeće:

»Sadanjoj gospodi kadijima Rogatice i Birča (znanje im se povećavalo), ajanu i vojvodi Rogatice i povjereniku (eminu) biračke mukate (čast im se visila!).

U predstavci poimenično navedene hrišćane i hrišćanku ne-taknutu djevicu koju su oni silom odveli svakako pohvatajte preko određenog mubašira i preko šerijatskog suda i njegovih izvršnih organa, te ih zajedno s njihovim parničarima predajte mubaširu i kao uhapšene predvedite meni da im se održi rasprava. 9 safera 1196 (24 I 1782).

Siromah Derviš Mustafa, sadanji sarajevski mutselim«.

Na istom aktu piše kadija:

Izvjestavam Vas iskreno.

Ovog časa su pred Šerijatski sud dovedeni zimija Đuro iz Nepravdića, jedan od poimence navedenih hrišćana u molbi i hrišćanka, zimijka, pa kad je pročitana bujrukdija, oni su rekli: »Čuli smo i pokoravamo se«. Pošto su provedene propisane formalnosti, stavljeno je pitanje spomenutoj djevojci, a ona je odgovorila da su se oni vjenčali jedino svojom dragom voljom i da nije bilo nikakve sile ni kinjenja, a ni od stvari da nisu uzeli nijedne akće. Osim toga je rekla da su tvrdnje tužioca protiv njih puka kleveta. Na to je došla velika skupina ljudi i na izloženi način to iskazala na Šerijatskom sudu, pa pošto bez tužitelja i bez dokaza ne mogu po šerijatskim propisima ni za što biti krivi, u ovoj je stvari mubašir zadovoljan. Ovako je stvar tekla, o čemu Vas izvjestavam po mubaširu. Pisano 14 safera 1196 (29 I 1782). Mustafa«.

Molba Muharem-baše od 1196 (17 XII 1781 — 6 XII 1782) na mutselima da privede na raspravu spahiju Huseina iz Mićivoda. 12 V 1196 (25 IV 1782) šalje mutselim ovu molbu u Rogaticu kadiji i alajbegovu zamjeniku i traži da spomenutog pošalju po mubaširu na raspravu u Sarajevo. (926)

Molba Mustafa-baše Bisića od 1196 (17 XII 1781 — I XII 1782) na mutselima da pred sarajevskog kadiju privede njegove dužnike: Tomu Nikića i Peru Petrova iz Kreševa, Gašu Okića iz Kojšine, Matu Kesića iz Vranjaka, Radu i Jozu Pavića kao i Pavu Marjanova iz Bukve, Gazila iz Crnića i Marka Perilića iz Kreševa. Međutim šalje ovu molbu 2 V 1196 (15 IV 1782) naibu i mukata-eminu u Kreševu da dug naplati, a ako ne htjednu platiti da ih pošalje u Sarajevo. Naib Mehmed dva dana kasnije izvještava ga da mu ih je nemoguće poslati. (927)

Molba Abdulaha Sarajlije od 1200 (4 XI 1785 — 23 X 1786) na muteselima da mu putem šerijata naplati 65 esedi groša od zimije Jovana, koji je prije stanovao u Sarajevu, a sad se nastanio u selu Bogovići. Muteselim 14 VII 1200 (13 V 1786) moli kadiju u Rogatici da spomenutog zimiju opremi po mubaširu u Sarajevo. (928)

Molba zimije Protije od 1203 (2 X 1788 — 20 IX 1789) koji je iz Knežine došao u Sarajevo, i dok je bio u Knežini, platio je džizju, a nakon dolaska u Sarajevo ponovo je silom naplaćena džizja. On moli da mu se to vrati. 26 VII 1203 (22 IV 1789) udovoljio je ovoj molbi bosanski defterdar, a dan kasnije to je potvrdio bosanski vezir i naredio muteselimu da mu silom naplaćenu džizju vrati.³⁰⁾ (411)

Molba, bez datuma, Ajiše, Hatidže i Mejreme muteselimu da im naplati dug od Omer-spahije iz Vrhlažja. Muteselim Derviš Mustafabeg ustupa rogatičkom kadiji na naplatu. (925)

Dabro-bosanski vladika Dionisije obratio se također jednim nedatiranim pismom sarajevskom muteselimu u kome mu iskazuje svoje naročito poštovanje i moli ga da bude uvijek pri ruci njegovu generalnom zastupniku popu Atanasiju, kad se bude obraćao kakvim poslom na muteselima. (1606)

21) Izdavanje putnih listova

Muteselimi kao i kapetani³¹⁾ izdavali su *teskere* ili putne listove putnicima koji su išli u udaljenija mjesta ili preko granice. Najstarija poznata *teskera* potječe iz 1622 godine, a izdao ju je hercegovački kaimekam ili muteselim Mustafa.³²⁾ Jedna *teskera* kliškog kaimekama Ahmeda izdana je 1685.³³⁾ Obje ove *teskere* napisane su na turskom jeziku. Očuvala su se dva »putnička lista« napisana na našem jeziku što ih je izdao banjolučki muteselim Mustafabeg Ferhadpašić između 1695 i 1703 godine putnicima koji su svojim poslom išli u Hrvatsku Kostajnicu, dakle preko granice.³⁴⁾ Neko-liko *teskera* čuva se u arhivu manastira sv. Trojice kod Pljevalja.³⁵⁾

Godine 1937 imao sam u ruci defter nekog sarajevskog muteselima iz druge polovine XVIII stoljeća u kome je bilo zapisano do 30 Sarajlija, mahom trgovaca, koji su išli u Dubrovnik, Novi Pazar, Užice, Beograd, Skoplje, Solun, Carigrad i neka druga mjesta.³⁶⁾

Takav jedan sličan defter očuvao se u Kadića arhivu iz 1832 godine, a vođen je u doba muteselima Musa-age.

³⁰⁾ Ovaj je dokument u doslovnom prijevodu donio naučni saradnik Hamid Hadžibegić u svojoj studiji »Džizja ili harač«, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslavenskih naroda pod turskom vladavinom, III—IV (1952/53), str. 75.

³¹⁾ H. Kreševljaković, Kapetanije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1954, str. 47.

³²⁾ Dr. F. Bajraktarević, Turski dokumenti manastira Sv. trojice kod Pljevalja, Spomenik SKA 79, Sarajevo 1935, str. 25.

³³⁾ Orijentalna zbirka Jugoslavenske akademije, Dokumenti, broj 663.

³⁴⁾ Dr. F. Rački, Dopisi između krajiških, turskih i hrvatskih častnika, Starine Jugoslavenske akademije XII, str. 27/8.

³⁵⁾ Dr. F. Bajraktarević, o. c. br. 102, 111, 120, 140, 142, 150 i 156.

³⁶⁾ Taj sam defter vidio u hafiza Kenjovića, koji je trgovao dokumen-

Gdje nije bilo ni kapetana ni muteselima, putničke su listove izdavale kadije. Takvu jednu putnicu izdao je 1833 kadija Fojnice gvardijanu samostana u istom mjestu i njegovu sluzi. U toj je putnici lični opis obojice putnika i to je jedna novost.³⁷⁾

22) Zaštita interesa esnafa

Iz vremena iz koga potječe najveći broj dokumenata za ovu radnju nema nikakva spomena sporovima u esnafima. Njih je bilo, ali su esnafi bili tada još toliko jaki da su sve sporove mogli rješavati unutar esnafa. Ali ako se ko izvan esnafa stao miješati u esnafske poslove, onda se esnaf obraćao vlasti. Tako je neki Ilija sin Đurin htio da otvori bakalski dućan mimo esnafa. Bakalski esnaf zatražio je od suda da ga u tome spriječi. U tome smislu izdao je sarajevski sud muraselu 28 redžeba 1190 (12 IX 1776) na muteselima koja u doslovnom prijevodu glasi:

»Musellimu grada Sarajeva, ponosu paraca (prilika) svojih, Ismail-begu (dostojanstvo mu se visilo!). Poslije pozdrava javlja se: Pošto se je u spomenutom gradu stanovnik Gazi Husrevbegove mahale zimija po imenu Ilija sin Đure umiješao u bakalski esnaf, pripadnici spomenutog esnafa su poodavno pristupili Šerijatskom sudu i potužili se, te je spomenuti zimija upozoren da se ne miješa (neupliće) u spomenuti esnaf, ali pošto se on nije dozvao, pa kad su i ovog puta bakalbaša i ostali došli Šerijatskom sudu i suočeni s njim se potužili i spomenuti Ilija je priznao da je otvorio dućan, na zahtjev je napisana murasela i poslana, te kad (Vam) stigne, treba da uhapsite spomenutog zimiju Iliju i da mu strogo prikritičite da se od sada ne miješa u spomenuti esnaf. I da ste zdravo!

Siromašak

Ali-zade Lutfullah (naib)
Šerijatskog suda u gradu
Sarajevu (1236)«

DODATAK

Osim muteselima i vojvoda kadije su se obraćale svojim naložima i na neke druge organe, naročito u manjim naseljima. Iz sačuvanih dokumenata znamo da su slali oni svoje murasele serdarima, mukata-eminima, imamima, džematbašama, zabitima nekih sela i stanovnicima sela, gdje zabita nije bilo. Na mukata-emine obraćao se defterdar, kad se radilo o popravku državnih zgrada i tvrđava, da nabave željezni materijal potreban za te građevine što se izrađivao u Varešu, Fojnici, Busovači i Kreševu.³⁸⁾

Stanovnik kasabe Visoko neki Ibrahimaga podnio je kadiji prijavu protiv svoga zeta Hasana Ašlama, kako Ašlama pije, lumpuje i svoju ženu u pijanstvu tuče. To je sve od suda ustanovljeno. Visočki naib Salih uputio je višekom serdaru 2 zilkade 1213 (7 IV 1799) muraselu kojom mu nalaže da Ašlamu zatvori i bez dobra jamca ne pušta. (510)

³⁷⁾ Dr. J. Matasović, Fojnička regesta, Spomenik SKA 67, br. 147.

³⁸⁾ H. Kreševljaković, Prilozi povijesti bosanskih gradova pod turskom upravom, Prilozi za orijentalnu filologiju II, 1951, str. 121.

U okolici Kreševa pojavila se eškija krajem 1758 godine. Među odmetnicima su navedeni:

zimija Matija Ili-oglu,	zimija Matija sin Cor-Tome,
„ Gašo Palikuća,	„ Ičo Gelić,
„ Seksan Kavalić,	„ Marko sin Mićin i
„ Nikola Cijić ili Čojić,	„ Marko Haljinović.
„ Antun Pikić,	

Oni idu dan i noć pod ratnom spremom i u varoši Kreševu tuku muslimansku djecu i zimije i ženama na obraz udaraju. To sve konstatira Bekir, kreševski naib, u svojoj muraseli od 4 džum. I 1172 (3 I 1759) i naređuje mukata-eminu istog mjesta da ih pohvata, zatvori i u zatvoru zadrži dok stigne bujruhdija od divana. (528)

Iz jednog akta iz 1782 vidi se da je Mustafa efendiya im am na Palama bio povjerenik za razrez taksita i sastavljač deftera. (637) I to nije bio jedini slučaj.

U selu Sikote (Džigonje?) u kadiluku Birče s Knežinom posjedovao je baštinu Rogović neki Hasan-baša sin Jusufov iz Vlasenica. Tu je baštinu bespravno prisvojio neki Redžep Sarajlija. Hasan-baša je pred sudom dokazao svoje pravo i dobio hudžet (presudu). Na osnovu tog hudžeta naredio je Sulejman, kadija Birča s Knežinom, muraselom od sredine muharema 1117 (4—14 svibnja 1705), zabitu spomenutog sela da odstrani uzurpatora Redžeba i baštinu uruči Hasan-baši. (69)

Čoro Gačanin iz sela Zoranovića ranio je nekog Iliju i pobjegao. Sarajevski kadija uputio je stanovnicima toga sela muslimanima i hrišćanima 13 reb. II 1195 (8 IV 1781) muraselu da Čorino blago čuvaju i da ga ne smiju nikom, pa ni samom vlasniku izručiti dok vlast ne uhvati Čoru. (67)

III

PODACI O POJEDINIM MUTESELIMIMA

1) Sarajevo

a) Lista

(Ova lista kao i dalje nisu ni izdaleka potpune, a držim da ih nije ni moguće sastaviti, jer za to nedostaju izvori. Ne tvrdim da mi pri sastavljanju ovih lista nije po koji muteselim umakao, ali mislim da ih se neće u dogledno vrijeme još mnogo naći. Vjerujem da će ih se još nešto naći u Dubrovačkom i Zadarskom arhivu. Meni je glavna svrha u ovoj radnji bila osvijetliti ovu instituciju).

1517 Mustafa-aga (?)
1667 Mustafa-beg
1674 Alaga
1679 Kamičkalić
1687 Džaferaga do 1690
1691 Hasanaga

oko 1737 Ibrahimaga
1752 Osmanbeg Dženetić do 1753
26 IX 1754 Smailbeg Dženetić
2 VIII 1757 Smailbeg Dženetić
13 II 1764 Smailbeg Dženetić
30 IV 1764 Muhamed

9 III 1766 Smailbeg Dženetić
4 V 1769 Muhamedaga Čurčić
28 XI 1770 Smailbeg Dženetić do IX 1771
od IX 1771 Abdulahbeg Supraga do 26 VI 1773
26 VI 1773 Omeraga Fazlagić do kraja X 1773
kraj X 1773 Smailbeg Dženetić do 22 XI 1773
22 XI 1773 Omerbeg Fazlagić do 6 II 1774
6 II 1774 Smailbeg Dženetić
Abdulahaga Supraga do 29 VIII 1775
od 10 IX 1775 Smailbeg Dženetić do 22 III 1776
22 III 1776 Abdulahaga Supraga
30 VIII 1776 Smailbeg Dženetić do sredine II 1777
sredina II 1777 Hasanaga Jažić do 18 IX 1777
18 IX 1777 Abdulahaga Supraga do početka I 1778
početak I 1778 Omerbeg Fazlagić
početak IV 1778 Hadži Mehmedaga Šuvalija
Omerbeg Fazlagić do 11 VIII 1778
11 VIII 1778 Abdulahaga Supraga do 9 VIII 1779
14 XII 1780 Derviš Mustafabeg Dženetić do 1782
23 IV 1782 Fejzulahbeg Dženetić
4 II 1783 Ahmedbeg Hadži-Kapetanović
30 XI 1785 Derviš Mustafabeg Dženetić do 24 X 1786
24 X 1786 Ahmedbeg Paloš do početka prosinca 1788
početak prosinca 1788 Dervišbeg Dženetić do kraja lipnja 1789
kraj lipnja 1789 Ahmed Paloš do 30 VI 1790
30 VI 1790 Dervišbeg Dženetić do 24 X 1790
25 X 1790 Ahmedbeg Paloš
rujan 1793 Zejnulahidinbeg Sokolović
Ahmedbeg Paloš do 18 I 1794
18 I 1794 Alibeg Dženetić do 27 VI 1795
27 VI 1795 Ahmedbeg Paloš
sredina srpnja 1801 Zejnulabidinbeg Sokolović do 29 XI 1804
29 XI 1804 Ahmedbeg Paloš do 20 VIII 1805
20 VIII 1805 Fejzulah Huseinefendić
Ahmedbeg Paloš do 4 VII 1806
4 VII 1806 Zejnulabidinbeg Sokolović do 1 III 1807
1 III 1807 Ahmedbeg Paloš do prosinca 1810
prosinac 1810 Derviš Mustajbeg Paloš do početka veljače 1813
3 II 1813 Osmanbeg Dženetić do 5 I 1815
5 I 1815 Derviš Mustafabeg Paloš
1818 Omerbeg Babić do svibnja 1821
25 V 1821 Mehmedbeg Babić do 6 X 1822
6 X 1822 Osmanbeg Dženetić do 1827/8
1827/8 Eminbeg Dženetić do 1831
15 I 1831 Abdulahaga
listopad 1831 Mujaga Zlatar do 2 VI 1832
6 VI 1832 Musa-aga do lipnja 1833
lipanj 1833 Fadilbeg Šerifija do 23 XI 1835

b) O pojedinim muteselimima

Kako se iz naše liste vidi, prvi po imenu poznati muteselim u Sarajevu bio je neki Mustafaga. Na tome je položaju bio početkom mjeseca muharema 923 (24 I — 2 II 1517). Tih dana došao je neki fra Stjepan vjerovatno iz fojničkog samostana i priličio mu se na spahije Neretve, kako od fratara traže i hoće samovlasno da uzimaju prihod (hak) od stvari koje fratri ubiru kao milostinju i od buradi, što se od njih nikad nije uzimalo. Mustafa je napisao pismo na naiba i vojvodu Neretve i naredio im da stvar izvide i ako je onako kako je naveo fra Stjepan, neka spahije spriječe da zakon ne krše i pismo fratrima ostave. Radilo se tu o vinu koje su fratri primali od naroda na dar i nosili u samostan.

To pismo koje se čuva u arhivu Franjevačkog samostana u Fojnici u prijevodu kustosa Derviša M. Korkuta glasi:

»Preuzvišenom gospodinu

ponosu šeriatskih sudaca i duci primjenitelja propisa, naibu (kadiji) Neretve (učenost mu se visila!) i duci sebi ravnih i paraca vojvodi Neretve (dostojanstvo mu se visilo!)

Poslije pozdrava punih slave i poštovanja neka je poznato: u ovo mi je vrijeme došao donosilac ovoga pisma fratar Stipan i potužio mi se: od stvari, koje mi ubiremo u ime milostinje, spahije od nas traže prihod (hak) od buradi i hoće da ga nasilno (samovlasno) uzmu (naplate). Kako pak to nije stvar koju smo mi od starog vremena do dana današnjega uobičavali davati, to mi je izložio. Ako tako bude, kad vam dođe s mojim pismom i s vama se sastane, potrebno je, da ispitajte, pa ako zaista od onoga, što on bude ubrao u ime milostinje spahija ustraži za se prihod (hak) od buradi (fuči hakki) da mu ne date da uzima prihod od buradi i da mu to zabranite i suzbijete ga, pošto je to u suprotnosti sa zakonom (kanunom), te da ne dopustite da ga krši. Osim toga neka spomenuti fratar Stipan sa svojim drugovima (subračom, »saputnicima«, joldašima) idu kud god hoće, a neka im nitko ne brani i ne smeta i nek im ne priukama. Kad pregledate pismo, ostavite ga u njihovim rukama.

Pisano početkom blagog mjeseca muharrema hidžretske godine devet stotina dvadeseti treće.

U Sarajevu
(Potpis)

Mustafa

(vidi faksimil 1)

Iza potpisa Mustafina ne stoji njegovo zvanje, ali na poledini je neki franjevac napisao latinicom da je on sarajevski muselim.

To što je na poledini glasi:

»28 (924). Da spahije ništa ne traže za vino. Bosančicom: kadi i vojvodi neretavskomu od Mustabaše ne date bačvarine uzeti i da nije neko od sade fratrom neda kada po Neretvi hode neka po svom zakonu čine.

Latinicom T. 924 Bujruđija Sar. Muselima Mustafage da se od fratara ne uzima fuči - parasiz na tužbu fra Stjepanovu«. (Faksi-

mil 2) Po mišljenju prof. S. M. Traljića onaj je regest Bosančicom nastao u XVII st. a prof. Vladimir Mošin je i za XVI st., dok su ona dva latinicom nastala pred kojih 100 do 150 godina. Odakle je pisac trećeg regesta saznao da je Mustafa bio muteselim ne znam i sumnjam da li je on uopće bio muteselim. Prvi dokumentarno zajamčeni muteselim bio je neki Mustafabeg.

Iz jednog hudžeta sarajevskog kadije od 12 safera 1079 (22 VII 1668) vidi se da je prije nekoliko mjeseci na tome položaju bio

Mustafabeg sin Mehmedbegov i da je nešto prije toga dana umro u Drinopolju kao žrtva gnjeva. To će reći da je bio od nekoga progan. Njegova žena Hava, kći Ibrahimbegova, ostala je trudna. Ona je došla pred sud i zatražila iz ostavine svoga muža dio koji pripada oca sinu i da se tome djetetu koje nije još rođeno postavi tutor. Tim povodom napisan je u Sarajevu gornji hudžet.¹⁾ Iz toga se daje zaključiti da je ovaj muteselim ostavio Sarajevo prije nekoliko mjeseci.

Alaga je bio muteselim 1674. I XII te godine pisao je on generalnom providuru u Zadru za 300 sužanja Turaka koji su na galiji da ih na miru pusti, inače će pisati Porti.²⁾

Defterdar Ahmed pašin muteselim bio je 1679 godine neki

Kamičkalić.³⁾ U poznatoj buni u Sarajevu 1682 u kojoj su sudjelovali uglavnom seljaci iz okolnih sela Sarajeva spominje se uz kadiju i sarajevski muteselim, ali mu se ime ne navodi. Kadija i muteselim prouzrokovali su ovu bunu. Razjareni buntovnici ubili su kadiju, dok se ne zna šta je bilo s muteselimom.⁴⁾

U jednom aktu iz 1684 godine spominje se sarajevski muteselim, ali mu takođe nije navedeno ime. To je ovjeren prepis fermana od kraja redžepa 1095 (4—13 VIII 1684), a u izvatku glasi:

»Stanovnici sela Glavogodine tužili su se Porti, da se stanovnici sela Butmir miješaju u njihove pašnjake i gajeve dovodeći svoju stoku i vršeći sječu. Međutim, prema defteri-džedidu njima pripadaju pašnjaci Lokve, Budise, Kovačići, Une, Gardinići i Dinave, sve do granice sela Vrteke, Kovač i Poliče.

Naređuje se sarajevskom kadiji i muteselimu da stvar izvide i da spriječe to miješanje.⁵⁾

Džaferaga. Za vrijeme Gazi Topal Husein-paše (1687—1690) bio je muteselim neki Džafer-aga. Na 14 džum. II 1102 (15 III 1691) došao je pred sud s više svjedoka Sulejman efendija, imam Ali-pašine džamije, i dokazao kako ga je po naredbi bivšeg vezira Husein-paše i njegova muselima Džaferage opljačkao pašin čokadar. Bez presude suda distjerali su njegovu porodicu iz stana, odnijeli mu prostirku, knjige, suđe i odjeću, a sa njegova čifluka u Zabrđu odni-

¹⁾ M. E. Kadić, Kronika, IV, str. 179.

²⁾ Državni arhiv u Zadru CXXX 31/30. Za ovaj podatak zahvaljujem prof. Selidu M. Traljiću, asistentu Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

³⁾ V. Skarić, Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austro-ugarske okupacije, Sarajevo 1937, str. 106.

⁴⁾ S. Bašagić, Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1900, str. 80; V. Skarić, o. c. str. 107.

⁵⁾ Arhiv Orijentalnog instituta u Sarajevu, broj 4701.

jeli su mu usjev, hranu i otjerali kature. Sulejman efendija je pokazao spisak odnesenih stvari. On traži stvari ili protuvrijednost.⁶⁾ Iz njegove tužbe vidi se da je on bio odsutan kada se to desilo.

Hasanaga. Za vrijeme Bujuk Džafer-paše, muhafiza u Bosni (1690—1692), bio je njegov muteselim neki Hasanaga. To saznajemo iz tužbe franjevca (rahiba) Nikole, sina Lukina, iz Visokog, koju je podnio sudu sredinom reb. II 1103 (prva dekada siječnja 1692) protiv sakupljača desetine Ahmeda Čelebije, sina Muhamedova, zabita mirimiranskih hasova (havasi mirimiran zabiti). Nikola je držao nešto mirimiranske zemlje pod tapiju u blizini Visokog i kad je zabit došao po desetinu, odnio mu je 130 oka kafe i 60 esedi groša. On se na to tuži i kaže da se to desilo u vrijeme muhafiza Džafer-paše i njegova muteselima Hasanage, za koga kaže da je poznat po nasilju, kažnjavanju i raznim zulumima.⁷⁾

Ova dva slučaja koja su zadesila imama i fratra nisu osamljena. U vrijeme ove dvojice bosanskih vezira Bosna je preživljavala najcrnje dane pod turskom upravom. Da ublaže teško stanje koje je nastalo u doba velikog rata (1683—1699), zaveli su ovi veziri razne nove daće i rekvizicije, koje su pogadale bogataše. Evo što o tome piše Osman A. Sokolović na osnovu suvremenih izvora:

»Jedna vrlo rijetka ličnost toga vremena je bosanski vezir Gazi Topal Husein-paša, koji je izgleda potpuno shvatio što je sve dužan da učini da bi ublažio goleme nedaće toga vremena. On je a) kupio vojsku i jedan dio slao na razna bojišta, a jedan držao u Bosni za potrebnu obranu zemlje, b) brinuo se da u zemlji osigura kakvu-takvu prehranu i radi toga c) provodio je bezobzirnu rekviziciju hrane i ostalog, d) da ublaži veliku skupoću i omogućiti vršenje potrebnih zadataka, privolom sultana kovao je u Sarajevu bakreni novac zvan »mangure«,⁸⁾ e) uveo je jednu ustanovu koje nije bilo kod nas ni u prošla dva svjetska rata, naime njegovi podređeni ljudi pokupili su po Sarajevu pekare, bez sumnje, bilo da im onemogućiti potajno kuhanje hljeba, bilo pak da od rekviriranog žita ili brašna kuhaju i peku kruh za vojsku i narod, f) svrgavao je kadije i kassame (ostavinske sudije) i namještao ljude koji su mu se sviđali, odnosno onakve koji su kao i on, uočivši prieku nuždu, radili sve što je bilo potrebno da se otkloni ova velika nevolja, g) uveo je razne poreze i namete: porez na nasljedstvo, porez na bogataše, ratni porez, porez na izdržavanje vojske (sejmena), a izgleda i prisilne zajmove te se nije žacao da posegne i za vakufskim i pupilarnim novcem, a sve to da uzmogne izvršiti goleme i teške zadatke. Husein paša je uzeo iz Gazi Husrevbegova vakufa 137 kavonoza bešluka i dugum zlata, a ni drugi vakufi nisu bolje prošli.«⁹⁾

Ovdje valja još spomenuti da je u ovo doba provedena i rekvizicija stanova i tako treba razumjeti ono mjesto u optužbi imama Alipašine džamije, da mu je čeljad bila izbačena iz kuće. Po padu

⁶⁾ M. E. Kadić, o. c. 78.

⁷⁾ M. E. Kadić, o. c. 92—3.

⁸⁾ Dr. C. Truhelka, Zanimiv turski novac, kovan u Sarajevu I. GZM. I (1889) sv. 1, str. 57. O kovanju mangura govori i suvremeni kroničar Fra Nikola Lašvanin u svojoj Kronici.

⁹⁾ Osman A. Sokolović, Prilike u Bosni podkraj XVII st., Sarajevo 1943. str. 8 i 9.

Zvornika pod Austriju 26 rujna 1688 godine izbjegao je veliki dio Zvorničana u Sarajevo. Te su se izbjeglice mogle povratiti kući tek iza 1 kolovoza 1689, kada su Turci ponovo zauzeli Zvornik.

Sarajlije su otpremile tužbu sultanu na postupak Gazi Husein-paše, na koju je stigao ferman od početka reb. II 1102 (3—13 XII 1690) ovog sadržaja:

»Sarajevskom kadiji — neka mu se vrline umnože — i između sebe ravnima sarajevskom muteselimu, neka mu se vrijednost poveća, kad vam stigne ovaj uzvišeni ferman, neka (Vam) je poznato da je stanovništvo spomenutog kotara poslalo čovjeka s predstavkom (arzu-hal) mome uzvišenom prijestolju i (vele) da je nakon što je u Sarajevo došao moj vezir Husejn-paša — neka mu Bog produlji njegovu veličinu — sarajevski muteselim Džafer, ubrao od stanovništva spomenutog kotara trideset kesa akči, a od samog grada Sarajeva pod imenom »Sejmen — akče« svakog mjeseca osim novca iz državne blagajne, još petnaest jukova (tovara) i k tome 80.000 akči pod imenom »Zi kudret akče« (porez na bogataše), zatim oko 100.000 tovara u ime hrane, nadalje dvadeset hiljada volova (goveda, stoke), nadalje za komoru i još nebrojene hrane i plodina, i oduzeo je sve muslimanske plodine sa guvna, te je od svoje strane odredio pekara i tako muči sirotinju, i prouzrokovao je glad i nevolju. Osim toga je pokupio 200.000 oka bakra i isplatio ga po šezdeset mangura po oki. Nadalje je ništio nepristrane kadijske i imamske predstavlke, svrgavao i kadije i kassame i postavljao na njihova mjesta na mjesta nailba ljude koji mu se sviđaju. Tako su kadija i muteselim (pomoću) Habib-hodže i sudskog pisara Husejna, tajno oduzimali sirotinjski imetak, čast im oskrvnjivali, a sakrili su ferman koji je bio izdan da se dokine zulum. Ukratko radiše sve što je obratno. Uzročnici ove smutnje su vezirov čehaja Muhamedaga i muteselim Džaferaga i baš-buljukbaša Fazlulahaga, emin kovnice novca Mehmed i sabirač bakra Halilaga, zatim kapijski čehaja Mehmedaga i glavni blagajnik, silahdar (oružar), pečatnik te ekonom a k tome i nekoliko buljukbaša bili su uzročnici smutnje, i nije bilo kraja njihovim zulumima: slodjelima — tako izjavivši molili su carsko rješenje, pa s toga ti spomenuti muteselime, uzmite pomoći od poduzetnih ljudi između ajana i povežite u pritužbi spomenute osobe, zatim imama Habib efendiju i sudskog pisara Hasana, dvanaest ljudi sa buljukbašama i pošaljite ih mome carskome prijestolju.«

Izgleda, Husein-paša nije dao svojih ljudi pa je stigao novi ferman od džum. I 1102 (II 1691) kojim se ponovo traži da se spomenuti ljudi što prije pošalju na carski divan da im se sudi. Tada je već bio premješten ovaj vezir iz Bosne.¹⁰⁾

Čini se da je Husein-pašin nasljednik pošao istim putem, jer se u njegovom vremenu desio onaj slučaj na koji se tuži višiočki fratar.

Slijedeći po imenu poznati muteselim bio je

Ibrahimaga, koji se spominje 1738 kao bivši muteselim. Te je godine bio na životu. O njemu mi nije više ništa poznato.¹¹⁾

¹⁰⁾ Osman A. Sokolović, o. c. 14 i 15.

¹¹⁾ Spomen mu je sačuvao M. E. Kadić u svojoj Kronici.

Osmanbeg Dženetić, sin Hadži-Alijin, bio je muteselim Ahmet-paše Čuprilića, sina Numanova. On je bio prvi član kuće Dženetića koji je zasjeo na ovaj položaj. Osmanbeg je bio najprije trgovac, a onda je 1738 godine uskočio u zaim. Za muteselima je postavljen 5 III 1752, a umro je godinu dana kasnije.¹²⁾

Smailbeg Dženetić bio je veliki feudalac. Između 1754 i 1776 godine bio je postavljen 9 puta za muteselima, a osam puta je ostavljen na tom položaju, pri promjeni vezira. Umio je ući u volju starijima od sebe, dok je prema nižima bio ponekad i zulumčar. Tako dugo nije se nijedan drugi održao na tome položaju. Bez svake sumnje služio se i mitom, a i primao je mito. U Sarajevu je imao svojih pristaša. U bujruđiji od 27 ramazana 1179 (9 III 1766) stoji da se po želji naroda skida Ibrahimaga i postavlja Smailbeg.

Smailbeg je bio za ono vrijeme učen čovjek. Imao je lijepu biblioteku. U njegovu konaku sakupljali su se učeniji ljudi.

Kao zaim trebao je ići na vojnu protiv Rusa pa je zbog toga 1771 godine skinut s položaja i postavljen Abdulahbeg Supraga.

Smailbeg je umro u Sarajevu 25 svibnja 1777 godine.

Prvi put ga je za muteselima postavio bosanski vezir Hadži-Mehmed-paša Kukavica.¹³⁾

Mehmed efendija bio je muteselim 1764 godine. Ne znam iz koje je porodice. Do dolaska vezira Moldovan Ali-paše u Bosnu (30 IV 1764) bio je pisar bosanskog divana. S tog položaja skinuo ga je Ali-paša i postavio za svoga muteselima u Sarajevu. Na tome mjestu mogao je ostati najkasnije do 3 travnja 1765 godine, jer je toga datuma postavljen drugi muteselim.

V. Skarić stavio ga je u godinu 1763 i kaže da je bio Ali-pašin pisar divana. I jedno i drugo nije točno.¹⁴⁾

Ibrahimaga je bio kratko vrijeme muteselim. Skinut je po želji naroda 9 ožujka 1766, a postavljen Smailbeg Dženetić.¹⁵⁾ Prije će biti po srijedi Smailbegova intriga, nego želja naroda. O ovome Ibrahimagi nije mi ništa više poznato.

Muhamedaga Čurčić bio je kraće vrijeme sarajevski muteselim. Spomen mu se sačuvao u jednom aktu od 27 zilhidže 1182 (4 V 1769). U narodu je bio poznat pod imenom Pašo Čurčić. Umro je u Sarajevu mjeseca muharema 1185 (16 IV — 16 V 1771).

Abdulahaga Supraga, sin Hasanbegov, bio je između 1771 i 1778 godine pet puta muteselim. Stanovao je u Peltek Hukao starac. Na 26 lipnja skinut je s muteselimluka, jer se nije slagao s gospodom sarajevskom. Godine 1771 piše se kao beg, a kasnije uvijek kao aga.

Prije nego je postao po treći put muteselim, išao je veziru u Travnik i isposlovao da bude postavljen za muteselima, mjesto Smailbega Dženetića. O tom postavljanju napisao je vezirov čehaja Mu-

¹²⁾ H. Kreševljaković, Dženetići, Radovi II Naučnog društva NRBiH, str. 116 i dalje.

¹³⁾ H. Kreševljaković, o. c. 124—142.

¹⁴⁾ V. Skarić, o. c. 115.

¹⁵⁾ Arhiv M. E. Kadića, broj 1055.

stafa Smailbegu kako je Supraga bio u Travniku i dobio bujruđiju da se postavlja muteselimom sa prvim saferom 1190 godine (22 III 1776). Na kraju pisma moli Smailbega da o tome nikom ništa ne govori, i da pismo uništi čim ga pročita, što ovaj nije učinio, jer se to pismo do danas sačuvalo.¹⁶⁾

Supraga je imao nešto posjeda u Sarajevu, Konjicu i džematu Korči u Kreševskoj nahiji. Kako je umro pod dugom od 33.730 akči, prodan je posjed u Korči da se namire 23 vjerovnika. Njegova cijela ostavina iznosila je 425.730 akči (Sidžil 23/58 i str. 62).

Omeraga Fazlagić, točnije Fadlulahagić sin je Džaferbegov, a unuk carskog kapidžibaše Fadlulahage, koji je poginuo 11 rujna 1697 godine u bici na Tisi kod Sente. Džaferbeg će biti identičan sa zaimom Džaferom, muteferikom bosanskog teftera, koji je bio s ostalim spahijama na Prutu 1711 godine kao uživatelj zijameta od 21.750 akči u selu Bzovik u nahiji Sarajevo.¹⁷⁾ Omeraga je bio tri puta sarajevski muteselim. Skarić, ne navodeći izvora, kaže da je Omerbeg Fadlulahagić u februaru 1774 svrgnut s položaja muteselima zbog rdavog vladanja, u što je teško vjerovati, jer ga kroničar Bašeskija karakteriše kao uljudna čovjeka. Skarić ga jednom piše Omerbeg Fadlulahagić, a drugi put Omeraga Fejzulahović. Svi poznati izvori zovu ga Omeraga. Bio je vrlo bogat čovjek. Stanovao je u Pešiman Hadži Husein mahali. Uz svoju kuću imao je veliki mlin na Miljacki naspram današnje zgrade Glavne pošte, veliki ljetnikovac na Obhođi i kulu u Sarajevskom Polju. Njegova je ostavina procijenjena na 96.000 groša, a to je za onda bila ogromna suma. Umro je u kolovozu 1783 godine na Obhođi od kuge.

Za Fazlagiće zna jedna narodna pjesma.¹⁸⁾

Hasan-aga (beg) Jažić bio je najprije hercegovački muteselim, a onda u dva maha sarajevski (1777 i 1779). Prvi put je postavljen po odstupu Smailbega Dženetića, koji je to mjesto zadnji put ostavio zbog bolesti. Prezime je dobio po selu Jažići, nedaleko Kalinovika.¹⁹⁾

Šuvalija H. Mehmedaga rodnom je iz sela Šuvalovine u fočanskom kadiluku. Bio je samo jedanput muteselim i to 1778 godine. Kasnije je postao vezirov delija (vidi Foča).

Derviš Mustafabeg Dženetić sin je Smailbegov. Četiri puta bio je na položaju muteselima. I on je bio zaim. Nije bio ništa bolji od svoga oca. S nešto bosanske vojske otišao je 1792 u Vidin i vraćajući se kući umro je krajem iste ili prvih dana 1793 godine u Gurgusovcu, danas Knjaževac u Srbiji.²⁰⁾

Prije nego je postao prvi put muteselim preporučio ga je bosanskom veziru njegov prijatelj Mustafa Sokol. U pismu što ga je tom

¹⁶⁾ Arhiv M. E. Kadića, broj 1520.

¹⁷⁾ V. Skarić, Popis bosanskih spahija iz 1123 (1711) godine, GZM XLII (1930) II sv., str. 91.

¹⁸⁾ A. Bejtić, Prilozi proučavanju naših narodnih pjesama, Bilten Instituta za proučavanje folkloru Sarajevo, br. 2, 1953, str. 387—8; Tu su navedeni svi poznati izvori i literatura o Fazlagićima.

¹⁹⁾ Dr. S. Bašagić, Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini, Zagreb 1931, str. 23.

²⁰⁾ H. Kreševljaković, o. c. 140.

zgodom uputio kaže da je Dervišbeg Dženetić, sin Smailbegov, zreo, pametan i pun gostoljublja, ma da nema velikih prihoda.²¹⁾

Kasnije ga je preporučivao i njegov rođak Alija Dženetić u pismu od zadnjeg džum. I 1202 (8 III 1788) upućenom u Travnik vezirovu teffer-čehaji. On moli da se Dervišbeg postavi za sarajevskog muteselima, a ako to ne može, onda da se postavi za komandanta bosanske regularne vojske.²²⁾

Kako je već rečeno, Derviš Mustafabegu je povjeravano sakupljanje džizije ili harača u sarajevskoj nahiji. Izgleda da je imao dosta neprijatelja. Biće da su to izazivali njegovi poslovi. Oko 1785 godine bio je u Travniku kadija Mehmed Hajrić Homarija, čovjek vrlo uplivan, koji je vršio razne intervencije i to naplaćivao od svojih štićenika. Možda je Hajrić i izmišljao koješta i to saopćivao svojim štićenicima da ih može guliti.²³⁾ Njemu se obraćao i Derviš Mustafabeg i on se za nj »zauzimao«.

Na 23 studenog 1785 godine postavljen je Derviš Mustafabeg po drugi put sarajevskim muteselimom, a 6 siječnja 1786 pisao mu je Homarija opsežan list. Šta je u tome listu istina, a šta Homarijina podvala, ne znam, jer se to u oskudici drugih izvora ne da provjeriti. U njemu ima podataka i o tome kako su muteselimi za svoj položaj plaćali divanskim ljudima. Taj list u doslovnom prijevodu kustosa Derviša M. Korkuta glasi:

»Preuzvišenom, darežljivom, veoma čovječnom mom bratu pohvalne čudi.

Šaljem Vam molitve Bogu, da Vaša zvijezda vazda bude sjajna poput mjeseca o uštapu i iskreno prijateljski Vam javljam sljedeće:

Po posebnom glasniku je jedno pismo s pečatima zamjenika premilosnog gospodina velikoga kadije i njegova čehaje, čiji je sadržaj velika tužba na Vas, te je spomenuti gospodin kadija lično otišao do dobrotvora i pokazao spomenuto pismo i dok je on uporno tražio i molio i kumio da Vi budete svrgnuti, ušao je k Nj. Preuzvišenosti veziru i jenjičarski zabit te je i on žarko molio i uporno tražio da Vi budete svrgnuti te izvijestio da će se konačno onemogućiti djelovanje šerijatskog suda i da će se i spomenuti aga odreći svoga čina. Na taj je način postalo potrebno da se Vi svrgnete i da se zapovijed o imenovanju za muteselima napiše na ime Ahmed-bega i uruči spomenutom agi, o čemu me je izvijestio jedan moj prijatelj. Doduše, Svevišnji Gospodar zna da sam ja radi nekih Vaših postupaka zadovoljan Vašim smjenjivanjem, ali kako sam samo ja znao za moju zavist i zlu volju s kojih sam se obradovao, obuzela me je opet neznačka pristranost, te sam odmah otišao k dobrotvoru, pa Vam je kao što je i prije bilo ostavljen na snazi mutesellimluk i ovaj put se razminulo na tom što Vam je ovo upućen savjet u pismu Divana. Ukratko, samo jedino svevišnjem Gospodaru je poznato koliko sam truda i muke imao u stvari Vašeg ostavljanja na mutesellimluku, a kad bih Vam o tome pisao, ne bih Vas mogao o tom uvjeriti, ali ne smeta, potrebno je da to znade Svevišnji Gospodar. A sad, gospodine

²¹⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 1610.

²²⁾ Isprava na istom mjestu br. 1524.

²³⁾ Homarija je bio sin Dervišev. Umro je kao kadija u Tešnju 1226 (počela 26 I 1841). Iza njega ostao je ogroman imetak.

moj, u sadanje vrijeme i u ovim prilikama ne treba ništa drugo nego da se čovjek lijepo razmine (promeće) s ljudima i da im se prilagodi. Ako pak smatrate da ćete se u slučaju da budete svrgnuti odreći džizije, nemojte da Vam ni za trunak na um pada ta pomisao, ako odustanete od džizije, nema Vam druge nego da napustite ovu zemlju. Ako pak reknete: »Ja sam dao pet stotina groša, pa kako to da poslije budem svrgnut kroz dva mjeseca?« evo kako: Banjolučki muteselim pošto je one godine koje je umro Abdulah-paša, na ruke timarskog defterdara dao sedam stotina i pedeset groša džaze, Abdulah-paše umrije sedamnaesti dan iza toga, a kako je njegov namjesnik Ahmed čehaja gojio neprijateljstvo prema spomenutom muteselimu, spremio se da ga svrgne iz pizme, ali kako se napokon našao jak zagovornik, uzeo je od njega četiri stotine groša i ostavio ga na položaju mutesellima, a poslije ga je, kad je stigao Ajdoslu Mehmed-paša, opet htio svrgnuti, te je ponovo dao Ajdosliji trista groša, pa kako je treći dan uslijedilo svrgnuće Ajdoslije i došao kao zamjenik mu Džafer-paša, uzeo mu je dvjestu i pedeset groša. Na taj je način potrošio mnogo novaca i dao je potpuno našem preuzvišenom gospodinu »džaziu« koja mu pripada, pa su njegove starješine izdale odluku o njegovu svrgnuću, te je odmah svrgnut. Ovim mislim reći da su gospoda svijetli veziri poluvladari a blizina sultana je vatra koja prži, a Vama je poznato šta to znači. Doduše mi znamo i kakvo je stanje našeg zavičaja, a naročito s obzirom na držanje našeg starješine i jenjičarskog zabita, nek Vam je samo Svevišnji Gospodar na pomoći, amin. Gospodine moj, ako voliš Boga i njegova poslanika nastoj i pazi da poniziš zavidnike, pizmenike i neprijatelje, a budi »neko vrijeme« skrajnje oprezan. Što je rečeno »neko vrijeme« tim se misli reći da će kako aga tako i naš mulla prema njihovom držanju ubrzo nastradati, te nemojte sumnjati u to da će stradati. Nego ima nešto, što god se Vama tajno (povjerljivo) napiše, pročuj se. Ne znam šta je tome razlog. Svakako nemojte sadržaj ovog mog pisma nikome odati. Na osnovu dvorskog deftera izdata je časna bujrukdija i poslata Vam, ali je taksitska bujrukdija za vrijeme Vašeg prethodnika tamo poslata na ruke timar-defterdara a od spomenutog efendije, naime mubaširu su uzeli trideset groša. Tu svotu traže od mene, čak su izvoljeli reći da ni ne može biti ni spiska potpora i bujrukdije neće dati, dok se timar-defterdaru ne dade to trideset groša. Ja sam jamčio za tu svotu, pa tu sumu podufano i čas pošaljite. I kapudžijskom čehaji pošaljite trideset groša. Tako mi velikoga Boga, meni je svrha, da se Vaša slava povisi i da u Vas prstom upiru, a inače, mene se nikako ne tiče da li je dato ili nije, ljudi su robovi dobročinstva. Nisam imao kada uzeti doznaku na pet stotina groša mirije, ako Bog da u iduću ponedjeljak ću Vam poslati mirijsku doznaku, zijametske teskere i odluku kadije. Stigao mi je Vaš dar: tri duhana »Bokča« od po 100 drama, hoće se pažnja, da ste mi dugo živ i zdrav. Pošto ste priznanicu na džizju napisali bez jamca i pečata, a osim toga je ona s manjkom od trista i deset dukata, nisam imao smjelosti da je predam. Jedino dok se ne uzmu zijametske teskere i mirijska doznaka na pet stotina sedamdeset groša, postoji zapreka za izdavanje spomenute doznake. Svi su saglasno govorili da ću biti nagrađen imenovanjem za kadiju u

Tešnju, čak sam se i ja bio u to uvjerio, ali nije laž nego netačno, ostalo je šest mjeseci da se navrši rok zamjeništvu kadije u Travniku, a naš kapuĉehaja mi je pisao da će mi doći (dekret) na zamjeništvu kadije tešanjskog. Došli su akti o postavljenju Ćurĉića Numan ef; ja sam bio poslao naroĉita glasnika. Mustafa ef. je putem sreo glasnika, ali mu ovaj nije javio. Numan ef. zovnite preda se i predajte mu akte u ruke i priprijetite mu da mi ĉas prije pošalje novce. Ako Boga voliš, nemojte propustiti da ne uberete ono trideset groša što ih je dao gospodin timarski defterdar, te mi ih pošaljite. Našem ĉovjeku Salihu je pisano za ona moja potraživanja od kmeta. One koji se budu odupirali da udovolje, pritijesnite i uhapsite, te uberite, to Vas mnogo molim. Pisano je na brzinu, pa molim da mi oprostite.

5 rebiul-evvela 1200

Ostajem Vaš bogomoljac
muhur²⁴⁾

Ovaj put je Derviš Mustafabeg ostao muteselim do listopada 1786 godine i zamijenio ga je Ahmedbeg Paloš.

Nekoliko dana nakon gornjeg pisma ponovno je pisao Hajrić Dervišbegu da odmah pošalje temesuk za preuzimanje pobiranja džizije, temesuk na 500 groša datih nekom Židovu, i da mu pošalje obećane nagrade nekim činovnicima za svršavanje njegovih poslova. Ovo je pismo datirano 18 IV 1200 (18 II 1786).²⁵⁾

Fejzulahbeg Dženetić, sin Smailbegov, bio je kratko vrijeme sarajevski muteselim u 1782 godini. To znamo iz murasele od 22 zilkade 1196 (23 IV 1782), koja je na nj upućena. On je bio najobrazovaniji ĉlan kuće Dženetića, a možda i najobrazovaniji muteselim.²⁶⁾

Ahmedbeg Hadžikapetanović, sin je Hadži Muhamedagin, a potomak nekog kapetana. Ne zna se odakle su mu se predi naselili u Sarajevo. Ahmedbegovi potomci žive i danas u Sarajevu.

Ahmedbeg je bio muteselim Sarajlije Abdulah-paše Defterdarije i jedno vrijeme njegova nasljednika Ahmed-paše.

Abdulah-pašinim nastojanjem dobio je Ahmedbeg 1784 godine zijamet Vogošću od 30.000 akĉi, što je ostao upražnjen smrću Mustafabega Dženetića, koji je umro bez sina i brata. Na to su podnijeli tužbu dalji Mustafini rođaci i presuda je pala u njihovu korist 17 listopada 1785.²⁷⁾ Na 23 studenog iste godine skinut je s muteselimluka. Možda je to bilo u nekoj vezi s onom presudom.

Paloši su se doselili odnekud iz Mađarske u Sarajevo nepoznate godine. Od polovine XVIII stoljeća ubrajaju se među ugledne porodice. I oni su feudalci. Stanovali su u Pešiman Hadži Husejin mahali ili Tabašnici.²⁸⁾ Dvojica Paloša bili su sarajevski muteselimi: Ahmedbeg i sin mu Derviš Mustafabeg. Prvi je vršio ovu službu

²⁴⁾ Arhiv M. E. Kadića, broj 409.

²⁵⁾ Arhiv M. E. Kadića, broj 1595.

²⁶⁾ H. Kreševljaković, o. c. 143.

²⁷⁾ H. Kreševljaković, o. c. 128.

²⁸⁾ To je danas donji dio Dobrovoljaĉke ulice.

osam puta između 1786 i 1810, a drugi dvaput. Prije lipnja 1795 godine postao je hadžija. Dva puta išao je s vojskom na Srbiju i to 20 VIII 1805 i 2 VI 1806 godine. Umro je u Sarajevu u prosincu 1810. Po njegovoj smrti postavljen je sin mu Derviš Mustafabeg i tu službu vršio do 1812 godine. Umro je u progonstvu na otoku Saks prije 15 džum. I 1258 (24 VI 1842).²⁹⁾

Zejnulabidinbeg Sokolović. Po predaji Sokolović su došli u Sarajevo iz nekog sela u Neretvi, u XVIII stoljeću. Stanovali su u Keĉedži H. Sinan mahali. Zejnulabidin je bio jedno vrijeme bosanski alajbeg (spominje se 1774). Godine 1793 u mjesecu rujnu bio je prvi put sarajevski muteselim, a iza toga još dva puta vršio je istu službu. Umro je u Sarajevu 1811 i pokopan je u dvorištu Keĉedži H. Sinan džamije.³⁰⁾

Jedna grana Sokolovića prozvala se ģiza 1847 godine Đulbegovići po Mehmed Đulbegu Sokoloviću, koji je te godine umro.

Alibeg Dženetić vršio je službu muteselima od sijeĉnja 1794 do lipnja 1795 godine. Ostao je u ružnoj uspomeni kod Sarajlija. Bio je zaim kao i njegov otac Osmanbeg. Umro je u Sarajevu 1798 godine.³¹⁾

Fejzulah ef. Husejinefendić. U listi muteselima V. Skarića naveden je i Fejzulah ef. i kaŹe se za nj, da je zamijenio Hadži-Ahmedbega Paloša, kad je ovaj 20 kolovoza 1805 otišao na vojsku. Da li je on bio samo Palošev zamjenik ili imenovani muteselim, ne znam, kao ni to šta je bio i odakle je i koliko je sjedio na tome mjestu, jer se Paloš 1806 godine ponovo nalazi na tom položaju.

Osmanbeg Dženetić bio je dva puta sarajevski muteselim. Prvi put ga je postavio Ibrahim Hilmi-paša 3 veljaĉe 1813, a drugi put Selim Siri-paša 6 listopada 1822 godine. Na 30 kolovoza 1825 potvrđen je kao muteselim. Skinut je hidžretske godine 1243, koja je trajala od 25 VII 1827 do 13 VII 1828.³²⁾ Mjesto njega postavljen je Mehmed Eminbeg Dženetić.

I Osmanbeg je bio zaim. Godine 1825 zakupio je mukatu kreševskih i vareških majdana.³³⁾ On je prisustvovao 1814 godine i izvanrednom ajanskom vijeću koje se sastalo u Travniku zbog pobune u Sarajevu.³⁴⁾

Babići su bili takođe feudalci. Zaviĉaj im je Glasinac. Jedna grana ove porodice nastanila se u Sarajevu u XVIII stoljeću i stanovala je u Mufti Sulejman mahali, koja se po njima prozvala Babića Bašća. Od poĉetka XIX stoljeća došli su ženidbom na Pašin Mejdan u konak kadije Homarije.

Iz ove porodice bili su sarajevski muteselimi Omerbeg i sin mu Mehmedbeg. Omerbeg je bio jedno vrijeme bosanski alajbeg i kao takav otišao je s vojskom 19 listopada 1804 na pobu-

²⁹⁾ Sldžil 79, str. 103—105.

³⁰⁾ S. Kemura, Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe, Sarajevo, 1909—1913, str. 136.

³¹⁾ H. Kreševljaković, o. c. 146.

³²⁾ H. Kreševljaković, o. c. 150.

³³⁾ Arhiv Orijentalnog instituta br. 3335.

³⁴⁾ Isprava u mene.

njenu Srbiju. Umro je kao muteselim u svibnju 1821 godine. Po njegovoj smrti postavljen je za muteselima Mehmedbeg 29 V i ostao do 6 listopada 1822 godine. Na osnovu bujruđije od 7 šabana 1238 (28 IV 1823) sa još 17 Sarajlija opremljen je u progonstvo i kao prognanik umro 1824 u Bijelom Polju.

S. Kemura piše da je i Mustafabeg Babić, sin Ahmedbegov, bio muteselim i da je umro 1809. Ovome Babiću nisam našao drugdje spomena kao muteselimu, pa držim da je Kemura ovdje pogriješio.

Mehmed Eminbeg Dženetić sedmi je i posljednji član ove porodice koji je bio muteselim. Na tome je položaju bio od 1827/8 do 1831 godine s malim prekidom kad je bio postavljen Abdulahaga iz svite Ali Namik-pašine. Bio je gorljiv pristaša Gradašćevića i u borbi s njime na Zlom Stupu protiv Kara-Mahmud-paše poginuo je 2 lipnja 1832 godine. Njegovu je imovinu konfiscirao Kara-Mahmud.³⁵⁾

Abdulahaga. Ovo je bio čovjek iz svite bosanskog vezira Ali Namik-paše i on ga je postavio za sarajevskog muteselima 15 siječnja 1831 godine mjesto Mehmed Eminbega Dženetića. To je bio prvi tuđinac na ovome položaju. Protiv njega se pobunila sva čaršija i tražila da se ostavi Eminbeg. Slabi vezir morao ga je opozvati.

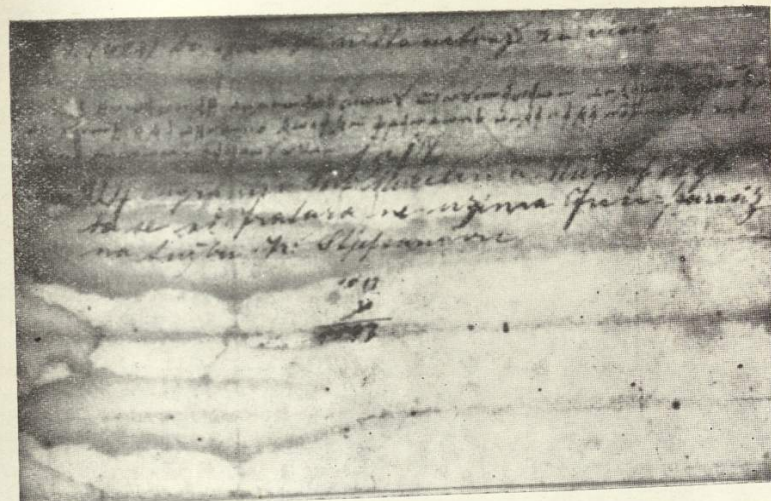
Mujaga Zlatar pripadao je kujundžijskom esnafu, bavio se pozlatom raznih predmeta (jalduzdži). Kako je uz Gradašćevićev pokret pristalo sve Sarajevo osim nekoliko trgovaca i bogataša, pristao je i Mujaga Zlatar. U njegovoj je kući oko 14 listopada 1831 izabran kapetan od Gradačca za bosanskog vezira. Odmah iza toga izbora postavio ga je novi vezir svojim muteselimom u Sarajevu. On je ostao na tome položaju sve do sloma pokreta 2 lipnja 1832 godine. Kad je Mujaga pošao s vojskom protiv Hercegovine, postavio je vezir Husein 20 travnja 1832 Hadži Mustafu Šimbelja njegovim zamjenikom. Zlatar je s Huseinom i drugim mu najvjernijim pristašama prebjegao u Slavoniju i nakon povratka u Sarajevo bavio se svojim zanatom do smrti. Umro je 1 ožujka 1863 u 65-toj godini života. Pokopan je u dvorištu džamije u Mjedenici.

Musa-aga pripadao je sviti Kara-Mahmud-paše. Bio je Turkuša. Nakon pobjede nad Gradašćevićem ušao je Kara-Mahmud 4 lipnja 1832 godine u Sarajevo i 6 istog mjeseca postavio je za sarajevskog muteselima Musa-agu. On je ostao na tom mjestu do lipnja 1833 godine, kada je zajedno sa svojim gospodarom napustio ovu zemlju.

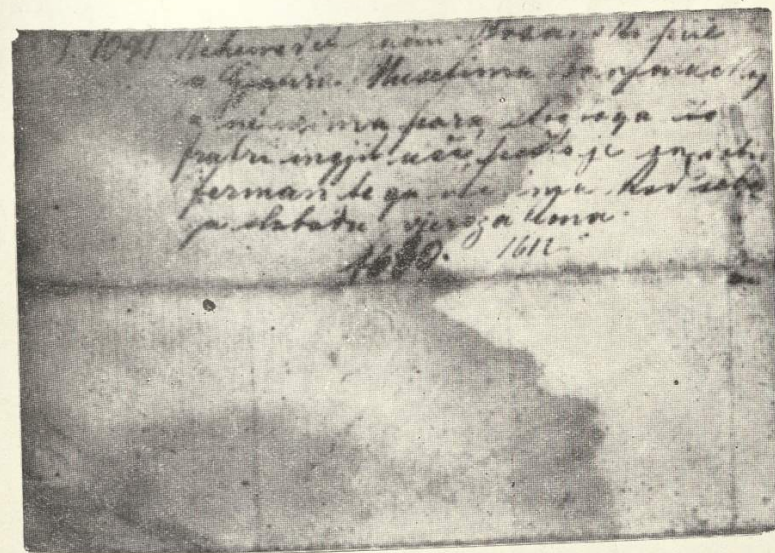
Musa-aga je zaveo proputnice i bez njih niko nije smio napustiti Sarajevo. Pored drugih poslova on je izvršio konfiskaciju cjelokupne imovine Mujage Zlatara i Mehmed Eminbega Dženetića kao i rasprodaju Gradašćevićeve pokretne imovine što je pronađena u vezirskom konaku u Travniku.

Fadilbeg Šerifija, kasniji Fadil-paša, bio je zadnji muteselim. Postavio ga je vezir Davud paša početkom redžeba 1249 (14—23 XI 1833). Na tome ga je mjestu zatekao novi bosanski vezir Mehmed Salih-paša Vedžihija i potvrdio ga 7 redžeba 1251

³⁵⁾ H. Kreševljaković, o. c. 144.

Faksimil br. 3. — Regest na ispravi od početka muharema 925 (24-I-2-II-1517)

Faksimil br. 4 — Regest na muraseli banjalučkog kadije od 23 rebiul-evela 1091 (23-IV-1680)

(29 X 1835). Kad su odmah iza toga dokinuti muteselimi, kapetani i vojvode, skinut je i Fadilbeg 23 stedenog 1834 godine. Tim je danom nestalo i ove feudalne institucije.

Fadilbeg, pravo mu je ime Muhamed, a pjesničko Fadil, rođen je 1809 godine u Sarajevu, sin je Mustafa Nuri-efendije, u pjesmi nazvanog Nakib-efendije. Nakib-efendija je bio po zvanju kadija, a bio je i nekib-ul-ešraf kajmekam. I on i sin pristali su uz reforme. Zbog toga su ga Sarajlije ubile 1826. Matij Fadilova bila je Čamila, kći Omerage Fazlagića. Umrula je 1848 godine kao zadnji potomak ove porodice. Ogromni imetak Fazlagića prešao je na Fadila. Iza sloma Gradašćevića i po ulazu Kara-Mahmud-paše u Sarajevo, imenovan je Fadil sarajevskim kadijom i tu je službu vršio do kraja 1832. I on je bio nekib-ul-ešraf i to zadnji³⁶⁾ kao i muteselim. Sve do sloma feudalne aristokracije 1851 igrao je s Mustafa-pašom Babićem veliku ulogu u javnom životu Bosne. Obojicu ih je prognao Omer-paša u Brusu gdje je Babić umro 1857, a Fadil-paša se vratio kući i dočekao 1878 godinu kao potpuno povučen čovjek. Umro je 1883 u Carigradu. U narodu je ostavio rdavu uspomenu i kao kadija i kao muteselim i kao izraziti pristaša svega što je dolazilo iz Carigrada. Među sebi ravnim ljudima po imetku i po znanju bio je vrlo cijenjen sve do smrti, dok ga sirotinja i srednji stalež nisu voljeli. Iza sebe ostavio je »Divan«³⁷⁾ zbirku pjesama i poveći vakuf.

Njegovi potomci žive i danas u Sarajevu i po njemu zovu se Fadilpašići.

2) Hercegovački (pljevaljski) muteselimi

a) Lista

- 1622 Mustafa
- 1689 Mustafa Alija (?)
- 1736 Muratbeg Čengić
- 1755 Džaferbeg Čengić
- 1755 Hasanaga
- 1766 Džaferbeg
- 1768 Alibeg Ljubović do 1773
- 1778 Ahmedbeg
- 1778 Smailbeg Selmanović
- 1780 Hasanaga (Jažić)
- 1781 Smailbeg Selmanović
- 1785 Mustafa-paša Selmanović
- 1789 Ibrahimbeg Čengić
- 1793 Mehmed Sabit-paša Resulbegović
- 1820 Bećir-paša Selmanović
- 1832 Said

³⁶⁾ Nekibul-ešraf kajmekam je zapravo u našim krajevima bila jedna počasna titula koja se davala učenim ljudima, dok u Hidžazu ima sasvim drugo značenje. U ovoj se porodici zadržala preko 100 godina. Muhamed-Fadil postavljen je za nekibul-ešrafa koncem travnja 1827 godine.

³⁷⁾ Dr. S. Bašagić, Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti, Sarajevo 1912, str. 158.

b) O pojedinim muteselimima

Od osnutka hercegovačkog sandžaka, 1470 do 1878 glavni je grad Hercegovine bila najprije Foča do 1572, onda Pljevlja do 1833 i napokon Mostar. Dok je Foča bila glavni grad Hercegovine, nije mi poznat nijedan hercegovački muteselim ili kajmekam. Osim uglavnom gradu sjedili su muteselimi, izgleda, od XVIII stoljeća još u Mostaru, onda u Cernici (Gacku) i Nevesinju, a jedno vrijeme imao je i Blagaj svoga muteselima.

Prvi po imenu poznati hercegovački muteselim sa sjedištem u Pljevljima bio je neki

Mustafa. Krajem mjeseca zilkade 1031 (početkom oktobra 1622) izdao je on putni list dvojici kaludera iz crkve Bliškovo u nahiji Vraneš koji idu u Pljevlja.³⁸⁾

Godine 1101 (počela 15 oktobra 1689) bio je kajmekam u Pljevljima neki

Mustafa Alija (?). Očuvalo se jedno njegovo pismo pljevaljskom kadiji u stvari nekog haka jednog kršćanina iz Ocrkavlja.³⁹⁾

Muratbeg Čengić, kasniji Murat-paša, bio je 1736 hercegovački muteselim, koga je postavio Ali-paša Hekim-oglu. Kako se odlikovao u vojnama istog vezira, postao je paša i mutesarif na Hercegovini. On je sin Durmiš-paše, hercegovačkog alajbega i kasnijeg mutesarifa.⁴⁰⁾

Džaferbeg Čengić, kasniji paša, sin je Bećir-pašin, postavljen je 19 reb. I 1168 (3 I 1755) za hercegovačkog muteselima. Iza toga postao je mutesarif u Klisu.⁴¹⁾

Hasanaga postavljen je 5 redžeba 1168 (17 IV 1755).

Godine 1180 (počela 9 VI 1766) spominje se u Kadićevoj Kronici kao muteselim neki

Džaferbeg.

Alibeg Ljubović iz Nevesinja postao je, prema istoj Kronici, muteselimom 20 zilkade 1181 (8 IV 1768), a potvrđen je u istom svojstvu 5 zilkade 1182 (13 III 1769). Bašagić navodi po Muvekitu da je bio muteselim 1187⁴²⁾ (počela 25 III 1773).

Ahmedbeg Čengić, sin Džafer-paše, spominje se kao muteselim početkom džum. I 1192 (krajem svibnja 1778).⁴³⁾ U istoj godini zamijenio ga je

Smailbeg Selmanović, sin Mehmed-pašin. Bio je muteselim 1778 i 1782. U bujruđiji kojom ga imenuje vezir zove ga drobnjačkim zaimom.⁴⁴⁾

³⁸⁾ Dr. Fehim Bajraktarević, Turski dokumenti manastira sv. Trojice kod Pljevlja, Spomenik SKA 79, Sarajevo 1935, broj 25.

³⁹⁾ Dr. F. Bajraktarević, o. c. broj 71.

⁴⁰⁾ Dr. S. Bašagić, Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini, Zagreb 1931, str. 52.

⁴¹⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 18.

⁴²⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. 8.

⁴³⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. 70.

⁴⁴⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 3.

27 redžeba 1194 (19 VII 1780) bio je, prema gore navedenoj Kronici, na tome mjestu neki

Hasanaga (Jažić), rodom iz sela Jažića kod Kalinovika, i, kako je već poznato, bio je muteselim i u Sarajevu.

Godine 1200 (1785) vršio je tu službu

Mustafa-paša Selmanović, brat Smailbegov, koji je 1202 (počela 13 X 1787) postao zbornički mutesarif. Godine 1791 vodio je vojsku protiv arnautske eškijske, koja je uznemiravala Stari Vlah, Pljevlja, Prijepolje i Novu Varoš.⁴⁵⁾

Ibrahimbeg Čengić spominje se na ovome položaju u 1204 godini (počela 21 IX 1789). On je bio sin Džafer-pašin.⁴⁶⁾

a 1208 godine (počela 9 VIII 1793)

Mehmed Sabit-paša Resulbegović, član najuglednije trebinjske porodice.⁴⁷⁾

Bećir-paša Selmanović bio je muteselim u Pljevljima u doba nastupa Ali paše Dželalije (mart 1820) koji ga je iz nepoznatih razloga dao pogubiti 1236 (počela 9 X 1820).⁴⁸⁾

Jedan od zadnjih muteselima hercegovačkih u Pljevljima bio je neki

Said. Bio je na tome mjestu 1832 godine i potpisan je na jednom putnom listu.⁴⁹⁾

3) Banja Luka

a) Lista

1680 Džaferaga
1686 Omerbeg
1696 Mustafabeg Ferhadpašić Sokolović
1704 Ahmedaga
1717 Hadži Mahmudaga
1719 Alibeg Grošić
1835 Hifzaga Đumišić

b) O pojedinim muteselimima

Banja Luka je bila jedno vrijeme glavni grad Bosanskog sandžaka (1553—1580) i ejaleta (1580 do oko 1638). Da li je Banja Luka imala svoga muteselima od 1580, ne znam, jer za to nema nikakva podatka sve do 1660. Kad je te godine boravio u Banjoj Luci Evlija Čelebija, spominje on da tu sjedi vezirov zastupnik ili kajmekam, a to je muteselim.

Zasada je prvi po imenu poznati banjolučki muteselim ili kajmekam neki

Džaferaga. Na tome je mjestu bio u travnju 1680. Nešto prije te godine ometao je banjolučki muteselim zimije stanovnike

⁴⁵⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 56.

⁴⁶⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 31.

⁴⁷⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 49.

⁴⁸⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 14.

⁴⁹⁾ Dr. F. Bajraktarević, o. c. broj 140.

sela Dragočaja i Ivanjske u vršenju vjerskih dužnosti i oni su se pritužili na Portu, odakle je stigao banjolučkom kadiji ferman. Na osnovu toga fermana izdao je kadija Banje Luke Hadži Mehmed muraselu na kajmekama Džafera koja u prijevodu kustosa D. M. Kurkuta glasi:

»Ponosu dičnih i poštovanih, banjalučkom kajmekamu, slavnom Džafer-agi (dugo poživio na slavi i časti!).

Poslije časnog pozdrava javlja (Vam) se:

Povod izdavanja ove murašele su zimijske sela Dragočaja i Ivanjske, koji su odvajkada prelazili preko mosta na rijeci Vrbasu te odlazili u kasabu (varošicu) Trn i na uobičajene dane (svetkovine) čitali Evandjelje. Pošto je taj most oronuo (u ruševnom stanju) i nije moguće preko njega prelaziti, oni dolaze u selo zvano Dragočaj koje se nalazi na strani spomenutog mosta i tu čitaju Evandjelje, pa iako ne zauzimaju stav protivan časnom šerijatu i ne krše ga, oni koji su na položaju muteselima banjalučkih i neki posebice (ehl-i őrif tayfasi = »druke po sebi«, samovoljnici) samo da bi se dočepali blaga, počeli su ih napadati (vrijedati) govoreći im: »Vi ste prije čitali Evandjelje u varošici (kasabi) Trnu, pa zašto sad ne dolazite?«. Oni su se pak na to potužili pismeno sultanu, pa pošto im je preko mene dat u ruke visoki carski ferman, da ne dopustim da ih iko na taj način uznemiruje, ta carska zapovijed je unesena u sidžil, a oni su zatražili da im se izda još i murašela od strane šerijatskog suda, pa im je ova i napisana (izdana). Potrebno je da nikome ne dopustite da kinji (napastuje) zimijske (kršćane) spomenutih dvaju sela protivno visokom fermanu koji se nalazi u njihovim rukama i protivno časnom šerijatu. I da si zdravo!

Pisano 23 rebi-ul-evvela god. hiljadu devedeset i prve.

Od siromaška

Hadži Mehmeda, kadije

U Bogom čuванom gradu Banjoj Luci«.

(Faksimil br. 3)

/Na poledini (latinicom):

T. 1071 Mehmed ef. haćim Bosanski piše na Gjafira Muselima Banjalučkog da ne uzima para, zbog toga što fratri indil uče, pošto je on dobio Ferman te ga već ima kod sebe za slobodu vjerozakona.

1680 23 IV

1612

M. P.

(Faksimil br. 4) Mehmed.⁵⁰⁾

Omerbeg, sin Alibegov, iz jednog sela u Kreševskoj nahiji, je banjolučki muteselim 1686 godine. Prema jednom rukopisu što ga je našao Dr. S. Bašagić u biblioteci Zemaljskog muzeja u Sarajevu, ovaj je Omerbeg potomak sultan Fatihova kapuče-haje Ali Dane, koji je bio zišanluk-spahija (počasni lenski vitez). Prema čitanju Dr.

⁵⁰⁾ Originalna isprava se nalazi u Arhivu franjevačkog samostana u Fojnici. Dr. J. Matasović stavio je ovu ispravu pogrešno u »Fojničkim regektima« pod godinu 1612. Varošica Trn sterala se na obje strane rijeke Vrbasa kojih 6 km ispod Banje Luke. U toj varošici na desnoj obali Vrbasa bila je crkva čiji se temelji, kako mi je rekao dr. Berislav Gavranović, još i danas raspoznaju.

Bašagića, njegovo rodno selo zvalo se Živedžije.⁵¹⁾ Sela ovoga imena u današnjoj okolini Kreševa nema.

Mustafabeg Ferhadpašić-Sokolović bio je najprije defter-čehaja, zatim bosanski alajbeg, kapetan i muteselim banjolučki. Na ovom položaju bio je duže vremena. Iz jednog akta znamo da je tu službu vršio krajem srpnja 1696 godine. Kako se istakao kao junak u ratu protiv Austrije, postao je paša. Godine 1703 bio je bosanski vezir.

Kao kapetan i muteselim dobro se pazio s grofom Petrom Keglovićem, zapovjednikom pounske Krajine sa sjedištem u Hrv. Kostajnici koji je tu službu vršio od 1694 do 1702 godine. Očuvalo se više pisama Ferhadpašića kao muteselima i zapovjednika bosanske Krajine, pisanih Petru Kegloviću. Sva su ta pisma nedatirana. Iz jednog od njih vidi se da je Ferhadpašića timar bio »od Petriniče do Mrazovača, Slobine i Knežepolje moje je«. Među tim pismima imaju i dva putna lista izdana ljudima koji idu preko granice u Kostajnicu.⁵²⁾

A h m e d a g a. Za nj znamo da je pisao generalnom providuru u Zadar 20 VI 1704 pismo, u kome je molio da se uhvati neki Ibrahim iz Novoga, koji je navodno u Splitu, a zbog neke krivice što ju je počinio opremio je bosanski paša tri fermana.⁵³⁾

Hadži Mahmudaga iz sela Kazanci bio je banjolučki muteselim hidžretske godine 1129 (1717).⁵⁴⁾ Tradicija kaže da je pripadao porodici Pašića.

Alibeg Grošić. Iz jednog njegova pisma što ga je pisao u Banjoj Luci 22 marta 1719 križevačkom generalu Heisteru vidi se da je Alibeg bio muteselim grada Banje Luke i veliki zapovjednik sve pokrajine do grada Bišća i da je to bio »na mjesto gospodina paše Osmanpaše vezira Bosanskoga«. U pismu preporučuje Heisteru odo-baše Mustafu i Jusufa.⁵⁵⁾

Izgleda da je Alibeg Grošić bio muteselim više bosanskih vezira i da je na tome mjestu ostao sve do smrti. Slučaj njegove pogibije poznat nam je iz drugog poglavlja ove radnje. Ne znam kada je prvi put postao muteselim.

Iz gornjeg pisma vidi se da se vlast Alibega Grošića prostirala sve do Bišća, no ne znam da li je ta vlast proizlazila iz titule muteselimske ili je on uz to bio i neki vojni zapovjednik.

Grošići su starinom hrvatski plemići. R. Lopašić piše 1890 godine: »Plemića Jajčanića kasnije prozvanih Grošića, preda današnje grofovske grane Jelačića po tankoj krvi bilo je u Turskoj oko Banjaluke i u Hrvatskoj oko Petrinje. Ima dokaza da se početkom osamnaestoga vijeka Vladislav Grošić, tajnik patrijarha Arsenija Černovića i pisac znamenitih spomenica za obranu srpskih povla-

⁵¹⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 58.

⁵²⁾ Dr. F. Rački, Dopisi između krajiških turskih i hrvatskih častnika, Starine Jugoslavenske akademije XII, Zagreb 1880, str. 21—28.

⁵³⁾ Državni arhiv u Zadru 130. Ovaj mi je podatak ustupio prof. S. M. Traljić.

⁵⁴⁾ Muvekit I, 476; Dr. S. Bašagić, o. c. str. 39.

⁵⁵⁾ Dr. F. Rački, o. c. 38.

stica, dobro pazio sa svojim rođakom Alibegom Grošićem, muselimom i zapovjednikom bosanske Krajine.⁵⁶⁾

Poznat mi je još samo jedan banjolučki muteselim i to

Hifzaga (Hivzaga) Đumišić. To je bio ujedno i zadnji muteselim.

15 listopada 1835 godine došao je u Sarajevo novi vezir Mehmed Salih-paša Vedžihija. Odmah po dolasku sazvaio je on ajansko vijeće, koje je održano iza 29 listopada, a prije 23 studenog 1835 godine. Na tome su zasjedanju ukinute kapetanije, muteselimluci i vojvode. Kada je Vedžihija raspustio vijeće, zaustavio je teskeredžiju Mustajbega Duvnjaka i Hifzagu Đumišića i iz nepoznatih razloga dao ih je obojicu objesiti u blagajni (hazna-oda) svoga konaka. Njihova tjelesa pokopaše vis-a-vis konaka uz današnje Jedilersko turbe. Tako je završio zadnji banjolučki muteselim.⁵⁷⁾

4) Livno (Klis)

a) Lista

1673 Hasanaga
1685 Ahmedaga
1751 Ahmedbeg Firdus
1835 Ibrahimbeg Firdus

b) O pojedinim muteselimima

Livno je bilo sjedište kliških sandžakbega i muteselima ili kajmekama.

Godine 1673 bio je kliški muteselim neki

Hasanaga. U zadarskom arhivu očuvalo se njegovo talijanski pisano pismo, koje je stiglo u Zadar 14 X 1673 godine. U pendži stoji: Hasan kaimekami Klis.⁵⁸⁾

Prema teskeri od 21 džum. II 1096 (25 V 1685) bio je kajmekam ili muteselim Klisa neki

Ahmedaga. Spomenutu teskeru izdao je Ahmedaga Juri Milanoviću iz sela Stonice, kojom ga kao ratnog zarobljenika pušta da donese jedan dio otkupnine, pa da ga putem junaci graničari ne smetaju. Ako bi donio nešto od hrane, da mu se to uzme za erar.⁵⁹⁾

Ahmedbeg Firdus bio je i kapetan i muteselim. Na tome je položaju bio 26 jula 1751 godine.⁶⁰⁾ Firdusi su bili kapetani livanjski sve do 1835 godine. Da li su kroz to vrijeme bili i muteselimi, ne znam.

⁵⁶⁾ R. Lopašić, Bihać i bihaćka krajina, Zagreb 1890, str. 103.

⁵⁷⁾ S. Bašagić, Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1900, str. 149.

⁵⁸⁾ Državni arhiv u Zadru 131, 31/25.

⁵⁹⁾ Orijentalna zbirka Jugoslavenske akademije u Zagrebu, Dokumenti broj 663.

⁶⁰⁾ Dr. V. Corović, Nekoliko fojničkih pisama, GZM XXI (1909) str. 479.

Zadnji kapetan bio je

Ibrahimbeg Firdus. On je bio i muteselim, što se vidi iz jednog pisma od 6 februara 1835 godine o gradnji fratarske kuće u Livnu.⁶¹⁾

5) Zvornik

a) Lista

1752 Ibrahim i
prije 1811 Ejub-paša
1813 Osman-paša Gradašćević do 1818
1830 Mahmud-paša Fidahić do 1835

b) O pojedinim muteselimima

Zvornički sandžak organiziran je oko 1480 i ukinut je 1832 godine. Od 1580 ovaj je sandžak sastavni dio ejaleta Bosne. U tome je sandžaku bio glavni grad Zvornik. Od 25 rujna 1688 do 1 kolovoza 1689 godine držali su Zvornik Austrijanci.

Najoskudniji su izvori za ovu radnju oni o zvorničkim muteselimima. Sve do 1753 nije mi poznat nijedan zvornički muteselim. Te, ili pravije hidžretske godine 1166 (počela 8 XI 1752), bio je muteselim u Zvorniku neki

Ibrahim. Spomen sam mu našao u Kadićevoj Kronici.

Prije 1811 bio je na tome položaju

Ejub-paša rodom iz Novog Pazara i kasniji novopazarski kapetan i muteselim.⁶²⁾

Osman-paša Gradašćević sin je Osman-kapetana. Muteselimsku službu vršio je u Zvorniku između 1813 i 1818. Oko 18 VIII 1818 postao je zvornički mutesarif. On je bio i mutesarif istog sandžaka 1830 pa do ukinuća sandžaka za vladu Kara-Mahmud Hamdipaše (1832—1833). U tome svojstvu potvrđen je Osman-paša 3 ševala 1246 (17 III 1831). Umro je u Gradačcu 15 I 1834 godine i pokopan je pred Husejnjom džamijom, gdje mu se i danas grob vidi.

Mahmud paša Fidahić bio je muteselim prije 25 zilkađe 1246 (7. V. 1831) jer je toga dana izdao Osman paša Gradašćević bujrukdiju kojom ga ostavlja i na dalje zvorničkim muteselimom (Kadića arhiv 1103). Na tome položaju ostao je on i nakon ukinuća ovoga sandžaka, kao i nakon ukinuća muteselima 1835, sve dok ga nije svrgnuo Omer paša Latas 1851 godine.

6) Mostar

a) Lista

1757 Muhamedaga Ševa
1813 Memišaga Kajtaž
1813 Derviš Hasan-paša
1813 Omer-paša Rizvanbegović

⁶¹⁾ Dr. J. Matasović, Fojnička regesta 254.

⁶²⁾ H. Kreševljaković, Kapetanije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1954, str. 186.

- 1814 ili 1815 Salihbeg Bakamović
 1815 Muharemag Hadžiselimović — Peštelo
 1816 Dautbeg Redžepašić contra Peštelo
 1818 Muharemag Hadžiselimović — Peštelo
 1820 Mujaga Ćemalović
 1827 Osmanbeg (Voljevica ?)
 1828 Mehmed Zihni
 1829 Mehmedbeg Ibšir-paša zade
 1830 Osmanbeg

b) O pojedinim muteselimima

Kada je Mostar dobio prvog muteselima nisam mogao ustanoviti. Prvi po imenu poznati muteselim bio je

Muhamedaga Ševa, član jedne od starijih i uglednih porodica Mostara. On je ugušio pobunu u ovom gradu i naređeno mu je bujručijom od 2 zilkade 1170 (19 VII 1757) da uzme čefilemu.⁶³⁾ On je jedini meni poznati mostarski muteselim XVIII stoljeća.

Početkom XIX stoljeća Mostar se nalazio u pobunama. U jednoj još neštampanoj radnji o tome vremenu u Mostaru dobro je uočio njen autor Muhamed Hadžijahić kako je ajan poprimio specifično obilježje, naročito u doba Ali-age Dadića; on je najviša vlast grada; od moći i uticaja ajana zavisila je vlast muteselima, ako ga je uopće i bilo. Događalo se i to da su Mostarci ovog određenog gradskog predstavnika smatrali ajanom, dok ga je turska službena terminologija smatrala i tretirala muteselimom; to je na pr. slučaj s Mujagom Ćemalovićem i Muharemagom Peštelom Hadžiselimovićem.

Prvi poznati mostarski ajan bio je Hadži Selim alemdar. On je poginuo u Gnojnicama⁶⁴⁾ kraj Mostara 1805 godine. Njegovi su potomci mostarski Hadžiselimovići.⁶⁵⁾ Iza njega je postao ajanom Ali aga Dadić⁶⁶⁾ koji je u početku imao protiv sebe agu Balaća i Karabegovića; otrovan je 1813 godine. Ne zna ni Hadžijahić da li su ova dvojica bili tretirani kao muteselimi. U godini 1813 uz ajana Dadića spominje se kao muteselim

Memišaga Kajtaž, o čijem se teroru i danas u Mostaru govori.

U oktobru 1813 postavljen je za muteselima

Derviš Hasan-paša Redžepašić. Njega su Mostarci porazili u Bišću Polju i on nije ni ušao u Mostar, nego se vratio u Nevesinje.⁶⁷⁾ U istoj godini (1813) imenovan je

Omer-paša Rizvanbegović, s čijim je imenom povezan teški teror što ga je provodio nad Mostarcima. On se istakao u Derendelijinoj vojsci na Beograd 1813 i postao paša i mostarski muteselim.

⁶³⁾ Arhiv M. E. Kadića, br. 1041.

⁶⁴⁾ Nadgrobni spomenik s natpisom stoji i danas.

⁶⁵⁾ Ova je porodica smrću Salih 1916. (kao vojnik u Pragu) izumrla u muškoj lozi u Mostaru. Još su na životu tri njegove sestre Fata, Ziba i Pašana, kćeri Avdijine.

⁶⁶⁾ Milenko Vukićević, Znameniti Srbi muhamedanci, Beograd 1901, str. 77-94.

⁶⁷⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 17.

selim. Zbog tiranije optuže ga Mostarci u Carigradu i isposluju katul ferman (smrtna osuda). Čuvši za to, on pobjegne u Beograd, da se skloni pod okrilje Sulejman-paše Skopljaka, ali ga ovaj dade pogubiti.⁶⁸⁾

Pod kraj 1814 ili početkom 1815 godine postavljen je za muteselima

Salihbeg Bakamović. Protiv njega digao se Muharemag Hadžiselimović zvan Peštelo. On je u oktobru 1815 postavljen muteselimom, kako se to vidi iz jedne isprave u zaostavštini Dra. S. Bašagića,⁶⁹⁾ ali se uporedo spominje i Bakamović. Početkom 1816 godine vidimo Daut-bega Redžepašića nasuprot Peštele. Daut je smirio Mostar i imenovan je mostarskim muteselimom, ali on je to mjesto morao brzo napustiti i povući se u Nevesinje. Peštelo je postavljen ponovo muteselimom u travnju 1818 godine.

Na 14 travnja 1820 postavljen je

Mujaga Ćemalović, koga su Mostarci bili prethodno izabrali za ajana. On je 1822 dao popraviti kulu uz stari most na lijevoj obali Neretve, o čemu govori i natpis na toj kuli. Na položaju muteselima bio je i 1825 godine.

Na 22 VI 1827 postavljen je

Osmanbeg (Voljevica?)

a 17 X 1828 godine

Mehmed Zihni-efendija. Njega je naslijedio 3 X 1829 godine

Mehmedbeg Ibšir-paša-zade.

Ponovo je postavljen

Osmanbeg 8 II 1830 i bio je na tom položaju još i 1 V 1831 godine.⁷⁰⁾ Da li je dočekao 1833-ću, kada je postao vezir na Hercegovini Ali-paša Rizvanbegović, nije mi poznato.

7) Novi muteselimluci

Izgleda da su u XVIII stoljeću, a možda i početkom XIX stoljeća, postavljani muteselimi u Blagaju, Foči, Pivi s Nevesinjem, Cernici (Gacku) i Novom Pazaru. Osim Blagaja u svim spomenutim muteselimlucima poznat mi je po koji muteselim, dok se u Blagaju spominju samo njegovi zamjenici. To se vidi iz murasele blagajskog naiba od 27 I 1149 (9 VI 1736), kojom naređuje muteselimovim zastupnicima da pohvataju neke lopove koji su pokrali blago.⁷¹⁾ Ovo je jedini spomen muteselimu u Blagaju. U ostalim muteselimlucima nisu se muteselimi mijenjali svaki čas kao u onim starijim, no su ostajali duže vremena i to skoro u istim porodicama, pa izgleda kao da je ova služba bila donekle nasljedna.

⁶⁸⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 59.

⁶⁹⁾ Arhiv kuće Redžepašića - Bašagića nalazi se sada u Dr. Enise Bašagić, asistenta Medicinskog fakulteta u Sarajevu.

⁷⁰⁾ Ove podatke ustupio mi je Muhamed Hadžijahić, na čemu mu se i ovdje najljepše zahvaljujem.

⁷¹⁾ Orijentalna zbirka Jugoslavenske akademije u Zagrebu, Dokumenti broj 275.

Foča

Prvi po imenu poznati muteselim bio je Hadži Mehmedaga Šuvalija, a navodi se na tom položaju 1782 godine. O njemu piše kroničar Bašeskija ovo: »U Foči bilo je između frljavog junačina ajana Hadži Mehmed age Šuvalije i Čengića odavno radi ajanluka razmirice, te su i siromasi mnogo puta stradali zbog Šuvalije, koji posta muteselimom. Ali pošto nije bio paši poslušan, usmratiše ga u Foči dajdarske delije i opremiše mu glavu 28 zilhidžeta 1196 (4 XII 1782) u Travnik.«⁷²⁾

Prema jednoj ispravi od 3 XII 1817 tada je bio na tome položaju neki

Hadži Mustafa.⁷³⁾ Njegov izravni ili nešto kasniji nasljednik na tome mjestu bio je

Vejz Alajbeg Čengić.

Od godine 1828 do 1830 vršio je tu službu

Zulfikar-paša Čengić. Njegovi su potomci fočanski Zulfikarpašići.⁷⁴⁾

Pivaš Nevesinjem

Svi su pivsko-nevesinjski muteselimi bili iz nevesinjske porodice Redžepašića. Početkom prošlog stoljeća bio je muteselim Lutfulahbeg, a oko 1813 godine njegov sin Derviš Hasan paša. Od 1814 do 1829 vršio je tu službu bivši cernički muteselim

Dautbeg, vrlo ugledna ličnost ovoga vremena u Hercegovini.⁷⁵⁾ Po njegovoj smrti 1829 godine postao je muteselim

Lutfibeg, bolje poznat pod imenom Bašaga, i po njemu su se Redžepašići prozvali Bašagići. Bašaga je ostao na tome mjestu i za vlade Ali-paše Rizvanbegovića u Hercegovini (1833—1851). Svrgnuo ga je Omer-paša Latas i bacio u zatvor grada u Stocu. Tu je obolio i kad se vratio u Nevesinje ubrzo je i umro (1851).

Cernica (Gacko)

Prvi poznati muteselim bio je

Dautbeg Redžepašić s Nevesinja. Tu je službu vršio od 1805 do 1814 godine. Njega je naslijedio

Smailaga Čengić, koji je za zasluge postavljen doživotnim muteselimom i ostao je na tome mjestu sve do pogibije 1840 godine. Njega je kao svoga protivnika bio skinuo Husein kapetan Gradašćević i postavio Mehmedbega Turhaniju rodnom iz Sarajeva, ali ga je Smailaga porazio i prognao.

Novi Pazar

Od novopazarskih muteselima poznat mi je samo

Ejub-paša koji je bio ujedno i kapetan u istom mjestu 1827 godine.

⁷²⁾ Riza Muderizović, Kronika Mula Mustafe Bašeskije, GZM XXX/1918, str. 96. U originalnom rukopisu ovaj je događaj prikazan na listu 41a.

⁷³⁾ Ing. arh. A. Bejtić, Povijest i umjetnost Foče na Drini. Naše starine III (1956) str. 31.

⁷⁴⁾ Ibidem.

⁷⁵⁾ Dr. S. Bašagić, o. c. str. 16.

H. KREŠEVLJAKOVIĆ, LES MOUTESSELIMES ET LEUR SPHÈRE D'ACTION

RÉSUMÉ

Dans son traité intitulé »Les Moutesselim et leur sphère d'action« Hamdija Kreševljaković parle d'abord de l'institution des »moutesselim« dans le régime administratif et politique turc; ensuite il nous parle de la compétence des »moutesselim«, en finissant par des moutesselim particuliers dans les villes du Pachalik de Bosnie.

Le mousselim ou moutesselim était un délégué du »vizir« (le gouverneur nommé par le sultan) dans quelques villes à l'intérieur d'une province. Il était nommé par une »bouyrouldi« du vizir, et on le licenciait de la même façon. La fonction du moutesselim cessait avec celle du vizir, sauf si le nouveau vizir ne le retenait au service. Pendant l'interrègne, le nouveau vizir nommait son délégué qu'on appelait en Bosnie, jusqu'aux réformes de Mahmoud II, généralement le »caïmacam«.

En Bosnie, les moutesselim existaient à Sarajevo — qui n'était pas pourtant le siège du vizir au XVIIIe et dans la première moitié du XIXe siècle — puis à Mostar, Pljevlja, Zvornik, Banjaluka, Livno, ainsi que dans quelques autres villes. Dans les autres villes, c'étaient les »voïvodes« qui remplissaient les fonctions du moutesselim dans les arrondissements (ainsi le moutesselim de Sarajevo nommait le »voïvode« de Visoko), pendant que dans les villes de frontière — plus tard dans les villes se trouvant à côté des routes principales aussi — on nommait des »capitaines« (kapetan). Certaines affaires politiques et administratives étaient gérées à Sarajevo par des »jennitchar-aga«, ou des »serdars«, c'est à dire par des commandants des troupes de »jeditchar« détachées dans les petites localités, pendant que dans les places minières (Vareš, Fojnica et Kreševo) c'étaient les »moukata-emin« qui étaient chargés de l'administration. Dans les unités administratives moindres, les villages ou les »djemat«, c'étaient les »zabit« ou les »djemat-bacha«, parfois même des »imam« auxquels incombaient certaines fonctions administratives et politiques.

Le premier moutesselim de Sarajevo est mentionné en 1517, mais ce n'est qu'à partir du XVIIe siècle que nous possédons des données sûres sur les moutesselim de Sarajevo, des villes du »sandjak« d'Herzégovine ainsi que de celui de Klis. C'est à peine du XVIIIe et du XIXe siècle que nous connaissons les moutesselim des autres villes. L'institution des moutesselim fut abolie — ensemble avec les autres emplois semblables — au cours de réformes administratives entreprises en 1835 pendant l'époque du vizir Mehmet Salih Pacha Vedjihia. A la place des capitaines, des voïvodes et des moutesselim, on plaça dans les »kadiluk« des »moutesselim« dont l'autorité répondait à peu près à celle des préfets d'arrondissement d'une époque plus moderne.

Les moutesselim avaient un bureau, ayant au moins un employé, plusieurs »moubachir« (agents exécutifs) et policiers. Les

moutesselim résidaient dans leur »konak« dans lequel il y avait une prison pour les détenus.

Les documents les plus fréquents du bureau du moutesselim consistaient des »murasela« et des »ilam« arrivant du »kadi« ou du »naïb« (le juge); de la part du vizir, c'étaient les »bouyrouldi«. Tous ces actes avaient une forme fixée et diplomatique: ils servaient de base à toute activité administrative du moutesselim.

L'auteur examina plus de 500 de tels actes, dont la plupart appartient à la famille des Djenetitch de Sarajevo qui avait fourni plusieurs moutesselim. C'était l'historien bosnien Muhamed Enveri Kaditch (mort en 1932) qui les conserva et en fit don, encore de son vivant, à la bibliothèque de Gazi Husref Beg à Sarajevo.

Les »bouyrouldi« nommant les moutesselim ne contiennent que des directives tout à fait générales indiquant la sphère d'action des moutesselim, de façon qu'elles ne nous disent grand'chose quant aux vraies fonctions du moutesselim. C'est pour cela qu'il était nécessaire d'extraire d'une série d'actes concrets se référant à la fonction du moutesselim des conclusions sur les fonctions réelles des moutesselim.

En général on peut établir que le moutesselim était un organe administratif — en première place exécutif — du vizir relativement du »Divan« de vizir, tout en étant en même temps un organe exécutif judiciaire.

Comme tel, le moutesselim avait soin de faire rentrer les impôts fixés, donc: la »djizia« ou le »haratch« (la capitation que les non-musulmans payaient pour l'exemption de l'obligation militaire), le »taxit« servant à maintenir le vizir et sa cour, la »moukata de cire« et enfin la contribution pour le vizir et sa suite pendant leur arrivée à Sarajevo — et qui durait quelques trois jours — quand celui-ci devait être investi.

Dans les arrêts judiciaires touchant le paiement des dettes, le moutesselim fonctionnait comme l'organe exécutif du tribunal. C'était la prison qui servait de moyen coercitif pour de telles paiements. Pourtant on n'en usait pas si le débiteur offrait quelque garant se portant caution que la dette serait payée, ou si l'on constatait que le débiteur était tout à fait insolvent (mufliz). En outre, le moutesselim exécutait les décisions judiciaires concernant les délogements, les installations dans la propriété, le ventes des possessions après les décédés etc.

Le moutesselim servait encore de greffier judiciaire en amenant, de gré ou de force, les partis et les témoins devant le juge, non seulement dans les causes criminelles mais dans celles civiles aussi.

Les compétences du moutesselim dans les affaires criminelles et pour les infractions en général étaient assez étendues. Il régissait le statut des prisons, afin que le régime prisonnier soit d'accord avec les préceptes du »chériat«. Théoriquement, il existait des prescriptions concernant un traitement humain des détenus: ainsi il était défendu de les lier, de les enchaîner, de les maltraiter corporellement ou de les torturer. Les détenus devaient être pourvus des vêtements correspondant à la saison et on ne leur devait refuser rien dont le

manque pourrait nuire à leur santé. Pourtant dans la pratique il existait bien des abus; il y eut plusieurs moutesselim qui usaient de leur position pour faire des abus.

Le moutesselim était encore autorisé à faire des investigations, d'infliger des blâmes et des punitions légères.

Après le pouvoir de détention, le moutesselim possédait le droit d'exiler les gens et même — exceptionnellement — celui de la peine de mort, qui d'ordinaire incombait au »dizdar«.

On confiait au moutesselim certaines mesures de sûreté générale: ainsi c'est lui qui exécutait la »kjefilema« (le garantissement mutuel de la population) et distribuait les passeports (les »teskera«). Il lui incombait encore certaines mesures concernant le ravitaillement des villes en viande; il intervenait encore, si c'était nécessaire, en protégeant les intérêts des »esnaf« (corporations des métiers) ou dans la réparation des objets publics, et ainsi de suite.

La troisième partie du traité contient des données sur quelques moutesselims de Sarajevo, de l'Herzégovine (Pljevlja), de Banja Luka, de Klis (Hlivno), de Zvornik et de Mostar, ensemble avec quelques moutesselim nommés au XVIIIe siècle et peut-être au commencement du XIXe siècle à Blagaj, Foča, Piva (avec Nevesinje), Cernica (Gacko) et Novi Pazar.

C'étaient bien les moutesselim de Sarajevo — centre le plus important du Pachalik de Bosnie du point de vue économique, culturel et par le nombre d'habitants — qui étaient les plus promineurs entre tous. Une liste des moutesselim dans quelques centres de Bosnie montre qu'ils étaient recrutés souvent dans les mêmes familles (à Sarajevo, par exemple, les Djenetitch, Paloch, Babitch). Ils possédaient bien souvent des richesses énormes: ainsi le moutesselim et »capitaine« de Banja Luka, Mustafa Beg Ferhadpašić-Sokolović (1696), mentionne une fois son »timar« comme comprenant le territoire »de Petriniča jusqu'à Mrazovača, Slobina et Knež-Polje«. Les moutesselim représentaient, donc, un facteur important du féodalisme de la Bosnie turque.

Il y a des données historiques attestant que quelques moutesselim brillaient par leur érudition. Ainsi le moutesselim de Sarajevo Smail-beg Dženetić était renommé comme mécène: il possédait une belle bibliothèque. Le dernier moutesselim de Sarajevo, Fadil-beg Šerifia, autrement bien détesté par le peuple, nous laissa une collection de poésies appelée »Divan«.

Zavičajna zbirka

33

KREŠEVLJAKOVIĆ H.
Muteselimi

351.75:941(497.6)

0115768

MIB "DERVIŠ SUŠIĆ"

COBISS

Štamparski zavod »Veselin Masleša« — Sarajevo

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DERVIŠ SUŠIĆ" TUZLA